Bedreddin El Ghazzi'nin

İstanbul Seyahatnamesi

Bedreddin El Ghazzi'nin İstanbul Seyahatnamesi

Abdulrahim ABUHUSAYN

Tarih profesörü, Beyrut Amerikan Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi. Çalışmaları, Bilad'üş-Şam bölgesi (günümüz Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye'sini içine alan geniş coğrafya) tarihi ve özellikle bu bölgenin Osmanlı dönemindeki siyasî, idarî ve kültürel tarihi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türk Tarih Kurumu onursal üyesidir.

Tarek ABUHUSAYN

Sabancı Üniversitesi Tarih Programı mezunudur. Harvard Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi'nde doktorasını tamamlamaktadır. Osmanlı entelektüel tarihi ve Arap dünyası üzerine çalışmalar yapmaktadır. Tezini klasik dönemin son yarısındaki Bilad'üş-Şam'ın eğitim tarihi hakkında hazırlamaktadır.

TAKDİM

Birkaç asır öncesine kadar insanlık, farklı coğrafyaları bir kenara bırakın, yanı başındaki köylerle bile yakın ilişki içinde değildi. Bugün birkaç saatlik uçuşla gidebileceğimiz yerlere, aylar süren yolculuktan sonra varılabiliyordu.

İşte bu nedenledir ki seyyahlar, asırlardır insanlık tarihinin en önemli iletişim kanallarından biri olmuşlardır. Gezdikleri yerler hakkında tuttukları kayıtlar ve yaşadıkları olayları kaleme aldıkları seyahatnameler yapılan yolculukları tarihi birer kayıt haline getirmiştir.

Bu yazılı kaynaklar farklı coğrafyalardaki insanlarla iletişim kurulmasında ya da ticari alışverişin kolaylaştırılmasında insanlığın ufkunu açan bir ruhun yansımasıdır. Şüphe yok ki eski zamanlara dair bu yol hikâyeleri, modern dünyamız için de eşsiz birer kültür hazinesi ve tarihi bir vesikadır.

1463 yılında dünyaya gelen ve döneminin en büyük alimlerinden olan Bedreddin El Ghazzi de işte böylesi bir zenginliği kaleme almış bir şahsiyet ve önemli bir seyyahtır.

Her şeyden önce El-Matali' El-Bedriyye Fi' El-Manazil El-Rumiyye ("Rum Diyarlarında Ayın Doğuşu") adını verdiği seyahatnamesi, Osmanlı ve Arap dünyası arasındaki fikir köprülerinden biri olmuştur. 1516'da Osmanlı Padişahı I. Selim'in fethiyle birlikte Türkler ve Araplar arasındaki kültürel etkileşim adına yeni kapılar açılmıştı. Bu tarihi dönüşümün etkisiyle birlikte El Ghazzi, ünlü seyahatine başladı.

Bu yönüyle 1530 yılında Suriye'den yola çıkarak önce Anadolu, sonrasındaysa İstanbul'a yapılan yolculukları ve şahit olunan olayları içeren bu eser o günlerin sosyal, kültürel ve idari yaşamına dair önemli bir kaynaktır.

El Ghazzi bir yandan Osmanlı topraklarındaki kültürel zenginliği aktarırken, diğer yandan da gittiği yerlerdeki coğrafyanın özelliklerini şairane bir üslupla anlatmıştır. 500 yıl öncesine dair Osmanlı ve Arap dünyası arasındaki temas noktaları bu eserle birlikte gözler önüne serilirken aynı zamanda İstanbul'un eşsiz güzellikleri de bu kitabın satırlarında yer almıştır. Secili (düzyazıda kafiye) anlatımla yazdığı seyahatnamesi İstanbul'u, fethinin üzerinden yüz yıl geçmeden ilk tasvir eden eserlerden biridir. Aynı zamanda şehrin entelektüel hayatına bu erken dönemdeki derin bir bakışı yansıtmaktadır. Yine önemli bir özellik olarak, Arap topraklarının Osmanlı yönetimine girmesinden kısa bir zaman sonraki Türk-Arap ilişkilerini ve imparatorluk dahilindeki farklı etnik gruplar arasındaki ilişkileri örneklerle kayda geçirmektedir.

Biz de İstanbul Ticaret Odası olarak bu tarihî öneme sahip seyahat kaydını, Arapça asıl metni ve incelemesini ayrı bir kitapta yayınlamanın yanısıra elinizdeki yayınla Türkçe'ye kazandırmış olmaktan dolayı büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Eserin ayrı ayrı bu iki dilde yayınlanmasıyla, uzun bir tarihte birleşmiş ve ortak bir kültürel geleneği paylaşmış olan Türkler ve Araplar arasındaki ilişkilerin yeni bir nişanesi de ortaya konmuş olmaktadır.

Bu vesileyle seyahatnameyi inceleyen ve yayına hazırlayan Prof. Dr. Abdulrahim Abuhusayn'a ve Tarek Abuhusayn'e çok teşekkür ediyorum. İnanıyorum ki *Bedreddin El Ghazzi'nin İstanbul Seyahatnamesi*, tarihçiler kadar Osmanlı kültür tarihi ve Türk - Arap ilişkileri konularına ilgi duyan herkes için yararlı olacaktır.

Saygılarımla,

İbrahim ÇAĞLAR
İstanbul Ticaret Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Bedreddin El Ghazzi, *El-Matali' El-Bedriyye Fi El-Manazil El-Rumiyye*

Tahkik

Abdulrahim Abuhusayn
Tarek Abuhusayn

921/1516 tarihinde Sultan I. Selim, Şam diyarının daha önce hiç görmediği büyüklükte bir orduyla Şam şehrine girdi. Kısa bir süre sonra, Ramazan 936/Mayıs 1530 ayında, Şam'ın seçkin ailelerinden birine mensup Bedreddin El Ghazzi ismindeki bir alim, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkçe konuşulan topraklarına doğru yollara düşerek, kendi kültürel ve entelektüel fetihlerinin seferine çıktı.

İstanbul kendisinin nihai varış hedefi olsa da Ghazzi, İmparatorluğun bu muhteşem başkentine gelmeden önce Osmanlı topraklarının kuzey Suriye bölgesi ve Anadolu'da bulunan birçok kasaba ve şehirlerinden geçmiştir. Bunların içinde diğerlerine göre daha büyük ve önemli addedilecek Halep, Adana, Konya ve İznik gibi yoğun nüfuslu şehirlerin yanı sıra, yol üzerinde karşısına çıkan Maarre El-Numan Akköprü, Ermenipazarı ve Yenice gibi daha az bilinen küçük kasaba ve köyler de vardır.

El-Matali' El-Bedriyye Fi' El-Manazil El-Rumiyye (Rum Diyarlarında Ayın Doğuşu) adını verdiği seyahatnamesi; II Mehmed'in kenti fethetmesinden yaklaşık bir yüzyıldan daha kısa bir süre sonra kaleme alınmış olması bakımından, Osmanlı Anadolu'sunun ve İstanbul'un coğrafi özelliklerini ve topografyasını anlatmaya yönelik ilk çabalardan biridir. Bunun yanı sıra, merkezi Osmanlı yönetiminin zihniyeti ve kültürel yaşamının derinlemesine anlaşılması için çok değerli bir kaynak oluşturmakta ve Arap topraklarının Osmanlılar tarafından fethinden çok kısa bir süre sonra Araplar ile Türkçe konuşan halkların arasında gerçekleşen temaslar hakkında da ilk elden, en erken döneme ait bilgi sunmaktadır.

Osmanlı kültürel ve düşünsel yaşamının bir gözlemcisi olarak Bedreddin Ghazzi'nin önemi temelde iki nedene dayanmaktadır. Birincisi, Şam'ın bir yerlisi ve orada ikamet eden bir kişi olarak, Osmanlıların Mem-

luk Devleti'ni yıkmasına yol açan olayların doğrudan görgü tanığı olmuş ve daha sonra Suriye'nin İmparatorluğa dahil edilmesi sırasında burada bulunmuştur.

Buna ek olarak, Ghazzi çok köklü ve uzun bir geçmişe sahip entelektüel bir ailenin üyesi ve Şam'da vücut bulan geniş bir "ulema" ve "müftü" soyunun ferdi olarak öne çıkmaktadır.

Bu özelliklere sahip olduğu için, hem Türkçe konuşan Osmanlı dünyası ile aniden ve belki de şok edici bir şekilde yüz yüze gelen bir ahalinin parçası olmuş, hem de Osmanlı İmparatorluğundaki yaşam üzerine bilinçli, sadece eğitimli bir insanın aktaracağı düzeyde seçkin bir anlatım sunan bir yorumcu işlevi görmüştür. Sözü edilen nedenlere dayanarak, Osmanlı Devleti ve meşhur (bazen de meşhur olmayan) şahsiyetler hakkındaki tasvirleri önem kazanır.

Osmanlıların ve ikamet ettikleri toprakların Araplar tarafından gözlemlenen hemen ilk ve erken bir örneği olması açısından şaşırtıcı öğeler içeren anlatımları ve izlenimleri, İmparatorluk içinde süregelen değişik etnik katmanlar arasındaki ilişkileri yansıtması bakımından da değerli bir kaynak oluşturur.

Seyahatnamenin kendisi doğrudan ve dolambaçsız anlatımlarla bezenmiş olmakla beraber sade ve kolay okunur bir eser değildir. Ghazzi sıklıkla (ancak her yerde değil) secili (kafiyeli) düzyazı tarzını kullanmaktadır ve Arapça edebiyat geleneğinin şaşmaz bir kuralı olarak birçok kez nesir içine şiirsel fasılalar yerleştirmiştir.

Gezginimizin oğlu olan ve aynı zamanda biyografisini de yazan Necmeddin El Ghazzi, seyahatnamenin başlığına ait esas fikrin Abdulrahim El-Abbasi adlı Kahireli eski bir dostu tarafından verildiğini ifşa etmektedir. Araştırmacı doğal olarak, sözü edilen Abdulrahim'in, Osmanlıların Mısır'ı fethedene kadar Memluk himaye ve vesayeti altında varlığını sürdüren gölge Abbasi halifeliğinin merkezi konumundaki Kahire'nin bir yerlisi olarak, halife sülalesi ile bir akrabalığı olup olmadığını merak ediyor. Ancak döneme ait kaynaklarda buna dair herhangi bir bilgi bulunmuyor.[1]

1. Necmeddin El Ghazzi, Al-Kawakib al-Sa'ira bi A'yan al-Mi'a al-'Ashira (Beyrut, 1979, 2. baskı), Jibrail Jabbour (ed.), C. 2, s. 162, bundan sonra Necmeddin El Ghazzi, Kevakib

Abdulrahim İstanbul'a yerleşiyor ve Bedreddin El Ghazzi Osmanlı başkentine geldikten sonra kendi evinde onu misafir ediyor. Eserin başlığının ilk bölümü (El-Matali' El-Bedriyye) aslında çift anlamlı, zekice kurgulanmış bir kelime oyunu; sözlük anlamı "Dolunay Çıkması, Bedrin Yükselmesi" karşılığını veriyor fakat asıl atıfta bulunduğu, yazarın kendisidir çünkü Matali Bedriyye aynı zamanda "Bedr(eddin) ilerliyor" anlamına da gelmektedir.

Ghazzi'nin Matali'yi Kaleme Almasının Arkasındaki Bir Belirsizlik Unsuru

Seyahatnamesinin başlangıç bölümünde Ghazzi gezilerinin perde arkasında gerçek neden ve amacı hakkında oldukça müphem, üstü kapalı bir görünüm vermekte, sadece İmparatorluğun başkentinde bazı şahsi işleri ile meşgul olmayı planladığına işaret etmektedir. Gezi anılarının hemen tamamında yazarın kesin niyeti umutsuzluk yaratacak bir düzeyde muğlâk ve belirsiz kalmaktadır. Ghazzi İstanbul üzerine olan bölümün sonlarına doğru ise kesin ve net olarak, gerçek amacının kendisinin daha önce sahip olduğu resmi makam(lara) iade edilmek olduğunu ortaya koymakta ve bu noktada da özellikle, daha sonraki bölümlerde değinilecek nedenlerle, Vezir Ayas Paşa ve Anadolu Kazaskeri Kadiri Çelebi'ye yardımları ve çabaları için şükran borçlu olduğunu dile getirmektedir.[2]

Bedreddin El Ghazzi'nin belli bir dönemde Şam'ın Şafii müftüsü olarak görev yaptığını kesinlikle biliyoruz. Ancak mevcut kanıt ve belgelerden bu görevi ne zaman ve hangi koşullarda devraldığını net bir biçimde tespit etmek çok zor.

Buna bağlı olarak, öncelikle, Ghazzi'nin azledildiği (Osmanlı yerel makamlarınca olduğu tahmin edilir) resmi görevin, müftülük görevi mi yoksa başka bir makam mı olduğunu (hatta ailesinin yönetimindeki bir vakıf mülkün yönetiminden de azledilmiş olabilir) belirleyemiyoruz.

Bunun ötesinde, Bedreddin'in oğlu Necmeddin El Ghazzi'nin babasının biyografisinde, seyahatname bir yana, babasının gezilerinden bile bahsetmemesi de oldukça beklenmedik bir davranış olarak göze çarpmaktadır (ancak kendisine ait biyografik sözlüğünde birçok yerde seyahate doğrudan atıfta bulunmaktadır). Daha da önemlisi, oğul Ghazzi, Bedreddin'in Şam Şafii Müftüsü olarak ne zaman görev yaptığını da belirtmemektedir.

Bu gözlemlerin ışığında, Ghazzi'nin eserinin temelde Şam'ın belirli bir münevverler kitlesine ve bunlar arasında Ghazzi'nin şahsen tanıdığı ve kendisinin çağdaşı olan ulemaya hitap ettiği anlaşılmaktadır. Bu insanlar

2. Seyahatnamede geçer

Ghazzi'nin seyahatinin temel amacını önceden biliyor olmalıdırlar. Buna bağlı olarak da, Ghazzi'nin Kostantiniyye'ye seyahatinin ana hedefinin ne olduğunu bu kişilere ifşa etmeye, en azından detaylı olarak anlatmaya, gerek duymadığı sonucu çıkarılabilir.

Osmanlı Dünyasına Yönelik Arap İlgisi

Her ne kadar Ghazzi'nin İstanbul'a doğru yola koyulması daha çok pratik düşüncelerden kaynaklanmış olsa da, kendisinin daha sonra kaleme aldığı Matali, Türkçe konuşulan evrenin nasıl olduğuna, kültürüne ve sosyal çevresine ilgi duyduğuna işaret etmektedir. Özellikle Osmanlı'nın Suriye ve Mısır'ı ele geçirmesinden sonra, Arapça konuşan aydın ve münevver çevreler arasında bu yeni yöneticilere yönelik, karşılanması gereken belirgin bir ilgi ve merak birikimi oluşmuştu. Bu merak sadece Şam'a özgü değildi: Osmanlı dünyasına yönelik Arap ilgisinin çok daha öncelere gittiğini simgeleyen bazı seyyahlar örnek verilebilir. İbn Batuta'yı bir kenara bırakacak olursak, Kuzey Afrikalı dikkate değer bir örnek olarak, uzun yıllar geçirdiği Suriye'de birçok mürit kazanmayı başaran bir Mağripli Sufi olan ve yolculuklarında Bursa'ya kadar giden, Fez şehrinden `Ali b. Meymun'u sayabiliriz.[3] Bu bağlamda, gene Şamlı bir biyografi yazarının bize aktardığına göre, Mekke'de yaşayan ve ismi Şihab El Din Ahmed b. El Huseyin (ö. 926/1519-20) olan bir kişinin, içinde Sultan'ın kendisine yazılmış kaside ve methiye sunan bir siyasetnameyi II. Bayezid'e ithaf ettiğini öğreniyoruz.[4] Görünürde bu, az da olsa sıra dışı ve garip bir durum. Çünkü Şihab El Din'in Rum diyarına seyahat ettiğine veya hatta ömrünü hep geçirdiği ve sonunda defnedildiği Mekke'yi herhangi bir zamanda başka bir ülkeye gitmek için terk ettiğine dair hiçbir işaret veya belirti yoktur. Her şeye rağmen, bütün bu küçük bilgi parçaları bize, İslamiyet'in merkez topraklarının Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden çok önce bazı çevrelerde Rumilerin dünyasına yönelik belirgin bir ilgi ve merak olduğunu kanıtlamaktadır.

Osmanlı dünyasına odaklanan ilginin ve merakın özellikle Arap topraklarının büyük bir kısmının fethedilmesinden sonra artış gösterdiği sonucuna varmak en doğru yol olarak görünmektedir. Zira bu, İmparatorluk hakkında Ghazzi'den sonra ve Arapça dilinde yazan diğer 16. yüzyıl seyyahlarının eserlerinde açıkça görülmektedir. Bunlar arasında günümüze ulaşan iki örnek Faslı Abu'l Hasan El Tamgruti ile Mekkeli Kudbuddin El Nahravali'ye aittir.

3. Bkz. Michael Winter, "Sheikh 'Ali Ibn Maymun and Syrian Sufism in the Sixteenth Century", Israel Oriental Studies, 7 (1977), s. 281-308; C. Brockelmann, "Ali b. Maymun b. Abi Bakr al-Idris al Maghribi", EI2; Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 1, s. 271-278; Abi al-Falah 'Abdul-Hayy ibn al-Imad al-Hanbali, Shadharat el-Dhahab fi Akhbar man Dhahab (Beyrut, 1980), C. 8, s. 82, bundan sonra Ibn al-Imad, Shadharat el-Dhahab

4. Ibn al-Imad, Shadharat el-Dhahab, C. 8, s. 141

Mağrip ve hatta Arap yarımadasının en ücra köşelerindeki topraklarda yaşayan ve Arapça konuşan aydın ve mütefekkirlerin Osmanlıya ait her şeye yönelik zamanla yoğunlaşan bir ilgi ve merakı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ghazzi'nin çağdaşı ve önde gelen bir Hanefi bilim adamı olan İbn Tulun, 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyıl başları arasındaki dönemde Şam'da yaşayan ve kendi şehrinin (ve diğer Memluk topraklarının) Osmanlılar tarafından işgalini tam ayrıntısıyla anlatan bir vakayiname yazan bir tarihçi olarak en yaygın tanınanlardan biridir.

Bize aktardığı ilgi çekici menkıbelerinden biri fethin gerçekleşmesinden bir gün sonra kendisinin Şam'daki Osmanlı ordugâhının bulunduğu kamp mevkiine yaptığı bir ziyarete ilişkindir; burada, Osmanlıların fetih sırasında uyguladıkları gerçekten olağanüstü operasyona duyduğu hayranlık bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tek düş kırıklığı birkaç Hanefi ulema ile konuşmak istediğinde olmuş, onlar Arapça bilmediği için bunu başaramamaktan dolayı üzüntü duymuştur.[5]

Selim'in büyük ihtişamla Şam'a girmesinden bir gün sonra İbn Tulun'un, çadırlardan müteşekkil Osmanlı ordu karargâhına yaptığı ziyaret belki de diğer birçokları gibi kendisinin de Osmanlı ordusunu bir işgal gücü olarak algılamadığına işaret etmektedir.

Osmanlılara karşı herhangi bir düşmanlık veya gerçek bir korku duyması halinde böyle bir işe kalkışması düşünülemezdi. Dolayısıyla bu olay, Arap aydınlarının Osmanlılara ilgi, saygı ve takdir gibi olumlu duygu ve düşünceler beslediklerine işaret etmektedir.

5. Şemseddin Muhammad Ibn Tulun, Mufakahat al-Khillan fi Hawadith al-Zaman, ed. Mohamed Mustafa (Kahire, 1964), C. 2, s. 31

Ghazzi Ailesinin Şamlı Alimler ve Ayan Olarak Önemi

16. yüzyılın başlarında Bedreddin El Ghazzi Şam'ın önde gelen bir alimi olarak ün kazandığında Ghazzi soyu, Şam entelektüel cemaatine saygın biçimde hizmet etmiş sayısız ulemayı öncelerden beri çıkarmış bulunuyordu. İsminin de işaret ettiği üzere aslen Gazzeli olan aile 14. yüzyılda Şam'a yerleşmiştir. Ailenin ilk fertleri zaman kaybetmeksizin kendilerini ilim ve irfan dünyasının kucağına atmışlar ve 15. yüzyıl içinde veya 16. yüzyıl başlarında, Bedreddin'in babası Radiyuddin El Ghazzi, daha sonraları birçok başka Ghazzi'nin de (Bedreddin'in kendisi de dahil olmak üzere) dolduracağı bir makam olan, şehrin Şafii Müftüsü mevkiini elde etmiştir. Ghazzi sülalesinin daha sonraları daha da artan önemi, 18. yüzyılda yaşamış Şamlı biyografi yazarı Muradi'nin yazdığı tarih kitabında tam on dört üyesine yer vermesiyle kanıtlanır.[6] Gerçekten de, 18. yüzyılda Ghazziler Şam'daki Şafii Müftüsü makamını hemen hemen tekellerine almışlar ve 19. yüzyılın ortalarına kadar ellerinde tutmuşlardır.[7]

Hem oğlu hem de biyografi yazarı olan Necmeddin'e göre, Bedreddin El Ghazzi, babası Şeyhülislam Radiyuddin ile Mısır'a gitmiştir (Kahire o dönemde Şafii ilim ve irfanının tartışmasız merkezi konumundaydı). İslami ilim ve irfan konularında ona ders veren ve kılavuzluk eden birçok alim arasında o dönemin en tanınmış ve ünlü alimlerinden olan ve Memluk çağının ışığının parladığı yıllarda en önde gelen Mısırlı tarihçiler arasında gösterilen Celaleddin El Suyuti bulunmaktaydı. Bilhassa hadis alanındaki uzmanlığıyla tanınan[8] Bedreddin El Ghazzi daha sonra alimler ve öğrencilerden oluşan seçkin bir çevreyi kendi etrafında topladı. Bunların arasında daha sonra İstanbul'da müftü olan ve Şam'da yerleşik iki Anadolu kökenli kadı da bulunuyordu. Ghazzi ağırlıklı dinsel olmak üzere, ama din dışı konuları da içeren yüzden fazla değişik alanda eser kaleme aldı; bunların çoğunluğu ya şimdiye kadar hiç yayınlanmamıştır ya da günümüze ulaşamamıştır.[9]

Ghazzi'nin az sayıdaki basılı eserleri arasında, oğlunun biyografisi içinde zikredilmeyen iki adet büyüleyici güzellikte kaleme alınmış sos-

6. Linda Schatkowski Schilcher, Families in Politics: Damascene Factions and Estates of the 18th and 19th Centuries (Stuttgart 1985), s. 169; bundan sonra Schatkowski Schilcher, Families

7. Schatkowski Schilcher, Families, s. 121

8. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 3, s. 4

9. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 3, s. 6

yal davranış kitapçığı yer almaktadır. Bunlardan birincisinin başlığı Adab El-Mu'akala'dır (İçtimai İşretin Adab-ı Muaşereti) ve ikincisinin ismi de Adab El-İşra va Dikr El-Sohbeti Ve'l-Uhuvva'dır (Sosyalleşme Adabı ve Ahbaplık ve Kardeşliğin Hatırlanması). Her ikisi de temelde sosyal yaşama ait pratikleri ve davranış biçimlerini açıklayan, öğütleyen el kitapçıkları olup, okuyucularına erdemli ve uygun bir şekilde nasıl hareket edileceğini göstermekte, ilk kitapçıkta bilhassa yemek yenirken kaçınılması gereken uygunsuz ve toplulukta rahatsız edici davranışlar açıklanmaktadır. Gerçekten de, yazarının da belirttiği üzere, Adab El-Mu'akala "utanç verici birtakım haller vardır ki böyle olduklarının farkına varılması halinde bu farkındalığa sahip olanlar toplulukta yemek yeme konusunda uzmanlık kazanacaklardır." Ghazzi, başkalarıyla beraber yemek yerken kaçınılacak toplam 81 uygunsuz hareket tarzını anlatmıştır.[10]

Oğlunun onun hakkında aktardıklarına dayanarak seyyahımızın dünyevi otorite ve onların uygulayıcılarından çekinmediğini anlarız. Kendisini ziyarete gelen Derviş Paşa'nın (görev dönemi 1566-7'de başlamıştır)[11] yerel yönetimin şehir halkı arasındaki itibarı hakkında bir soru yöneltmesi üzerine, Ghazzi'nin (o sırada Müftü sıfatıyla) sadece bir sözcük ile yanıt verdiği anlatılmaktadır: "Adaletsizlik."[12] Bu hikâyenin abartılmış (Bedreddin'in kendisi veya ona hayran olan oğlu Necmeddin tarafından) olduğu düşünülebilirse de, Bedreddin'in hemşerisi olduğu şehrin halkı nezdindeki gerçek etki ve nüfuzundan şüphe etmek için hiç bir sebep yoktur.

Böylelikle, Bab-ı Ali'ye yolculuğuna başlayan Ghazzi'ye, seyahatinin ilk aşamalarında, anlaşıldığına göre Şam Beylerbeyi İsa Paşa ile kendisi de anlaşmazlık yaşamış olan, onun yerine merkezî idare ile ilişkisini iyileştirmeye çalışan eski Şam ve Halep kadısı Veliyuddin İbn El Farfur refakat etmiştir.[13] Ancak, Halep'e vardıktan kısa bir süre sonra, merkezi idarenin emri ile İbn El Farfur'un geriye dönmesi istenmiş ve görev dönemi sırasındaki şaibeli davranışlarından dolayı, hasmı olan beylerbeyi tarafından hapse atılmıştır.[14]

10. Bedreddin El Ghazzi, Adab al-Mu'akala (Şam, 1967), 'Umar Moussa Basha (ed.), s. 6
11. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 3, s. 150
12. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 2, s. 5
13. Seyahatnamede geçer
14. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 2, s. 22

Osmanlı Anadolu'suna Bir Bakış

Bedreddin El Ghazzi, Osmanlı topraklarının orta bölgelerini genellikle çok övgü ve beğeni içeren ifadelerle resmetmiştir. Ziyaret ettiği kasabalar ve kentlere dair sık sık yaptığı tasvirlerde genellikle ilk önce, karşılaştığı insanları tanıtmakta ve daha sonra da boyutları, dış görünüşleri, en dikkat çekici binaları ve kamusal alanlarına ağırlık vererek coğrafi mevki ve yerleri açıklamaktadır. Bu ise, alışılageldiği üzere, halkın kullanımına açık bahçelerden, çarşılardan, dinsel amaçlı binalardan ve benzer yapılardan söz etmek demekti. Bir kentin veya kasabanın kayda değer bir dinsel ve/veya tarihi önemi olduğunu algıladığı zaman Ghazzi bu önemle ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Bazı durumlarda ise, daha ilerde de göreceğimiz üzere, o kent ve kasabalarda yaşayanların belirleyici bir vasfı veya davranış biçimi olduğunu anladığında bunu da uzun ve ayrıntılı biçimde anlatmaktadır.

Bilindiği gibi İznik, Ghazzi'nin de vurguladığı üzere, ince porselen imalatı başta olmak üzere çanak çömlek işçiliği ile meşhurdu.[15] Gezginimizin anlattıklarına göre Orta Anadolu'da yer alan Akşehir ise, Rum diyarlarının hemen bütün köşelerine meyve ihraç eden ve hatta İstanbul'a kadar taze ürün sevk eden önemli bir kasaba konumundaydı.[16] Ghazzi aynı zamanda bu kasabanın eski Karamanlı Devleti içinde de var olmuş olduğunu belirtmektedir; Suriyeli-Arap zihninde Karamanlı Beyliğinin (El-Bilad El-Karamaniyye) hatırasının kalmış olduğunu görmek ilginçtir. Ghazzi, Akköprü kasabasına sadece eski Memluk topraklarının en uç Batı sınırı olarak atıfta bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda onun Karamanlı kasabalarının ilki olduğunu da belirtiyor.[17]

Ghazzi'nin Rum illerini hemen her yerde methederek yaptığı tasvirlerinde bir de, Osmanlı'nın Şam bölgesini fethetmesinden böyle kısacık bir zaman sonra ona İslam dünyasının gizemli bir bölümü gibi gelmiş olacak bu yerleri keşfederken duyduğu ve beklenilir bir duygu olan belirli bir hayranlık sezilmektedir. Buna karşın bazı bölümlerde ise Ghazzi İstanbul yolunda içinden geçtiği kasaba ve köyler hakkında çok az bilgi vermekte ve yorum yapmaktadır. Örneğin, Erikli'de, yerel ulema ile tanışma

15. Seyahatnamede geçer
16. Seyahatnamede geçer
17. Seyahatnamede geçer

veya sohbet için hiçbir çaba harcamadığı sonucunu çıkartıyoruz. Yine nedense, Osmanlı Anadolu'sunun bazı yörelerine sınırlı bir ilgi duyduğunu da ifade etmektedir (İstanbul'a bir an önce varma telaşından olsa gerek). Ayrıca, bir yerde de, isimlerini hiç bilmediği kasabalara girdiğini belirtmektedir.[18]

Benzer şekilde, Ghazzi'nin gezdiği yerlerde insanlarla iletişim kurmakta zorlandığına dair hiç bir kayıt bulunmaması da hem şaşırtıcı, hem de kafa karıştırıcıdır.

Şüphesiz, Ghazzi bu seyahati boyunca ağırlıklı olarak Rum mülkünün tanınmış uleması ile iletişim kurmuştur ve bunların da klasik İslami eserleri öğrenme yoluyla yeterli derecede Arapça bilgisine vakıf oldukları varsayılabilir (ancak, İbn Tulun vakasında da gördüğümüz gibi, bu her zaman böyle olmayabilir). Belirli bir seçkinci zihniyetle hareket ediyor olsa da gezginimizin Türkçe konuşan halk ile herhangi bir temasından söz etmemesi alışılmadık geliyor. Ghazzi'nin Türkçe bilmemesi, Osmanlı ulemasının Arapça bilgisiyle ilgili yukarıdaki varsayımı doğrular; Ghazzi büyük ölçüde ulema ile temas etmiştir, ancak yine de bu kadar zengin bir insan çeşitliliğini barındıran bu kadar geniş toprakları kat edip de bırakınız anlaşma güçlüğünü, hiç bir alelade insana rastlamamış olması düşünülemez.

Ghazzi'nin Rumilerle (Anadolulular, bunlara kelimenin çoğul haliyle arvam olarak atıfta bulunuyor) karşılaşmasına dair ilk bahis, Adana hakkındaki bölümde yer almaktadır ve anlaşıldığı kadarıyla burada bahsettiği kişiler kendisinin daha önce karşılaştığı insanlardır. Ghazzi'nin anlatımına bakacak olursak, bunlarla birlikte birkaç Arap gezginin (bunların Arap olduğunu belirtmektedir) Bilad'üş-Şam'a müteveccihen yola düştükleri anlaşılmaktadır. Ancak, yolculuklarının amacını açıklamaktan kaçınmaktadır.[19]

Kendisinin ziyaret ettiği Anadolu'nun değişik köylerinde konakladığı, mola verdiği zaman nerelerde kaldığını kestirmek önemlidir. Bu, metin içinde her zaman açık değildir ve her halükarda Ghazzi gelişigüzel her yerde durup, dinlenme amaçlı konaklamamıştır. Buna karşın, bazı haller-

18. Seyahatnamede geçer
19. Seyahatnamede geçer

de de bir gece veya bazı durumlarda birden fazla gece geçirmeye karar verdiği belirli yerlerin adını vermektedir. Şüphe yok ki, İstanbul'da bulunduğu sırada Abdulrahim El Abbasi'nin ikametgâhında uzun haftalar geçirmiştir; ama, varışının hemen ertesinde Sultan II. Mehmed'in imaretinde kaldığını biliyoruz.[20] Birçok kez yerel ulema mensupları ile arkadaşlık tesis etmiş ve onların evlerinde ve konaklarında ikamet etmiştir. İstanbul'da çok kere yaptığı üzere, Ghazzi, Şam'a dönüş yolunda da bazı resmi binalarda gecelemiştir. Dönüş yolunda İznik'ten geçerken Ghazzi, dönemin Başveziri İbrahim Paşa'ya (Şam Beylerbeyi İsa Paşa'nın babasıdır) ait imarette de bir gece kalmıştır.[21] Akşehir'e ikinci kez girerken, istirahat mekânı olarak Ghazzi, Hüseyin Paşa'nın imaretini seçmiştir.[22] Konya'da ise, Ghazzi bir gece konaklamak için, Sultan I. Selim'in ve çok kısa bir süreliğine de I. Süleyman'ın hükümdarlığı altında İbrahim Paşa'nın selefi olan Piri Mehmed Paşa'nın imaretini yeğlemiştir.[23] Bir veba salgını nedeniyle varışından kısa bir süre sonra aniden İstanbul'u terk etmeye mecbur kaldığı zaman (Şevval 937/Haziran 1531 tarihinde), Ghazzi ve arkadaşı Abdulrahim El Abbasi İzmit'e doğru yola koyulmuşlardır ve burada ismi Hacı Muslihuddin Mustafa olan (bilindiği kadarıyla ulema sınıfına mensup bir kimse değildi) bir dostuna ait evde ikamet etmişlerdir.[24] Bu noktada, değinmek gerekir ki 1531 yılında patlak veren İstanbul'un veba sorunu incelenmeye değer bir felakettir. Çünkü, gene bilebildiğimiz kadarıyla, bu musibet hakkında salgınlar tarihiyle ilgilenenlerin araştırmasını bekleyen konular vardır. Aynı zamanda, bu tür felaketler ve salgın hastalıklar o dönemde çok sıklıkla patlak vermesine ve hemen her yerde ortaya çıkmasına rağmen, Ghazzi'nin de anlattığı gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve genel olarak Akdeniz'in salgın hastalıklar tarihinde bu veba salgınının diğerlerine kıyasla çok çok ciddi boyutlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de, Ghazzi de bu veba salgını nedeniyle hayatını kaybeden birçok insandan bahsetmekte ve İzmit'e kelimenin tam anlamıyla naçar vaziyette kaçmadan sadece birkaç gün önce tanıdığı, yitik sayısız kişinin adlarını vermektedir.

20. Seyahatnamede geçer
21. Seyahatnamede belirtilir
22. Seyahatnamede belirtilir
23. Seyahatnamede geçer
24. Seyahatnamede geçer

Seyahat Yoluyla Sosyal ve Fikri İlişkilerin Geliştirilmesi

Ghazzi daha başlangıçta, seyahatnamesinin gezdiği yerlerde karşılaştığı alimleri tanıtmaya yönelik bir girişim olduğu kadar, aynı zamanda da kuzey Suriye ve Rum illerini gezerken ziyaret ettiği kasaba ve köyleri tanıtmayı hedeflediği doğrultusunda okuyucularını haberdar etmektedir.[25] Aslına bakarsak, Ghazzi'nin belki de, kendisinin ziyaret ettiği fiziki mekânları ve hatta bazı durumlarda da kısa süreli yerleştiği mahalleri anlatmak, bunlarla ilgili bilgi vermek yerine, Rum memleketinde mukim meslektaşı olan ulema mensupları ile tesis ettiği insani temaslarını kayda geçirmeyi yeğlemiş olduğu, buna daha fazla önem verdiği haklılıkla düşünülebilir. Aslında Şam'lı gezginin (ve babasının) daha önceden tanışmış oldukları ayan ile şimdi kendisinin yaptığı karşılaşmalar en önemli olgular olarak göze çarpmaktadır. Çünkü bunlar sözünü ettiğimiz dönemde Arap İslam mütefekkir camiasının geniş bir etnik ve coğrafî çeşitlilik üzerinde var olan sosyal ve fikrî temaslarına işaret etmektedir. Daha önce de vurguladığımız üzere, Bedreddin El Ghazzi'yi İmparatorluğun başkentinde evine davet ederek, onu ağırlayan, İstanbul'da ikamet eden Kahireli müderris Abdulrahim El-Abbasi'ydi.[26] Abdulrahim, hiç şüphe götürmez ki, Bedreddin El Ghazzi'nin babası Şeyhülislam Radiyuddin'in himayesinde ilim ve irfan öğrenmesinin bir karşılığı olarak, belki de Ghazzi ailesine olan bir içten dostluk ve fikri bağlılık bedeli ödüyordu.[27]

Aslında Abdulrahim orada yerleşmeye karar vermeden önce İstanbul'a daha erken bir tarihte bir ziyarette daha bulunmuştu. Sultan'a hediye olarak bir elyazması kitap sunmuş ve Sultan da kendisinin huzura çıkmasına karşılık olarak çok cömert bir hediye ile onu ödüllendirmiştir. Bilindiği kadarı ile, oldukça nadir bulunan evsafta bir bilim insanı olması nedeniyle, II. Bayezid'ın hükümdarlığı sırasında (örneğin: Memluk topraklarının ve mülkünün Osmanlılar tarafından fethedilmesinden önce) bir Osmanlı medresesinde ders verme teklifi almıştır (muhaddis olarak). Ancak, biyografisini kaleme alan Necmeddin El Ghazzi'nin naklettiğine göre, kendisi vatanına dönmeyi tercih etmiştir. Ne var ki, Memluk Devleti'nin ve hanedanının ortadan kaldırılmasıyla birlikte, Abdulrahim yeniden dönmeye karar vermiş ve son yıllarını İstanbul'da geçirmiş, gün başına

25. Seyahatnamede geçer
26. Seyahatnamede geçer
27. Seyahatnamede geçer; Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 2, s. 162

yaklaşık 50 akçe tutarında, o dönem için oldukça yüksek sayılabilecek bir emeklilik maaşı almaya hak kazanmıştır (Osmanlı başkentinde din ilimleri alanında en yüksek dereceli müderrislere verilenlerle aynı düzeyde).[28]

Şam'ın eski Şafii Müftüsü olan Radiyuddin El Ghazzi, Bedreddin'in Rum diyarına seyahat yapmaya karar vermesinden çok kısa bir süre önce vefat etmişti. Bu da anlamlı bir noktadır. Şamlı, Suriyeli ve diğer önde gelen Müslüman aileler arasında pek de seyrek olmayan bir durum şuydu: ulema mensubu olan tanınmış ve seçkin ailelerin çocukları, aile büyüklerinin dönemin diğer ayan üyeleri ile tesis ettikleri sosyal ve fikri ilişkileri korumaya, geliştirmeye ve kalıcı hale getirmeye çabalıyordu ve bunu istemeleri çok doğal karşılanıyordu. Bu bağlamda, Ghazziler, şehir içinde hemen hemen benzer bir etkinliğe, nüfuza ve özelliklere sahip başka bir Şamlı aile olan Muhibbilere benziyordu. Hatta, Muhibbi sülalesinin, Hanefi olmalarına bağlı olarak, özellikle Türkçe konuşan Osmanlı seçkin kadrolarına çok daha yakın durdukları öne sürülebilir. Her şeyden önce, Muhibbiler 16. yüzyılın ortalarından itibaren, Osmanlının payitahtındaki dini ve ulema sınıfının en yüksek düzeydeki mensupları ile ciddi temas kurmuşlar, içli dışlı hale gelmişlerdir.

Bilad'üş-Şam'ın farklı kasaba ve yerleşim alanlarında adli makamlar üstlenen ve kadılık yapan bir kimse olan Muhibbuddin Ebu'l Fadl El Muhibbi, İstanbul'a 16. yüzyılın sonlarına doğru, sonuçta ve belli bir süre içinde İstanbul Müftüsünün hizmetine girmesiyle noktalanan iki yolculuk yapmıştır. Kendi kasabasına döndüğü zaman, İslam'ın kutsal şehirlerine yapılan kervan ve hac farizası için kadı olarak tayin edilmiştir. Yaşamı sırasında Muhibbuddin El Muhibbi'nin torunu Fadlallah da İstanbul'a iki kez gelmiştir. Mehmed İzzeti isimli bir Anadolulu alimin çabaları sonucu, Fadlallah El Muhibbi kendisi için iki değişik mekânda öğretim görevi temin etmeyi başarmıştır. Bunlardan birincisi, Bursa'da bir medresede 25 akçe maaşlı bir görev, diğeri ise daha sonra İmparatorluğun başkentinde 40 akçe maaşlı bir medrese hocalığı. İstanbul'a yaptığı gezilerden birinde kaleme aldığı seyahatname ne yazık ki korunamamıştır.[29]

Şecerenin daha ünlü bir üyesi olan, 17. yüzyılın tanınmış biyografi yazarı Muhammed Amin El Muhibbi de Osmanlı payitahtına yakın

28. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 2, s. 163-164
29. C. Brockelmann, "el-Muhibbi", EI2

vilayetlerde öğretim makamları almış ve özellikle Bursa'ya giderek, daha önce babası tarafından boşaltılan aynı görevi, 25 akçelik medrese hocalığını üstlenmiştir. Muhibbi'nin istihdamını temin eden kişi, bu mevkii daha önce babasına teklif eden aynı Mehmed İzzeti olmuştur.[30] Burada ilginç olan, Şamlı biyografı yazarının bu seyahatinde ona eşlik edenler arasında sadece amcası Sunullah olmayıp, aynı zamanda ve daha da önemlisi çok sonraları İstanbul Müftüsü olarak atanacak olan ve ailenin çok değerli ve yakın dostu, Bursa'da ikamet eden Mehmed b. Abdulhalim'in de bulunmasıdır.[31] O dönemde Anadolu kazaskeri olarak henüz tayin edilen Mehmed İzzeti'nin erkek kardeşi, Mustafa Muhibbi ve amcasını Edirne'de kabul etti. Bu serhat kentinde genç Şamlı bilim adamı hem eğitimine devam etti, hem de çok önemli yeni dostluklar kurdu.[32] Nihayetinde, Edirne'den sonra sıra İstanbul'a gelmişti; burada da iki Muhibbi ailesinin üyesi toplam iki yıl geçirdiler, ancak payitahtta geçirdiği süre içinde Muhammed Amin'in kendisine herhangi bir hocalık mevkii temin edip etmediği veya gene aynı amaçla olmak üzere, hali hazırda oldukça sağlam temellere dayanan dini eğitimine ek olarak bir İstanbul medresesinde aldığı ilim ve irfanı katıp katmadığı pek kesin değildir.[33] Buna karşın, kesin olan bir şey varsa, o da Muhibbilerin birkaç nesil boyunca, Türkçe konuşan Osmanlı uleması ile olan mevcut ilişkilerini kalıcı hale getirmek üzere çok çaba sarf ettikleridir.

Ghazzi İstanbul'da daha önceleri babası ile tanışmış olan bir takım kimselerle karşılaşmıştır. Bunların arasında, Hicaz'a yapılan hac seyahatinden dönüşte Radiyuddin El Ghazzi ile yolları kesişen Molla Hacı Çelebi Abdulrahman b. Ali de bulunuyordu.[34] Aynı zamanda Mu'eyyidi olarak da bilinen bu Hacı Çelebi, Osmanlı İstanbul'unda Sufilik ve Tasavvuf üzerine bu akımın en tanınmış alimleri ve ünlü taraftarları arasında yer alıyordu ve ilmi/ruhani mesleki icraatının önemli bir bölümünde birçok müridi için ilham ve telkin kaynağı olmuştu. Ancak, döneme ait kaynaklar ve hayatını yansıtan eserlerde kendisinin bağlı olduğu tarikatın hangisi olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.[35] İstanbul'da iken Ghazzi'nin tanıştığı en önemli kişi, tahmin edileceği üzere Vezir ve Şam'ın eski beyler-

30. Layla al-Sabbagh, Min A'lam al-Fikr al-'Arabi fi al-'Asr al-'Uthmani al-Awwal: Muhammad Amin al-Muhibbi wa Kitabuhu Khulasat al-Athar fi A'yan al-Qarn al-Hadi 'Ashar (Şam, 1986), s. 95; bundan sonra al-Sabbagh, Min Alam

31. Abdulhalim Efendi'nin biyografisi için bkz. Muhammad Amin al-Muhibbi, Khulasat al-Athar fi A'yan al-Qarn al-Hadi 'Ashar (Kahire, 1284/1869, Beyrut yeniden baskısı, t.y.), C. 3, s. 482-87, bundan sonra Muhibbi, Khulasat al-Athar

32. al-Sabbagh, Min Alam, s. 96

33. al-Sabbagh, Min Alam, s. 98-99

34. Seyahatnamede geçer

35. Ahmed bin Mustafa Taşköprüzade, al-'Iqd al-Manzum fi Dhikr Afadil al-Rum, Beyrut, 1975, s. 375; Necmeddin

beyi olan Ayas Paşa olmuştur. Ayas Paşa, Bilad'üş-Şam'da görev yaptığı sırada hem Radiyuddin hem de Bedreddin El Ghazzi ile çok yakın ilişkiler içine girmiştir ve yazarımız kendisinin Ayas Paşa ile mektup teatisi şeklinde sürekli temas içinde bulunduğunu belirtmektedir.[36] Görünürde, Ayas Paşa'nın çok iyi Arapça bildiği anlaşılmaktadır, çünkü Galata'da ilk bir araya geldikleri zaman uzun bir görüşme yaptıkları bildirilmektedir. Daha sonra, bu kez Vezirin evinde yapılan ikinci görüşmelerinde ise, Ayas Paşa Kur'an'dan sureler ve diğer Arapça metinleri okuma konusunda beceri sahibi olduğunu kanıtlamıştır.[37]

Ayas Paşa ile buluşması, Ghazzi'nin İstanbul'daki misyonunun gelecekteki başarısı açısından da hayati derecede önemliydi. Çünkü Vezir Şamlı alimlerin huzursuzluklarını ve şikâyetlerini yetkililere iletmede aracı rolü oynuyordu. Ghazzi ile bir araya geldikten sonra, Ayas Paşa Anadolu Kazaskeri olan Abdulkadir "Kadiri" Çelebi'ye Şamlı alimlerin şikâyet konularını aktardı. Tüm bu süreç içinde "(Ghazzi'yi) ilgilendiren her ne ise, o beni de doğrudan ilgilendirir" diyerek durumu netleştirdikten sonra, Kadiri Çelebi'nin Ghazzi ile özel olarak ilgilenmesini talep etmiş, "Şam'da (Ghazzi) ve babası dışında hiçbir başka dostu kalmadığını" vurgulamıştır. Daha sonraki süreç içinde Ghazzi, Kadiri Çelebi ile kendisi görüşmüş ve onun için en yüksek perdeden övgüler düzmüştür.[38] Ancak, zamanlaması çok talihsiz bir döneme rast geliyordu, çünkü Sultan Süleyman'ın maiyeti ve Saray erkânı Sultan'ın şehzadelerinin sünnet töreni için yapılacak hazırlıklarla meşgul bulunuyorlardı. Bununla bağlantılı olarak, Divan'ın da her zamankinden daha uzun bir süre faaliyet dışı kaldığı gözlemlenmiştir. Fakat Ayas Paşa, Vezir'in daha sonra şahsen Kazasker Kadiri Çelebi'ye elden teslim ettiği ayrıntılı bir dilekçe yazması için Ghazzi'ye talimat vermiştir. Şu var ki, bu olaylardan çok kısa bir süre sonra, Süleyman ve Veziriazamı İbrahim Paşa Bursa'ya müteveccihen hareket ettiler. Bu gelişmeler ise, şüphesiz ki, Ghazzi davasının daha da fazla geciktirileceği anlamına geliyordu.[39] Her şeye rağmen bütün bunlar, oldukça yüksek düzeyde ve önemde Osmanlı bağlantılarına sahip bilge bir Şamlı olarak Bedreddin El Ghazzi'nin, Suriye'deki Osmanlı yönetiminin erken bir döneminde ka-

36. Seyahatnamede geçer
37. Seyahatnamede geçer
38. Seyahatnamede geçer
39. Seyahatnamede geçer

zandığı önemi gözler önüne sermektedir. Osmanlı tebaasının büyük bir çoğunluğunun, ulema ve aynı düzeydeki diğerlerinin aksine, Şam ayanının bir mensubu ve Vezir Ayas Paşa'nın yakın bir dostu olan Ghazzi'nin Divan'da huzura çıkmak için rutin idari formalitelerden geçmesi gerekmiyordu. Bu ise, bazı Arap asıllı kişilerin Osmanlı devlet sistemi içinde nasıl hareket edecekleri ve bundan nasıl yarar sağlayacakları konusunda böyle erken bir dönemde bile bilgi sahibi olabildiklerini göstermektedir.

Müslüman Seyyahların Temel Serzenişi Olarak Sıla Özlemi

Doğup büyüdükleri toprakları ve kasabaları terk ettikten sonra birçok Arap asıllı ilim ve irfan sahibi kişi, vatanlarına dönmek için dayanılmaz ve derin bir sıla özlemi ve arzusu ile yanıp tutuşmuşlardır. Bu vakalardan bazıları, olumsuz kişisel ve/veya mesleki gelişmelerden sonra ortaya çıkan umutsuzluk ve yılgınlık duygularının benliklerinde ve zihinlerinde yarattığı toptan bir tahribattan kaynaklanmıştır ama büyük bir çoğunluğu da, çok uzaklardaki topraklarda şekillendirilen başarılı yaşamlar ve kariyerlere rağmen meydana gelmiştir. Özellikle, Muhibbi ailesinin fertlerinin elde ettiği mesleki başarılar ve kariyer farklılaşması bu duruma şahadet etmektedir. Hemen hepsi, İstanbul'da uzatılmış ikametlerinden sonra peyderpey Şam'a geri yönelmişlerdir. Bedreddin El Ghazzi'yi de benzer bir akıbet beklemiştir. Zaman içinde insanlar doğru bir teşhisle şu görüşe ulaşmışlardır: "Seyahat...Müslüman cemaatin, ümmetin birliğini sağlama alan bir teşebbüstür fakat aynı anda da insanın evini özlemesini ve dolaysıyla değerini idrak etmesini teşvik etmektedir."[40]

Sözünü ettiğimiz durum kesinlikle Ghazzi'nin seyahat kitabı için de geçerlidir. Birçok satır arasında ve sayısız kere sıla, ev özlemi, memleket hasreti ve yakınlarına kavuşma arzusunu dile getirmektedir. Ghazzi, Şam'dan ayrıldığı için bir hayli pişmanlık ve beis ifade eder ve yolculuğunun başlangıcında çok çetrefilli ve ürkütücü görünen Kostantiniyye'ye seyahat etmenin güçlük ve zorluklarla dolu külfetiyle yüzleşmekten çok, "veda etmenin ızdırabının" kendisinde tesir bıraktığını ihsas eder.[41] Kendi kasabasını terk ettikten sonra, gözyaşlarının akmasını, Şam yakınlarındaki Barada Nehri'nin su şavklarının hareketlerine benzetir.[42] Anlatılarının daha sonraki bölümünde, Ghazzi, kendisinin de Şam'dan geldiğini söylediği ve ismini vermediği bir adamla Karahisar'daki (Afyon) tanışmasını nakleder. Ancak, bu kişi denizden karaya olan daha süratli bir güzergâh kullandığını açıklar. Ghazzi doğal olarak bu fırsattan vesile, ailesi ve sevdikleri hakkında bilgi almak ister ve onların durumlarının iyi olduğunu ve kendisine selamlarını gönderdiklerini öğrendikten sonra tutamadığı hıçkırıklara

40. Sam I. Gellens, "The Search for Knowledge in Medieval Muslim Societies: A Comparative Approach" in Dale F. Eickelman, James Piscatori, Muslim Travellers: Pilgrimage, Migration, and the Religious Imagination (Berkeley, 1990), s. 51

41. Seyahatnamede geçer

42. Seyahatnamede geçer

boğulur.[43]

İstanbul'da iken Ghazzi, yazılarında çok büyük bir kaygı ve endişeye kapıldığını, yabancılaştığı ve dışlandığı düşüncesine gark olduğunu belirtir ve kendisini "siyah bir boğanın sırtındaki beyaz bir beneğe" benzeterek;[44] şehrin, anadili Türkçe olan ağırlıklı nüfusu içinde bu Şamlı seyyahımızın yersiz yurtsuz, uyum sağlamamış olduğu duygusuna sürüklendiğini gösterir. Ayrıca, Ghazzi, İmparatorluğun başkentinde, II. Mehmed'in imaretinde geçirdiği ilk gece sırasında da "ailesi, çocukları ve vatanı" için de yoğun özlem ve sıla hasreti çekmiştir.[45]

Ghazzi ayrıca, geniş anlamıyla Bilad'üş-Şam'a olan bağlılığını da ifade eder. Halep'te altı gün geçirdikten sonra, kenti terk etmekten kaynaklandığını vurguladığı büyük bir acıya kapıldığından ve derin düşüncelere gömüldüğünden söz eder.[46] Bu ise, kuşkusuz hem keskin bir kimlik bilincini hem de kuzey yörelerde keşfedilmemişe yönelik (Ghazzi'nin kendi dünyasındakiler) gerçek bir korku duygusunu yansıtmaktadır. Halep'ten ayrıldıktan hemen sonra, Ghazzi'nin daha yakından tanıdığı ve aşina olduğu, yakın zamana kadar Memluk mülkü olan arazi ve toprakları terk etmekte olduğu anlaşılmaktadır ve Rumilerin topraklarına doğru yönelirken, büyük Suriye bölgesine (kendi tanımlamasıyla El-Bilad El-Şamiyye) veda eder. Gerçekte, Rum topaklarında iken ise sık sık Bilad'üş-Şam'ın sahip olduğu coğrafyayı aklına getirir ve örneğin Güneydoğu Anadolu bölgesinin önemli kenti Adana'yı Suriye'nin kuzey şehri Hama'ya benzetir.[47] Her ne kadar her iki kentin niçin birbirine benzediğini açıklamayı ihmal ederse de, bu ve benzer beyanları Ghazzi'nin etrafındaki dünyayı bütünüyle hemen hemen doğal bir Suriyeli gözlüğü ile gördüğü ve algıladığını ortaya koyar. Bu da, dolaylı olarak yerel bir kültürel kimlik şekillendirmesinde ona katkıda bulunmuştur. Aynı nedenden dolayı, Ghazzi'nin Bilad'üş-Şam ile güçlü bir biçimde özdeşleşmesi, büyük bir ihtimalle Osmanlı İmparatorluğu'nun Arapça konuşulan dünyasının geri kalan kısmına şamil değildi. Çünkü Güneydoğu Anadolu'da bulunan ağırlıklı Arap köy ve kasabaları hakkında konuşurken benzer duygulara kapılmadığı anlaşılmaktadır.

43. Seyahatnamede geçer
44. Seyahatnamede geçer
45. Seyahatnamede geçer
46. Seyahatnamede geçer
47. Seyahatnamede geçer

Rum diyarında kendilerine çok başarılı kariyer sağlayan Arap asıllı ilim irfan sahibi bilginlerin sayısı neredeyse sınırsızdır. Bunların bazıları memleketlerine çok derin özlem duyacaklar ve bu sıla hasreti onları zamanla benimsedikleri yeni mekânlarından zorla çıkartacaktır. Buna güzel bir örnek, eğitimini Rum diyarında elde eden ve çok düzgün Türkçe konuşan Şamlı bilgin İbrahim İbn El Tabbakh'dır (ö.1006/1597-98) Bu alim, bir Bursa medresesindeki 40 akçelik görevden, günde 50 akçe gibi daha yüksek bir günlük kazanç karşılığındaki öğretim pozisyonuna terfi etmeyi beklememeye karar vermiş, sonunda "sınırsız meyvelerin sunulduğu bir cennet" olarak gördüğü kendi memleketine dönmek üzere bulunduğu yerden ayrılmıştır.[48] Dikkat çekici diğer bir örnek ise, İstanbul'a deniz yoluyla giden ve bir kez oraya vardıktan sonra şehrin en iyi ve seçkin bilginleri ile kaynaşan ve hatta Osmanlı Sultanlarının en muhteşemi olan I. Süleyman ile bile tanışma fırsatı yakalayan Tunuslu Maliki alimi Muhammed İbn Maguş'tur. Necmeddin El Ghazzi'ye göre Sultan, bu kişiden pek hoşlanmış ve kendisine maaşlı bir mevki vaadettikten sonra İmparatorluğun başkentinde kalması için resmen davette bulunmuştur. Ancak, İbn Maguş bütün bu iltifata rağmen burada fazla uzun süre kalmamayı yeğlemiş, Sultan'a nazikçe "Rum diyarının kışlarından ve soğuğunun şiddetinden usandığını" nakletmiştir.[49] Az bir süre sonra ise, İbn Maguş Mısır'a uzun süren bir kara yolculuğu yapmış, yol boyunca Halep ve Şam da dahil olmak üzere Bilad'üş-Şam'ın birçok köy ve kasabasının içinden geçmiş, bunlardan bazılarında uzunca süreli ikamet etmiş, sayıları sürekli artan öğrencilerine bu yörelerden yeni isimler katmıştır. Ghazzi, kendisinin çok yakın öğrencilerinden biri olan Şamlı Şihab El Din El Tayyibi'nin ustasının onuruna bir kitap kaleme aldığını ve Muhammed İbn Maguş'un destansı seyahatine ait birçok hikâyeyi kayda geçirdiğini nakleder.[50] Günümüz tarihçisi Abderrahmane El-Moudden 17. yüzyılda Mekke'de hatırı sayılır uzunlukta bir zaman geçiren başka bir Mağrip'li gezgin olan Abu Selim Abdullah El Ayyaşi'nin anlatımlarında da aynı güçlü sılaya bağlılık duygularının yansıdığını belirtir. Moudden'e göre, Ayyaşi, "evine dönmek için ne kadar derinden arzu duyduğunu göstermiştir. Yurt dışında kaldığı otuz aylık dönem ona sanki bir yüzyıl gibi gelmiştir."[51]

48. Al-Hasan al-Burini, Tarajim al-A'yan min Abna' al-Zaman (Şam, 1959-1963), Salah al-Din al-Munajjid (ed.), C. 1, s. 300, bundan sonra Burini, Tarajim al-A'yan

49. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 2, s. 16

50. Necmeddin El Ghazzi, Kevakib, C. 2, s. 16-17

51. Abderrahmane El-Moudden, "The Ambivalence of Rihla: Community Integration and Self-Definition in Moroccan Travel Accounts" in Dale F. Eickelman and James Piscatori, Muslim Travellers: Pilgrimage, Migration, and the Religious Imagination (Berkeley, 1990), s. 79

Bedreddin El Ghazzi'nin gerçekleştirdiği seyahatten sonraki dönemde de benzer seyahatlerin yapıldığı Arap tarihi kaynaklarında yer almaktadır. Kudüs yerlilerinden Hanefi bir alim olan Car-Allah b. Abu Bekr Anadolu'ya bir gezi yapmış ve İstanbul'a ulaşmıştır. Yol boyunca bazı görevlerde bulunmuş ve ilave eğitim almış, memleketine döndükten sonra ise müftü olarak tayin edilmiştir.[52] Kuzey Afrika'da yer alan Trablusgarp'ta doğup büyüyen Muhammad b. Şaban (ö. 1020/1611-12) yaşamının sonuna doğru İstanbul'u ziyaret etmiş, kendisini burada Müftü Sunullah kabul etmiş ve anlaşıldığına göre Muhammad'in memleketine duyduğu sevgiye bir karşılık olarak, kendisini Trablusgarp kadısı olarak tayin etme vaadinde bulunmuştur.[53] Benzer bir şekilde, Muhammad b. Abdul-Hak da (ö. 903/1497-98) Rum diyarındaki eğitimini tamamladıktan sonra memleketi olan Kudüs'de bir hocalık mevkii verilmesini resmen talep eden bir alimdi. Ancak, şehrine döndükten sadece iki gün sonra, bir felaketle karşılaşmış, şiddetli bir rahatsızlık sonrasında vefat etmiştir.[54]

Yeni mecralara, bilinmez meralara doğru derin bir bağlılık duydukları evlerini terk ettikten sonra sılada memleket özlemi çekenlerin sadece Arapça konuşulan topraklardaki alimler olmadığı görülmektedir. Perslerin yaşadığı ülkeye (Bilad El-Acem) gençliğinde bir seyahat yapan ve yol üzerinde Herat, Semerkant ve Buhara'dan geçen Alauddin Ali b. Yusuf (ö. 903/1497-8) adında bir Anadolulu, bu şehirlerde çok yönlü ve geniş kapsamlı eğitim almış ve İslami ilimlerde hocalık mevkilerinde bulunmuştur. Sonraları, kendisinin hayatını kaleme alan İbn El İmad El Hanbeli'nin yazdıklarına göre, "memleketine olan sevgisi (hubb el-vatan) ağır basmış, böylelikle Rum vilayetlerine (Bilad El-Rum) geri dönmeye karar vermiştir.[55] Alauddin Efendi bundan sonra kendi memleketi olan Rum diyarında büyük başlarılar elde etmiş ve baş kadı mevkiine yükselmeden önce Bursa'da bir hocalık görevi elde etmiş ve en sonunda da Rumeli kazaskeri olarak hizmet ederken vefat etmiştir.[56] Bursa'nın yerlisi olan ve yaşamının büyük bir bölümünü bu şehirde geçiren, mütevazı imkanlarıyla ortalama bir alimden fazla bir özelliği olmayan Abdulrahman b. Hüseyin (ö. 954/1547-48), memleketini, 15 akçelik bir medrese hocalığı görevi

52. Burini, Tarajim al-A'yan, C. 2, s. 127
53. Muhibbi, Khulasat al-Athar, C. 3, s. 474
54. Muhibbi, Khulasat al-Athar, C. 3, s. 482
55. Ibn al-Imad, Shadharat al-Dhahab, C. 8, s. 18
56. Ibn al-Imad, Shadharat al-Dhahab, C. 8, s. 19

almak için Edirne'ye doğru yol almak üzere terk etmiştir. Aynı biyografi yazarına göre, "kendisi etrafında bir yoldaşı olmadan, evinde tek başına ikamet ederken Edirne'de bir hastalığa tutulmuştur." Hastalanıp yataklara düştükten kısa bir süre sonra, Abdulrahman Bursa'ya dönmüş ve çok sevdiği bu şehirde vefat etmiştir.[57] Şam'da baş kadı olarak iki kez görev yapan ve İznik doğumlu, daha yüksek sosyal statüde bir şahsiyet olan İbrahim b. Ali (ö. 1028/1618-19) ise emekli olduktan sonraki günlerini kendi memleketinde huzur içinde geçirmeyi yeğlemiştir.[58]

57. Ibn al-Imad, Shadharat al-Dhahab, C. 8, s. 303
58. Muhibbi, Khulasat al-Athar, C. 1, s. 32

Modern Dönem Öncesi Bir Ortamda Önyargıların ve Yakıştırmaların Sürdürülmesi

Ghazzi, Osmanlı başkentinin yerleşik nüfusu ile ilişkilerinden söz ederken, İmparatorluğun Türkçe konuşan tabası hakkında Şam'da mevcut, hakikatte yanlış ama süregelmiş bir algıdan dolayı kaygı ve rahatsızlık duygusunu ifade etmektedir. Ghazzi, "hemen her şeyi bildiğini iddia eden (mutamakilin) ve avam tabakasının çok olumsuz bir tasvirini yapan bazı Şam'lılardan" bahsetmektedir. Yazara göre, bu Şamlılar Rumilerin pek de dostane olmayan tavırlarından daha önceleri kendisine söz etmiş ve başka kökenlerden gelen insanları karşılar veya bunlarla iletişim kurarken şevkli olmadıklarını öne sürmüştür.[59] Ancak, Ghazzi, bu basmakalıp yaklaşımlara ve önyargılara, hem Şam toplumunun mutamakilin zümresinin kibirli ve biraz da saygısızca davranışları olarak niteleyerek, hem de İstanbul'da bulunduğu sırada kendisinin tanıştığı kişiler tarafından her daim saygı ve nezaket ile muamele gördüğünü belirterek karşı çıkmaktadır.[60] Rumilere yönelik doğrudan veya örtülü biçimdeki olumsuz ifadeler aynı dönemde yaşamış diğer Şamlı bilim adamlarının eserlerinde de pek seyrektir. Rumilere karşı etnik önyargı üzerine belki de en açık örneği bize, 16. yüzyıl Suriye tarih kaynaklarına dayanarak, İbn Tulun vermektedir. Kendisinin naklettiğine göre, Ferhad Paşa (ö. 928/1522) isimli bir erken dönem Şam beylerbeyi öldükten sonra, şehir halkı "Türkler tarafından yağma edilecekleri" (nahb el-avam) korkusuna kapılmışlardır. Çünkü Şamlıların sahip olduğu bir peşin hükme göre liderlerinden herhangi birinin vefatı halinde Rumilerin bu tarz eylemlere girişmeleri alışılagelmiş bir davranıştır. Ancak, Ferhad Paşa'nın vekili Kaymakam Ali Paşa insanları rahatlatacak şekilde davranmıştır. Beylerbeyi'nin ölümünden sonra Osmanlı askerlerinin şiddet uyguladıklarını veya art niyetle davrandıklarını gösterecek hiçbir işaret yoktur.[61] Ayrıca genel olarak, okuyucular 16. yüzyıldaki Osmanlı Suriyesine ait tarihi kaynakların tümü içinde Şamlıların "Türklere" karşı duydukları önyargı ve yakıştırmalarının bundan başka ve daha güçlü bir örneğini bulmakta zorlanacaklardır. Üstelik hem Ghazzi hem de İbn Tulun'un bize aktardıkları hususlar, "Türk" hakkındaki genelgeçer olumsuz yargıları devam ettirmenin tersine bunları çürütmektedir.

59. Seyahatnamede geçer

60. Seyahatnamede geçer

61. Şemseddin Muhammad İbn Tulun, I'lam al-Wara biman Wulliya Na'iban min al-Atrak bi Dimashq al-Sham al-Kubra (Şam, 1964), Muhammad Ahmad Duhman (ed.), s. 240

Bunun yanı sıra, dindarlık ve dini icapların yerine getirilmesi konularında, Türkçe konuşan Osmanlıların garip adetlerine ilişkin birçok dokundurma vardır. Bir gece geçirdiği Konya'da, Sufilerin (her ne kadar yazarımız bu şekilde tanımlamasa ve isimlerini vermese de, sözü edilen Mevlevilerdir) nüfuzu Ghazzi'nin dikkatinden kaçmamıştır. Fakat şehirde gördüğü ve putperestlik kabilinden telakki ettiği unsurlar karşısında hem hayrete düşmüş hem de kızmıştır. Şamlı seyyahımız Konya'da birçok bina üzerinde gördüğü heykel figürleri ve insanların resim halinde tasvirlerini tasvip etmemektedir. İnanç ve iman konusunda alışılmadık bulduğu uygulamalara sadece Konya'da rastlamış değildir. Ghazzi, bir cuma günü Karahisar (Afyon) şehrine giriş yapar ve cuma namazına iştirak etmek için camiye doğru yönelir. Burada, hatibin vaazı çok yüksek sesle ve ritmik bir tarzda vererek ve bunun yanı sıra namazın kılındığı sırada sürekli, sağa sola bakınarak sünneti birçok kez ihlal ettiğini gözlemler.[62]

Veba salgının bitmesini ve Süleyman'ın İstanbul'a dönmesini beklerken Abdulrahim ile beraber birkaç gün geçirdiği İzmit'te şehrin camiinde cuma namazına katılır. O gün tanık olduğu hutbenin birçok garip ve tuhaf addettiği tarafları üzerine görüşlerini kayda geçirir ve imamın performansından da hiç hoşnut kalmaz. Ghazzi'ye göre, imam hutbesinde harfleri, sözcükleri ve terkipleri yozlaştırmaktan (icam), bunları değiştirmekten (tadil) ve bozmaktan (tahrif) kabahatlidir. Belirli bir örnek olarak, Ghazzi, za' hecesinin dad ile karıştırılmasını gösterir. Kuşkusuz bu, ana dili Türkçe olan kişinin Arapça telaffuzunu mükemmel hale getirmekte zorlanmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu Şamlı alimin bağışlayabileceği bir durum değildir. Bundan daha kötü olanı, hatibin atıfta bulunduğu, Ghazzi'nin ilk kez duyduğu hadisler ve söylediği "anlamsız, abuk sabuk kavilleridir" (turrahat). Ghazzi, kıldığı namazı gayrı muteber (batıl) addeder ve daha sonra telafi edeceğini belirtir.[63]

Bugün bile hala karşımıza çıkan birtakım Suriye bölgesi kaynaklı önyargıları Ghazzi'nin tekrarlaması ise Osmanlı Dönemi'nde Suriyeli (ve özellikle Şamlı) elit kesimin zihniyetinin tarihinde başka bir önemli unsuru gösterir. Baalbek'te, Ghazzi kendisini kabul edip ağırlayan ancak yiyecek bir şeyler sunmayan bir Şii alimden söz eder. Aylardan ramazandır ve iftar

62. Sadece namaz sonunda selam verilirken yapılması gerektiği halde. Seyahatnamede geçer.
63. Seyahatnamede geçer

vaktinde Şamlı seyyahımız ağzına koyacak bir lokma dahi bulamaz. Bu durum karşısında Baalbekli ev sahibinin cimriliğini anlatan birkaç gazel yazmayı uygun bulur.[64] Bu yorumu, Ghazzi'nin şehrin çeperlerinde yaşayan kasaba halkı hakkında duyduğu şehirli önyargısının bir göstergesi olabilir ama, Şii karşıtı önyargısının açık bir tezahürü olduğu da kesindir. Gerçekten de, Şamlı gezgin daha sonraki bölümlerde, belde ahalisinin bazılarının "Sünnetten ikrah ettiklerine" işaret ederek Baalbek'teki hatırı sayılır (çoğunluk olmasa) Şii nüfusa atıfta bulunur.[65]

Küçük bir kasaba olan Maarre El-Numan da Ghazzi'nin Matali'sinde aynı derecede olumsuz bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kasabanın entelektüel yaşamında bir çöküşten, ahlak dışı ve kanun dışı faaliyetlerin yayılmasından söz eder; Ghazzi Maarre El-Numan'ın ahalisini istisnasız topyekun kınar ve uygarlaşamamış hırsızlar ve budala cahiller olarak nitelediği bu halka "elbise içinde kurtlar" tabirini layık görür.[66] Ghazzi'nin görüşüne göre, kuzey Suriye'de yer alan Rastan kasabası hırsızlar ve suçlular için meşhur bir av sahasıdır. Dahası, Rastan içinden geçerken edindiği bir deneyime bağlı olarak, gerçekliği kuşku götürür bir kısa menkıbe nakleder. Buna göre Ghazzi, iki hırsız ile karşılaşır ve kendisine refakat eden kölesi (memluk) anlattığı üzere dehşete kapılırken, efendisi kılıcına sarılır ve uğursuzları kaçırtmada başarılı olur.[67] Hayatının büyük bölümü büyük bir kentte geçen ve savaşma yeteneği varsa bile ancak pek az olabilecek bir alim olarak Ghazzi'nin aktardığı gibi iki hırsızı kovalamış olabileceği şüphe götürür; dolayısıyla bu hikaye yine, büyük şehrin "uygar" insanının Suriye kasabalarındaki bedevileri küçük gören önyargısının bir yansıması olsa gerektir.

Eserinde yansıtarak sürdürülmesine katkıda bulunduğu özellikle komik bir yakıştırma, görülmedik ölçüde akılsız olduklarına inandığı Humus şehri yerlilerinin yapmacık davranışlarıyla ilgilidir. Humus insanının kafa yapısını, akıl ve zihin özelliklerini naklederken ve alaya alırken Ghazzi, bir dizi kısa hikaye aktarmaktadır. Bunlardan bir tanesi oldukça eğlenceli, akıldan çıkmayacak bir fıkradır. Anlatımına göre, namaz sırasında cemaate rehberlik eden bir imam, ayaklarından birini mihrap dışına sarkıtır, çünkü

64. Seyahatnamede geçer
65. Seyahatnamede geçer
66. Seyahatnamede geçer
67. Seyahatnamede geçer

bu ayağına bir köpek değmiştir ve bu suretle de dini açıdan mundar olmuştur.[68] Burada anlatılmak istenen, imamın yeniden abdest almak yerine murdar olan vücut azasını namaz için tahsis edilen mekanın dışına çıkartmak gibi bir düşüncesizlikte bulunmuş olmasıdır. Ayrıca, imamın bir köpek ile temas neticesinde sadece ayağının mundar olduğunu sanması da aynı derecede hatalıdır.

Humus kasabasının ahalisinin sözüm ona akılsız olduklarına dair yakıştırmalar sadece Ghazzi'nin neslinin veya Bilad'üş-Şam bölgesi halklarının tanık olduğu genellemeler değildi. 12. yüzyıl alimlerinden Bağdatlı Abu'lfaraj Abdulrahman İbn El Cavzi, kendisine ait Ahbar El-Hamka Ve'l-Mughafilin (Budalalar ve Ahmaklar Tarihi) adlı eserinde, Humuslu ahaliye mensup birçok kişiyi tamamıyla beyinsiz olarak gösteren birçok fıkra ve hikâye nakletmektedir. Hatta bir rivayet, Humus kadısı hakkında bilgi almak isteyen Abbasi Halifesi El Mamun'un da bilgisi dahilindeki hadise üzerinedir. Anlatıldığına göre, El Mamun, halen görevde bulunan kadının istisnai derecede akılsız olduğunu duyduğu zaman şaşırır. Ancak bu hakimin yanlışlıkla davacıyı hapse göndermesiyle sonuçlanan bir olayı duyduğunda kahkahalarını tutamaz. Davacı, kendisine borcu olan kişiden alacağını talep etmiştir. Suçlanan kişi kadıya gerekli meblağı temin etmek için on iki güne ihtiyacı olduğunu beyan ettiği ve suçlayan kişinin de kendisiyle birlikte isterse teslimatı yapana kadar güvence olarak hapishanede bekleyebileceğini vurguladığı zaman, kadının bunu kabul ettiği anlatılmaktadır. Bu durumdan keyif almakla beraber Mamun'un kadıyı görevden almaktan başka seçeneği kalmamıştır.[69]

Humus'da yaşayan ahalinin belki daha da çarpıcı bir biçimde karikatürleştirilmiş hali, yaklaşık üç yüzyıl öncesinde büyük alim El-Cahiz'in kaleme aldığı eserde nakledilmektedir. Bu eser, İbn El Cavzi'nin kendisi tarafından saklanarak korunmuştur. Cahiz bir keresinde bu kasaba içinden geçerken dikkatle baktığında bir keçinin deve tarafından takip edildiğini, gördüğünü bu arada iki Humus sakininin konuştuklarına kulak misafiri olduğunu anlatır. Birinci adam, devenin keçinin yavrusu olup olmadığını sual etmiştir. Buna cevap olarak arkadaşı, daha da şaşırtıcı bir biçimde, "yetim" kalan devenin keçi tarafından evlat edinildiğini söylemiştir.[70]

---

68. Seyahatnamede geçer

69. Abu'lfaraj Abdul-Rahman b. al-Cavzi, Akhbar al-Hamka Ve'l-Mughafilin (Şam, 2007), ed. Muhammad Sharif Sukkar (ed.), s. 91-92, 'bundan sonra Ibn al-Cavzi, Akhbar al-Hamka

70. Ibn al-Cavzi, Akhbar al-Hamka, s. 167-168

Aynı genelgeçer tiplemelerin Bilad'üş-Şam bölgesinde hala daha süregelmekte olduğunu da belirtelim; bu mıntıka dahilinde günümüzde bile, Humuslulara dair şaka mahiyetindeki bir ahmaklık yakıştırması halka mal olmuş fıkra ve anekdotlarla dile getirilmektedir.

İstanbul'da İkamet ve Ghazzi'nin Misyonunun Tamamlanması

İstanbul'a ulaşmak şüphesiz ki Ghazzi'nin nihai hedefiydi ve doğal olarak seyahati boyunca en uzun ikametini Osmanlı'nın payitahtında geçirmişti. Üsküdar'dan karşı yakaya kısa yolculuğun ertesinde İstanbul limanına gelen Ghazzi, Mirahur Sinan Çelebi tarafından karşılanmıştır.[71] Şehrin görüntüsünden elde ettiği ilk izlenim olumluydu ve kendisi sık sık bu beldeye büyük/azametli Kostantiniyye anlamında "El-Kostantiniyye El-Uzma" diyordu. Bir takım başka tasvir ve sıfatların yanı sıra Osmanlı başkentine ayrıca, "rahatlık/emniyet veren mekan" (dar el-tama'nina), Rumların kaidesi (kaidat el-Rum), ve "bütün şehirlerin anası" (umm el-mada'in) ünvanlarını layık görmüştür.[72] Ghazzi'nin, İstanbul'un İslam dünyasındaki genel algılaması olan, gıpta ile bakılan bir vuslat noktası ve İslam'ın ilk yıllarından beri ele geçirilmek istenen bir şehir olarak anlatılabilecek imajını paylaştığı aşikârdır. Artık Müslüman-Osmanlı mülkü olması ve Suriye'nin Osmanlı hakimiyeti altına girmiş olmasına bağlı olarak, Memluk topraklarının Osmanlılar tarafından fethedilmesinin üzerinden çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen, İstanbul'u İslam dünyasının önde gelen merkezi konumunda görmek ve "İslam'ın hüküm sürdüğü mekan" (dar el-islam) olarak kabul etmek doğru olacaktır. Fakat İstanbul aynı zamanda açık bir biçimde Rumi üssü (veya başkenti) olarak da tanımlanmıştır ve böylelikle de İslam dünyasındaki evrenselliğine rağmen, Ghazzi onu hala etnik kültürel bağlamda yabancı bir unsur olarak tasavvur etmektedir. Her ne kadar İstanbul'u belirgin bir şekilde Rumi şehri olarak tanıtsa da, Ghazzi her şeye rağmen kent nüfusunun daha önce hiç tanık olmadığı ölçüdeki çeşitliliğine ve özellikle de dönemin Müslüman alim sınıfı içinde şüphesiz en tanınmış olanları arasında yer alan mümtaz ulemaya bakıp hayranlık duymuştur.[73] İstanbul'da büyük çoğunluğu ulema olan şaşırtacak kadar çok sayıda insanla karşılaşıp tanışmış olan Ghazzi kendi hatırı sayılır zihinsel melekelerini geliştirmek için zaman bulabilmiş ve Buhari'nin hadislerini açıklayan bir eser husule getirmiştir.[74]

II. Mehmed'in imaretinde iken, Ghazzi, yaşamının en bilindik ve

71. Seyahatnamede geçer
72. Seyahatnamede geçer
73. Seyahatnamede geçer
74. Seyahatnamede geçer

en özlediği bölümünü temsil eden müteveffa babası Şeyhülislam Radiyuddin'i hatırlamıştır. Bu çerçevede daha da belirgin olarak, babasının ve belki de Ghazzi sülalesinin daha önceki fertlerinin nesiller boyu yaratmaya çabaladıkları geniş ve derin entelektüel ağı koruma, kalıcı kılma ve daha da genişletme yönünde kendisinin istek ve çabası ortaya çıkar.[75]

Şevval 937/Haziran 1531 tarihinde ikamet ettiği imareti terk edip dostu Abdulrahim El Abbasi'nin evine yerleştikten hemen sonra, İstanbul'u bir veba salgını vurmuştur. Sultan daha önce çoktan Bursa'ya doğru yola çıkmıştır ve Ghazzi de Abdulrahim'e refakat ederek, yakında bulunan İzmit kasabasında kendini emniyete almıştır. Ulaşımda deniz yolunu tercih etmişler, menzillerine varmadan önce Kızılada denilen bir köyün kıyısına demir atmışlar ve geceyi bu köyde geçirmişlerdir.[76] Fazla bir süre geçmeden, Sultan'ın yeniden İstanbul'a döndüğü haberi ulaşmıştır.[77] Ghazzi ve Abdulrahim vakit kaybetmeksizin Osmanlı başkentine yola düzülmeye karar vermişler fakat kendilerini tekne ile taşımak üzere para karşılığı anlaştıkları iki kişi yetenekli olmamak bir yana dürüst davranmamışlar, hesapta olmayan bir aylık bir gecikmeye yol açmışlar ve hatta seferi, rotasından saptırarak Yenice adı verilen bir kıyı köyüne yönlendirmişlerdir.[78] Gerçekten de, Ghazzi ve arkadaşı henüz İzmit'te iken, sözü edilen kişilerin sayısız sahtekarlıkları ve sözlerini tutmamalarıyla ilgili olarak mahalli kadıya şikayetlerini ibraz etmeye mecbur kalmışlardır. Ancak, her ne kadar kadının hükmü ve iradesi Ghazzi ve Abdulrahim'in lehine olsa da, bundan sonra yolculuk birkaç günden fazla bir gecikmeye maruz kalmıştır.[79] En sonunda, iki adam birkaç hafta sonra İstanbul'a yayan dönmüşlerdir.

Divan-ı Hümayun'un yeniden toplanmasından sonra, beklenebileceği üzere, Ghazzi'nin işlerinin başarılı bir şekilde sonuçlanmasında Ayas Paşa ile Kadiri Çelebi'nin nüfuzu hatırı sayılır ölçüde etken olmuş, bunun akabinde de Ghazzi artık kendisinin eve dönme vaktinin geldiği doğrultusunda bir karar aşamasına gelmiştir.[80] Artık şehirde kalmasının gerekmediğinin kesinleşmesini takiben Ghazzi'nin İstanbul'u terk etmeye yönelik kararı, kendisinin bulunduğu yerle özdeşleşmesinin derecesini ve çok sevdiği memleketine dönme arzusunu yansıtmak bakımından an-

75. Seyahatnamede geçer
76. Seyahatnamede geçer
77. Seyahatnamede geçer
78. Seyahatnamede geçer
79. Seyahatnamede geçer
80. Seyahatnamede geçer

lamlıdır. Şamlı bilgenin geçirdiği bu süreçteki kararsızlık ve duygu ikilemi çok net bir biçimde fark edilmektedir. Ghazzi'nin dengelediği duyguları sadece İstanbul'a yönelik hayranlığında ve iltifatında, hatta sadece İslam-Osmanlı dünyasının merkezini terkederken (aynı zamanda açık bir rahatlamayla beraber) duyduğu birtakım pişmanlık duygularında ifade bulmakla kalmamıştır. Bu duygu çelişmesinin temelinde aynı zamanda, Ghazzi'nin Rum diyarını anlatıp özelliklerini överken, Türkçe konuşan Osmanlı dünyasına yoğun bir ilgi geliştirmiş olan Şam'lı (belki de daha geniş bir alanda Suriyeli ve Arap) elitler kitlesine sesleniyor olması yatar.

Tahkike Dair Not

Bu esere edebi metin olma özelliğinden bağımsız, tarihî önemi bakımdan yaklaştık. Bu bir anlamda çağına uymayan bir yaklaşım olarak görülebilir çünkü modern dönem öncesi İslam dünyasında yazılan eserleri edebi veya tarihi olarak ayırt etmek genellikle zordur. Kısacası, Ghazzi'nin seyahatnamesini ele alırken bizim için birincil hedef onu sadece bir edeb el-rıhla (seyahat yazını) olarak değerlendirmek değil, onu ait olduğu tarihî çerçeve içine oturtmaktı. Böylelikle, temel amacımız; bilgilendirici notlar kullanarak metni mümkün olduğunca açık ve belirsizliklerden uzak hale getirmek ve aynı zamanda da seyyahın içinden geçtiği, bazıları belirsiz kalmış coğrafi mekanları ve karşılaştığı çoğu ulemaya mensup insanları tespite çalışmak olmuştur.

Bismillahirrahmanirrahim

Rum diyarlarında ayın doğuşu

Yazan: Allah'ın af ve mağfiretine muhtaç meşhur kari' Abdul-Ghazzi lakaplı Bedreddin Muhammed bin Muhammed.

Allah onu bağışlasın. Kefil olarak Allah bana yeter. Nimetleriyle salih amelleri tamamlayan, bereketleriyle nimetleri çoğaltan, insanların yanlışlarını düzelten, rahmetiyle kızgın gözleri istikrara kavuşturan, hikmetleriyle kırık kalpleri teskin eden, kopmuş olan bağları yeniden bağlayan Allah'a hamdolsun.

Bol nimetlerini bize gölge kılan, bizlere bol bol nimetler veren ve dilediğinde geri alan Allah'a hamdolsun. Nimetlerini artırarak bize kefil olan, bizleri kerem ve lütfuna mazhar kılan Allah'a şükürler olsun.

Lütuf ve kerem denizinden avuçlamamızı sağlayan, varlığına ve vücudiyetine şehadet ettiğimiz Allah-ü Teala birdir, O'nun ortağı ve benzeri olmadığına şahitlik ederiz.

Efendimiz Muhammed'in (s.a.v.) O'nun resulü olduğuna, peygamberlerin en şereflisi olduğuna, kulların efendisi, dosdoğru dininin yardımcısı ve hamd sancağının sahibi olduğuna şahitlik ederiz. Salat ve selam; ona, ashabına ve ona tabi olanların üzerine olsun. Yolculuklarında ya da yolculuğa niyetlendiklerinde, gecelerin vahşetinden ve yorgunluğundan, sabahın huzur ve istikrarına kavuşmuş olanlara da selam olsun.

Allah'ın yardım ve inayetiyle, Osmanlı Devleti'nin kaynaklarını tespit etmek, kuzey taraflarının eserlerini zikretmek, seyahatimiz esnasında bir araya geldiğimiz imamlar, şeyhler, araştırmacılar, ilim erbapları, dostlar, kardeşler, ileri gelenler ve talebelerle (Allah ilim ve irfanlarını artırsın) buluşmak için yola çıktık. Bunun yanında, sınırları dünyayı aşan, emirleri yeryüzünün eninde ve boyunda geçerli, deniz ve karanın meliki, Haremeyn-i Şerifeyn'in hamisi, zamanın Süleyman'ı, çağının İskender'i Osman oğlu Süleyman'ı kastettik. Mülkünün güneşi bugün bile dünyayı aydınlatıyor. Dünya onun saltanatı sayesinde emniyet kaftanını giymiş ve insanlar adalet terazisini elinde tutan bir devlette mesut bir şekilde yaşıyor.

İnsanlar Hakk'a doğru onunla birlikte koşuyor. En güzel düzen ve en iyi amellerle Allah'ın kelimesini yüceltmeye devam ediyor. Fethin müyesser kılındığı yerlerde açık ve gizli, hem saçılmış hem nizami amelleri tacını süslüyor.

Kitabımın adını "Rum Diyarlarında Ayın Doğuşu" koydum.

Allah'tan niyetimin halis olmasını, onun müminleri kuşatan gölgelerinden gölgelenmeyi talep ediyorum. Sadece O'nun fazlı keremiyle niyetler halis ve sadıkhane olabilir.

Allahü Teâlâ'dan yardım talep ederek, O'nun af ve mağfiretini umarak, bütün ahvalimde O'na tevekkül ederek, bütün işlerimi O'na havale ederek derim ki; Allahü Teâlâ'nın izniyle istiharede bulundum. İstiharemde yanılmadım, emrolunduğum gibi ehil insanlara danıştım. Sonunda Rum ellerini kast ederek yola çıktım. Durumumun gerektirdiği üzere Kostantiniyye şehrine gitmeye niyet ettim. Yolculuğuma Şam şehrinde başladım. Babam Şeyhülislam'dan ayrılmam benim için zor oldu. Yardımlar kesildi, emin olanlar hıyanet etti, yardımcılar azaldı, destekçiler yok oldu, yardımları umulanlar hüsrana uğrattı, kardeşler dostlar yüz çevirdi, arkadaş olduklarını iddia edenler basit bir adımda ne olduklarını ortaya koydular, saf ve saflaşmış kimse kalmadı. Kötülerde eşitlik yok, güven yok, samimiyet yok.

Ne net kalmış ne de netleşen
Kötülüklerde eşitlik dönemi

ne destek veren ne de desteklenen
ne emin var ne de değerli

Yeryüzünde ruh ve maişet daraldı, köpekler çöplüklere aslanlar gibi saldırdı. Seyahatim beldeler yerine memlekete yöneldi. Ehlu iyalden değil de nefisten ayrılmak doğrusu güzel oldu.

Sıkıcı bir şikayete kalkışmadı
Utanç her evin eşiğidir tanınıyor
Bunlar hepsi tutulmaya bağlıdır

kulaklar her canlının takozudur
özgürü inkar eder fil de aslan da
üzülür ama kimse ağıtlamaz

Acziyet ve tembellikten Allah'a sığındım. "Keşke", "umarım" gibi bahaneleri reddettim. Azim elbisesini giydim ve azim bineğine bindim,

miskinlik ve düşüklüğü kesip attım. Hazırlık yapmaya ve arkadaş seçmeye başladım. Hazırlıklar, binekler, arkadaşlar ve azıklar tamamlandı.

936 yılı Ramazan ayının on sekizinde bir Pazar gününde Şam-ı Mahruse'yi, evlerine ünsiyet duyduğum diyarları terk ederek çıktım. Yolculukta bize yardımcı olacak hademe, arkadaş ve kadı başı Farfur'un oğlu Veliyuddin de bize katıldı. Kalp ve gözlerden uzak olanları bilen Allah da şahittir ki; onun bize katılması beni gayet memnun etti.

Onlarla birlikte Salihiye semtindeki Kasiyon Dağı eteklerinde Esadiye ve Nasiriye'ye gittik. Sonra onları yüklerle birlikte Dummer köyüne gönderdik. Ben de bazı ihtiyaçları ve işleri tamamlamak üzere geri döndüm. Lisanı halim şöyle diyordu:

Dostlarım yürürken yavaşlayın dedim
Ve toprakları görkemli yere varırım
Bir tarafım bakıyor; gözlerimi nerde bıraksam,
Bıraksam da pişman olmayacağım
Ama korkuyorum ömrüm tükensin
Allah'ıma rica ediyorum bizi kavuştursun

belki bir taraftan bir engel görürüm
ve göz yaşlarımla yerlerini sularım
yemin ettim ki yarın benle gelmesin.
Çünkü onlar en değerli yerlerdedirler
daha kavuşmadan geçsin habersiz
O duaya layık en yüce ekremdir

Günün sonunda evime vardım. Güneş sanki sevgilisini Allah'a ısmarlayan bir seven gibiydi. Vedalaşmanın acısından sapsarı kesilmişti.

İçince ayrılık olan nice günler vardı

Yüzüm gündüzken gecesine dönmüştü

Daha sonra adet üzere evimde kahvaltımı yaptım. Bazı hoş arkadaşlar da kahvaltıda yanımdaydılar. Sonra validem ve çocuklarım etrafımı sardılar, kalplerinin ateşinde şikâyet ediyorlardı. Lisan-ı halimiz şöyle diyordu:

Yarın ciğerimin ateşlerine veda zamanı
Bazen direniyorum ancak açığa vuruyor
Konuşmalarımızı unutacak değilim
Yakınlığa kalıcı bakmaktaydık sanki

ciğerimi serinleteceklerini umuyorum
uslanan yanaklarım ve kuruyan boğazım
hatta ağlayarak Ah Ya Senedi demeleri
bu gidiş de hiç aklımdan geçmemişti

Oradan Kemaliye Medresesi'nde gittim. Daha sonra oğlum Ahmed'le birlikte Emevi Camii'ne gittik. Oğlum Ahmed benden bir an bile ayrılmak istemiyordu. Orada şunları terennüm ettim:

Yaklaşan ayrılık gününü hiç unutmadım *kalp ağlıyor ve gözler solmaktadır*
Göz nurum feda ettiğim oğlum Ahmed ise *biraz yürür sonra arkasına bakmaktadır.*

Adet olduğu üzere Kemaliye Medresesi'nde mum ve çıra yaktıktan sonra cemaatle birlikte teravih namazı kıldık. Geceyi endişe içinde geçirdim. Gecenin sonlarına doğru kalktığımda annemi başı ucumda buldum, o gece hiç uyumamıştı.

Gözlerim beni yendi o gece *annem ise o geceyi uyumadı*
Bu işkence miydi yoksa ızdırap mı *kalbim acıdan neye uğramıştı*

Nasıl uyur ki, kalbi ateş gibi yanıyor. Sıkıntı kalbini sımsıkı kaplamış, ayrılık yaralarıyla ısınmış...

Dostum kalbim hiç sağlam değil *ne kadar uyanık görünsem bile*
Hiç savaş alanı görmeden *yaralar içinde kalmıştım sanki*

Abdest aldıktan sonra namaza hazırlandım, mevcut yemeklerden sahur yaptım. Geceden kalan o kısa vakitte annemin ve çocuklarımın yüzüne bakarak düşünmeye başladım. Güneş doğup şafak ışıkları yolumuzu aydınlatınca, işte o an beraberlik çatımızın belirgin bir şekilde çatırdamaya başladığını anladım.

Ayrılık dediler, gözlerim kavuşmak görmedi *gözlerim yaşlardan başkasıyla dolmadı*
Ruhumu avuttum ki onların sözleri *Herkesin benim ölümüme inanmasıydı*

Allah'ım bu sabah kalpler ayrılığa hiç alışmadı, ciğerdeki ateş ruhta büyük izler bıraktı.

Koşarken sabaha dedim *senin ayrılıklarına alıştım*
Çabaların hiç memnun etmedi dedim *ancak kavuşma sözü alsam*

Şeyhülislam Abdulrahim Hazretleri, bu durumlara şu iki beyti terennüm etti:

Sabahın geceden iyiliği vardır *aydınlatır kara karanlığı*
Ayrılıklarda da eli vardır hatta *gökteki dairelere bile sığdıramadı*

Allahü Teâlâ'dan salah ve muvaffakiyet temenni ederek sabah namazı için kalktım. Sabah yeryüzünü ağartınca, yolculuğun ağırlığı daha da şiddetlendi, gözyaşı içinde hazırlanmaya başladım.

Kalbimin niyetine şaşırdım *ayrılık yakasını da nasıl günü çatlatamadı*

Dostlarım vedalaşmak için etrafımı sardılar. Yolculuğun yavaş yavaş başlaması gerekiyordu. Annem, çocuklarım ve akrabalarımla vedalaştım. Acı ve katı bir şerbeti içmem gerekiyordu. Ehl-i iyal ve dostlarımdan sadece bana refakat edecekler yanımda kalacaktı. Onlar da vedalaştıklarım kadar üzüntü içerisindeydiler.

Bir gece sakin kaldılar ta ki *sarışın beyaz sabah göründü*
Ayrılırken özlem sardı onları *Aşık zorluk elbisesini giydi*

O günlerde üç çocuğum vardı. Hepsi de küçük yaştaydılar, en büyükleri yedi yaşındaydı. Kâr veya zararı bilemeyecek yaştaydılar. Olmadık şeyler söylüyorlardı. Lisan-ı halleriyle şöyle diyorlardı:

Ey babacım merak etme bizi *sen merak etmedikçe biz iyiyiz*
Korkuyoruz ki vatan seni gizler *ve sonsuza dek bizi ayırır*

İçimden şiir yazmak gelirken, gözyaşlarım sel olmuş akıyordu, Sanki yağmur yağıyor ve bu ülke ıslanıyordu. Kalbim huzursuzdu ve şuursuzca şu mısraları haykırıyordu:

Veda günü kalbime veda etmiştim *uykuya da git başımdan demiştim*
Mutluluğa da git yanımdan demiştim *onlardan umut gelmeden gelmeyin*

Vedalaşmamızda, görünmeye değer sahneler vardı, gözyaşları inci gibi yanaklara dizilmişti, yanakların etrafında kolye oluşturmuştu.

Ayrılık yerinde inciler dökülür — *bu inciler gözlerde dizilmiştir*
Birleşince kalbimize ayrılınca da — *ayrılığımıza benzemektedir*

Dostlarla vedalaştıktan sonra fanuslar yandı, atlar üzerindeki eyerlere kondu. Ağızlara gem vuruldu, gözler yaşlarla doldu. Kalpler durdu, akıllar gitti. Ayrılığın verdiği ıstırap hepimizi helak etmişti.

Kalbini hiç heves almayanın — *kalbi hevesten nasibini görmüştü*
Orda gördüm ki en büyük bela — *sevgili ayrılığında saklıdır*
Ayrılığa baktım ve ölümle — *arasında bir fark görmedim*

Ehl-i iyalim annem ve çocuklarımı Allah'a emanet ettikten sonra atıma bindim, ayrılır ayrılmaz dedim ki:

Ayrılıklarından başıma ne geldi:

Ayrılık felekte olsaydı dönmezdi — *veya suda olsaydı acıdan içilmezdi*
Bendeki acı ayrılık gününde — *ayaklarda olsaydı hiç yürüyemezdi*

Yanıma bazı faydalı kitaplar aldım, sabah aydınlanınca şehirden ayrıldık. Vedalaşmaya gelenler daha fazla kalabalıklaşmasın diye hızlı bir şekilde şehirden uzaklaştık. Gözyaşlarım bazen şiddetli, bazen de hafif yağmurlar gibi akıp gidiyordu, yaşları devam ettikçe de kovasını doldurup doldurup boşaltıyordu. Azalarımızın hasret açlığı durmuyordu; açlığını susuzluk takip ediyordu, ateşleri hiç sönmüyordu, ateşi söndüğünde de dumanı yükseliyordu, azalarımızın duyuları azalmıştı. Kaburgalarımız kırılacak gibiydi. Kalp sevdiklerinin acısından titriyor, dostlardan uzaklaştıkça arada kargalar bağırıyordu.

Sahrayı aşarak yolumuza devam ediyoruz. Sabah güneş yükselmeye başladığında Mukarrer köyüne üç mızrak mesafede bir yere varıyoruz. Burası Dummer'e bağlı, İbn-i Farfur'un köyü. Bereketi bol, hayır, hasenatı ve geliri bol, bitkilerle örtülü büyük bir köy. Burada güzel bir yerde konakladık. Etrafımız güzel kokulu yemyeşil bitkilerle çevrili, sarı pa-

patyalar, kırmızı laleler ve diğer acayip renkli bitkiler, aşina olmadığımız bitkilerle bezenmiş, etrafını Berede Nehri'nin çevrelediği bir yer. Berede Nehri, Şam'ın en büyük ve en uzun nehri. Belki de Şam bölgesi nehirlerinin aslı, en genişi, en asili ve en hızlısı. Sayısız köyleri sulamasına rağmen hiç eksilmeden yoluna devam etmekte. Nimeti bol acayip ve garipliklerle dolu bir nehir.

Berrak akan nehir akıyor
Hastalanırsa bir yudum ceylan kanı
Çarpışan mağrur akıntısı sanki
Kıyısında yeşil ve kırmızı bitkiler
Hiç aşkı tatmayan nehre aşık olur gibi
Güneş batarken sararmış yüzü
sakilerin elinde ilaç gibi dönüyor
yanına eğilirse de bileğinde bilezik olur
rüzgarın peşine takılan bir ateş gibi
sanki yanaklarıymış o da sakalı
şiir bilmeyen aniden şair olur gibi
o manzara güzelliğine hayran kalmıştık

Berede nehrini en güzel tasvir eden Abdullah bin Şare El İşbili'dir.

Nehir giymiş renkli giysiyi
Üzerindeki dalgalar öyle dans eder ki
üstünde altın nakışla süslemiş
ince belini gökten oynatır gibi

Ramazan ayının on dokuzu Salı gününü orada geçirdik. Gün çok uzun ve muhteşemdi:

Ayrılık günü nasıl uzun bir günsün
Ölümden dönen nasıl şaşmışsa
Ayrılık dediler hiç şüphelenmedim ki
bende hiç sabır ve mantık bırakmamıştın
ayrılık da bana aynısını yapmıştır
dünyadan giden bir nefis vardır diye

Bu bağlamda şair Mütenebbi de şöyle demiştir;

Yaşarım ve direnirim ölümden çekmedikçe
Niyetim güçlendikçe kalbim güçlenir
Sevdiklerimle ayrılık olmadıkça
Ne çok acı saklamıştım ki düşmanlarımdan
ayrılık ise zaafımdır adaletsizce
zayıfladıkça sabır yok olur vücudumdan
ölüm hiç yol bulamazdı ruhumuza
göz yaşlarımı sakındığımdan

Günün son ışıklarını kızartıyordum, gözyaşlarımdan nehir yapıp nehri akıtıyordum. Vecdimde maziden kalan ve saklanamayacak acıları saklıyordum.

Nice acıları sakladım durdum *gizli acılardı, gözyaşlarım açık verdi*
Gözlerimde kalbimin gizlediği *sırlardan olsaydı ne yapmalıydım*

Dualarımı gizledim, öyle bir gizledim ki göz kapaklarımın bağı koptu ve gözyaşlarım ağlamaya teslim oldu.

Ayrılıktan bir gün geçmişken hal buysa *aylar geçince ya ne olacak acaba*

Gün sona erip, iftar vakti yaklaşınca ruhumda bir sıkıntı, kalbimde bir patlama meydana geldi. Çarşamba gecesini de orada geçirdik ama benim için çok uzun bir gece oldu. Salı gecesi ne kadar kısa oldu ise, çarşamba gecesi de o kadar uzun oldu. Öylesine kısa bir gecenin ardından böylesine uzun bir gece;

Geceler halklara ilhamdır *içinde ömürler gizler ve saklar*
Kısaları acıdan uzun olur *uzunları ise mutluluktan kısalır*

Ay doğup nuruyla ortalığı aydınlatınca, o parlak ışıkları çiçeklerin üstüne yayılınca ve ışıkları nehrin sedasına karışınca hareket etmeye azmettik. Yüklerimizi katırlara yükledik, geride kalan arkadaşlarla vedalaştık. Allah ömür verirse tekrar buluşacağımız vaadinde bulunduk. Hareket etmeye başlayınca daha yeni tanıştığımız arkadaşlardan ayrılmanın üzüntüsü kalbimizi durma noktasına getirdi:

Sevenlere yalvarmak olmasaydı *kalpler göğüsleri yaşatmazlardı*

Öğleye kadar yürümeye devam ederek Berede Ovası'nı geçtik. Berede Ovası çok geniş bir ova olup ağaçları çok, emsali yoktur. Çok güzel bir manzaraya sahip olup, her tarafı bostanlarla çevrilidir. Berede Nehri, bostanlar arasında bir yılan gibi süzülüp akmaktadır. Semanın eli sündüsten bir örtüyü oranın üzerine sermişti. Nesim yeli kanatlarını açmış, meydanında atlarını koşturmuş, kuşlarını öttürmüş, giysilerini atmış, sırlarını ifşa etmiş, güzel kokulu bitkilerini yaymış, çiçekleri altınla yaldızlamış, dirhem ve dinarlarını serpmişti. Güllerini canlandırmış, hafif esintisi ağaç

dallarını eğmiş, öpücükler yanakları utandırmış, sanki bir askerlerini dizmiş, siyahını-beyazını ayrıştırmış, sancaklarını serpiştirmiş, dağlarını ve ovalarını doldurmuş, mücevherat ve kolyelerini dizdirmiş, güven ve ahitlerini yerine getirmişti.

Güneş sanki çekinircesine
Ebediyet rüzgarlarını saklar kendisine

batarken paltosunu çeker vadi üzerinden
tesnim şarabı döker ve iyice terler

Oradan Ayntalut'a geçtik. Yüksek, engelli, karanlık, gürültülü, eğrili, doğrulu, havası çok şiddetli bir yerdi. Ramazanın yirmisi Çarşamba gününün sabahında serin, tatlı ve lezzetli bir suyu bulunan Hanul Funduk konağına indik. Beraberimizdekiler ve bineklerimizin dinlenip soluklanacağı kadar durduk.

Öğleden sonra, gölgelerin uzadığı bir vakitte hareket ettik. Bizim için çok uzun bir gün oldu. Çok sıcaktı, sıcak tavadaki yağ gibi yakıyordu. Sıcaklar gittikçe şiddetleniyordu. Zebedani Ovası'na varıncaya kadar böyle devam etti. Zebedani Ovası güzel kokulu bitkileriyle, akıp giden su kanallarıyla, yumuşak rüzgârlarıyla, güzel havası ve okşayan rüzgârlarıyla çok güzel bir yerdir. Oranın ahalisi bizleri Nusaybin Gülü ile karşıladı. O gün orada nasibimizi bol miktarda aldık.

Kerametli bir halka uğradık ki
Şansımızı arttırıp

nasibimizi bolca vermişlerdi
kısmetimizi bol etmişlerdi

Ova ne kadar da güzeldi... Ne kadar geniş, ne güzel kokular yayıyordu... Bahçeleri gökyüzü gibiydi, çiçekler ovayı yakut, zümrüt, nefis mücevherler gibi süslemişti. Bahçeler, sündüsle sulanmış kızlar ellerini açmış karşılamaya hazırlanır gibiydi. İçi miskle doldurulmuş, takdime hazır fincanlar gibiydi. Ancak biz o güzel ovayı terk edip yolumuza devam etmek zorundaydık.

İkindi üzeri Sırgaye köyüne vardık, daha önceki kavimlerden geriye kalan bir yerde konakladık. Yemyeşil akan sular arasında koku saçan çiçekler, yeşil ağaçlar, üzerinde şevk ve hüzünle öten kuşlar.

Misvak çöpü tutan güvercin öterdi
Rüzgar çubuklarını öyle esnetti ki
Öyle vedalaşırdı onunla ki ayrılık
Çiğ damlası ayrılığına ağladı

ut ile öten çalgılar gibiydi
tüm vücudu ve boyu ile titremişti
yaklaşmış sevgililer arasında sanki
tüm dalları ıslanarak inceldi

Şeyhimin tercihine uyarak Kadir Gecesi'ni o muhteşem yerde geçirdik:

Yüce değeri olan köyün
avlusunda kadir gecesi inmişti

Ay, taç giymiş kral gibi yıldızların ortasında, askerlerinin arasında beyaz ipekli elbisesiyle ortalığı aydınlatınca yolumuza devam ettik. Kolay bir yerden geçerken birden sarp bir dağlık bölgeye geldik.

El Rummane bölgesi burası. Kalplere hüzün veren engebeli yollar, virajlar. Mahşer, hesap günü ve sıratı hatırlatan, insana hüzün ve üzüntü veren bir yer. Sabah saatlerinde, vadileri, tepeleri, inişleri, yokuşları aştıktan sonra güzel manzaralı, yeşil bitkilerle süslenmiş, kayalar üzerinde soğuk ve tatlı suların döküldüğü büyük bir ovaya geldik:

Bir vadi ki, Hansa; korkusu yoktur dedi
Ama kayalardan fışkıran iki pınarı vardır

Bahar, buraya sündüs örtüsünü sermiş, görenlerin ruhlarını huzura kavuşturuyor, nefislerini yemyeşil otların arasında dolaştırıyor.

Üzülerek burayı terk ediyoruz ve yolumuza kaldığımız yerden devam ediyoruz. Nihayet Baalbek şehrine geldik. Kendimize güvenimizin yerini kuşku aldı. Bölgeye kuşluk vakti ulaştık. Ras al-Ayn'de (Pınarbaşı) konakladık. Ras al-Ayn, ferah ancak göz alabildiğince sahrayla çevrili bir yer. Pınarın başı ise bahçeler ve yeşillikler içinde... Oradaki güzelliği ne dil ne de kalem tasvir edebilirdi:

Baalbek'e bir girdim gördüm ki
Onu değeri için değerli olduğum

gölgenmiş bir gölge beni güttü sanki
ki bir göz için bin göz onurlandırılır

Ras al-Ayn göl gibi, tuzlu ve acı olmayan tatlı, soğuk su akan bir

pınardı. Baalbek şehrine girdik ve şehrin etrafında uzun uzun dolaştık. Şehrin bir yerinde geniş bir suffe (gölgelik) bulunuyordu. Yakınında cuma namazının kılındığı bir mescit vardı. Burada bizleri şehrin ileri gelenlerinden bir cemaat karşıladı. Ramazanın bereketiyle sıkıntıları ortadan kalkmış insanlardı bunlar. Aralarında Şeyh ve Allame Elbehaiyyi Elfiki ve iki oğlu, şehrin ekâbiri ve kadılarında bulunduğu bu bilge topluluk ramazan münasebetiyle ikramda bulunamadıklarına üzülüyorlardı.

Oruç ayı bolluk ayı
Hadi tamam biz orucuz
Oruç ayı bolluk aydır
Hadi gündüz biz orucuz
Oruç ayı bolluktur
Oruç tutuyor olsak ta
Oruç ayı bolluktur
Gecenin de orucu yoktur
ancak siz cimrisiniz ki
Hiç iftar gelmeyecek mi
ancak cimrilik sizde nişandır
hiç mi akşam gelmeyecek sizce
yolculuk kırmak için mazerettir
gün batımı iftar vaktidir
yolculuk kırmak için ruhsattır
Allah yemek için ayırmıştır

Günbatımında bineklerimize binerek Suffe'den ayrıldık. Girenlerini, çıkanlarını, azalmalarını, çoğalmalarını, ciddiyetlerini, şakalıklarını, zorluklarını, kolaylıklarını öğrenmek için şehir halkından habersizce şehre girdik. Şehir, eski eserler ve binaları, geniş sokak ve çarşıları bulunan bir yerdi. Sakinleri, bazı ehlisünnet düşmanları hariç, cennet ehli gibiydiler. Büyük Camii'ye geldiğimizde camiinin hademeleri bizi sevinçle karşıladı, altımıza halılar serdiler. Camide uzun süre itikâf ve ibadet ettik, Kayyım ile görüştük. Kendisi çok latif ve bilgi birikimi geniş, ilim irfan sahibi bir zattı. Kendisinden Ras al-Ayn ve Baalbek'ten bahsetmesini istedik. Oralardan şöyle bahsetti: Ras al-Ayn pınarının iki gözü vardı, bir süreliğine bu gözler kurudu. Sonrasında da, bir melun Mağripli gelerek bir gözünü çaldı ve dağa götürüp kırdı. Ardından başka bir Mağripli gelip üzüntülü şehir halkına: "Ey Baalbek halkı! Pınarınızın gözü kayboldu, şehrinizin pınarı gözsüz kaldı. Ben pınarınızı sağlam bir şekilde yapıp, temelli kalmasını sağlamak istiyorum" dedi. Şehir halkı ona bir miktar para topladı. Mağripli pınarı tekrar taş ile yaptı ve uzun sure hizmet vermesini sağladı.

Baalbek'te çok sağlam bir kale gördük, yapısı metin ve taşları çok büyüktü, altında küçük taşlar olmasaydı görenler onu büyük kaya

parçası zannederdi. Yükseklik ve sağlamlık bakımına çok meşhur bir kaleydi, şu anda orası baykuş ve kargaların yuvası durumunda. Oradaki, El Habli adıyla meşhur taşı da gördük. Eni suffe, uzunluğu ise yüksek bir bina kadar olan bu taş, şehirden üç mil uzaklıkta olup, kalenin olağanüstü taşlarından biridir. Ras al-Ayn gibi taşın da halk arasında anlatılan garip hikâyeleri var.

Allah dostlarından Şeyh Münir Atara'ya selam verdik, kendisi Allah'ın salih kullarındandır. Çokça vird ve zikir çeker, gece gündüz ibadetle meşgul olur. Babam Şeyhülislam'ı sık sık ziyaret eden dostlarındandı. Babamı her zaman, zahit ve salih bir âlim diyerek anardı. Günün ortasına doğru, dağın eteklerinde oturan Arif billah Şeyh Abdullah El Yununi'yi de ziyaret ettik. Güneş gökyüzünün elinden kurtulduğunda, iftar vakti geldiğinde çadırımıza döndük.

Akşam olup, yatsıdan sonra sıcaklık yirmi derecenin altına düşünce, kadı yola çıkmamızı istedi. Bu fikir isabetli bir fikir değildi, kolay yolu bırakıp zor bir yolu seçme anlamına geliyordu. Çünkü çok yorulmuştuk ve dinlenmemiz, rahatlamamız gerekirken boş yere istirahat vaktini heba etmiş, Hakk'ın tecellisini batılda harcamış olduk. Gece boyunca yürümeye devam ettik. Gözlerimize sürmeler çektik. Göz kapaklarımız kapanmaya çalışıyordu. El Res köyüne geldik. Hem insanlar hem hayvanlar yorulmuştu. Ramazanın yirmi ikisi Cuma günü, kuşluk vaktinde köye ulaştık. Güneş yakmaya, sıcak şiddetlenmeye başladı. Vardığımız köyde yerler taşlı, atmosfer vahşi, hava bunaltıcıydı. Suları sıcak, alışık olmadığımız bir tatta, az ve zayıftı. Kaylule (öğle vaktinde bir saat süren dinlenme) vaktine kadar orada kaldıktan sonra El Ziraa köyüne doğru yola çıktık. Ancak o köyde konaklamadık, geçerek yolumuza devam ettik.

Hatta bu geceyi ömrüm gibi gördüm ki *gece de gençliğimin gelişi gibiydi*
Güneş de yaylaya safran saçar gibi *duvarlara da asılır gibiydi*

Orada geniş, rahat, etrafı alabildiğine büyük, hayvanların otlayacağı güzel bir yerde mola verdik. Bakıldığında etrafı görülmeyecek kadar büyük, tatlı suların çağladığı bir yerdi. Buna rağmen güneş yine de kavurucuydu.

Ay doğup, ışıkları yayılıp, ufuklara ulaşınca; düz, uzun, geniş bir araziden geçerek yolumuza devam ettik.

Yürüdüm gizlice uyanır gibi *ölür ancak gündüz ölüsü dönmez*
Azim beni gözü açık insan yapar *sanki ufuk kirpiğiymiş karanlık da yatağı*

Gece sona erip, şafak bayrağını kaldırmaya, yıldızlar geriye dönmeye, güneş çarşafını kaldırıp gündüzü müjdelemeye, güneş doğup aynasını parlatarak bayrağını alıp yükselmeye başlayıncaya kadar yürümeye devam ettik.

Cuma günü Humus şehrine vardık. Güzel ve yeşil bitkilerin olduğu, Humus'un bileğini kavrayan Asi Nehri'nin çağladığı, güzel bostan ve çiçeklerin bulunduğu bir mekânda konakladık.

Bizi Humus'un ileri gelenleri karşıladı. Aralarında, faziletli Şeyh Abdulkadir bin El Deas da vardı. Sonra ziyaret maksadıyla şehre girdik. Şehrin büyük bölümü siyah taşlarla yapılmıştı, avluları geniş, binaları sağlam, eski binalarla ve büyük eserlerle bezenmişti. Büyük Camii'ye vardığımızda, orada bulunan meşhur sahabelerden efendimiz Halit bin Velid'i ziyaret ettik. Humus, Şam beldelerinin en havadar, toprağı ve suyu en mutedil olan şehri olarak dikkatimizi çekti. Burada akrep ve yılan yoktu. Hatta halk arasında bilinen bir söyleme göre "Humuslunun olduğu yere yılan ve akrep girmez, oranın suyu ile yıkanan elbise, ikinci defa yıkanıncaya kadar kirlenmez." Bu sözün tecrübe edildiği rivayet edilir.

Kazvini diyor ki: "Humus'un birçok garipliğinden biri de; mescidinin kapısında, üst tarafı insan, alt tarafı akrep bulunan bir resim bulunması ve bu resme sıcak çamur sürülüp, ssuya konduktan sonra suyun içilmesi halinde yılan, akrep sokulan kimsenin zehrinden kurtulacağı söylemidir."

Humus'un bir mil yakınında bir göl vardı. Bu gölde büyük balıklar avlanıp Şam ve diğer yerlere gönderilmek suretiyle ticaret yapılırdı. Humus halkı son derece saftı.

Orada nakledilen meşhur hikâyelerden biri; "Şehrin dışında bir su dolabı varmış, Humuslu kişi dolabı görünce: "Senin bu sahrada işin ne? Yoksa Humuslular seni Hama'dan çalıp mı getirdiler?" demiş ve onun ba-

şına silahlı ve atlı bekçiler dikmiş. Sabaha kadar etrafında dolaşırlarmış.

Ahmakların hikâyelerini anlatan bazı tarihçiler anlatırlar: Birisi Humus'ta Yahudi bir attar görür. Yahudi, dükkânının bulunduğu cami önünde, ezan vakitleri şöyle ezan okur: "Humus halkı şehadet eder ki; Allah birdir, ondan başka ilah yoktur, yine Humus halkı şehadet eder ki; Muhammed Allah'ın resulüdür". Aynı kişi bu sefer de, camide namaz kıldıran imamın ayağının mihrabın dışında olduğunu görür. Bütün bu gördüklerinin garipliğine akıl erdiremez ve şikâyet etmek için kadı efendinin evini sorar. Ardından adresi sorduğu adam, başını eğerek fesini çıkarır. En nihayetinde kadı efendinin yanına girer ve kadı efendinin bir çocuğu kollarından tutup yukarı kaldırmış olduğunu görür. Adam bütün bu gördükleri karşısında şaşkınlığını gizleyemez hale gelir ve dışarıya çıkmaya çalışırken kadı efendi seslenir ve: "Gel buraya kötü adam. Senin derdin ne?" der. Adam şaşkın bir halde, kadı efendiye gördüklerini anlatır. Kadı "Sana, şahit olduğun bütün bu garipliklerin sebebini anlatayım" der ve devam eder: "Yahudi, ezanı dükkânın kirasına karşılık, Müslümanlara teberru etmek için okur. İmam, ayağına köpek pisliği bulaşmış olduğundan şüphelenerek ayağını mihrabın dışında tutar. Evimi sorduğun kişi ise, kapıda kandil asılı olduğu için, başı değmesin diye fesini çıkarma telaşındayken işaretle cevap verir. Kadı efendinin çocuğu kollarından kaldırmasına gelince; bu hareketiyle çocuğa "Büyüyüp bu boya geldiğinde malını sana teslim edeceğim" demek ister.

En garip ve emsali görülmemiş hikâyelerinden biri de şöyledir: Cin horozu lakaplı Abdusselam diye biri varmış, bir cariyesi bir de çocuğu varmış ve onları çok severmiş. Öyle severmiş ki, "bana bir şey olur da, onlardan başkaları faydalanır." diye her ikisini de öldürüp küllerinden iki çömlek yapmış. Onları âşıkların maşuklarını çağırdığı gibi çağırırmış, cariyeyi özlediğinde külünden yaptığı çömleği öper, içindeki suyla kadehini doldurur, içer ve şu şiiri okurmuş:

Güvercin gelmiş üstüne ve
Kanıyla toprağı suladıkça da
Kılıcımı kabında sakladım ve
Topraklara basan ayaklarına yemin
Onu hak etmemiştim sanki

perişanlık meyvesini elleriyle dermiş gibi
dudağından dudağına heves sular gibi
göz yaşlarım yanaklarımdan akıyordu
olsun ve yere basan terliği kadar değeri yok
üstüne toz konduğunda ağlamadığım için

Ancak benden başkasına sakınmıştı *güzelliğini ve göz bakışlarını*

Çocuğunu özlediğinde yine çömleği öper suyunu kadehe doldurur, içermiş ve şu şiiri okurmuş:

Zamanın ona alçaklık etmesinden korktum *ya da kavuştuktan sonra ayrılık sınavından*
O bir aydı, ben onu yuvasından çıkardım *felaketlere attım ve uyuşturdum*
Çok değerliydi halbuki, onu öldürdüm *tam bir kalbi vardı, bendeyse canavar*
Ölüsüne sözüm; "Ne güzel uyuyorsun"du *bir tarafımsa kurbanına yaş döküyordu*
Öyle bir acı ki sanki canı çıkacak *kalbiyse sanki göğsünden fırlayacak*
Ölü bilseydi kendinden sonra diriye olanı *oturur da kabrinde diriye ağlardı*

Bundan daha büyük ahmaklık, salaklık ve delilik olur mu? İnna lillahi ve inna ileyhi raciun. Cin Horozu denilen bu kişi son derece ahlaksız, sarhoş, ahmak, eğlenceye düşkün, elde ettiği malını içki, eğlence ve ahlaksızlıklara harcayan biri olarak bilinirmiş. Ona cin horozu denmesinin sebebi ise; sakalını, bıyığını ve kaşlarını boyamasıymış. Cin Horozu 232 yılında ölmüş.

Humus Camii'nde eski ve muazzam bir minber gördüm. Ağır, sert, uzun ve enliydi. Güzelce boyanmamış bir mihraptı. Bu da gördüğümüz güzelliklerden bir başkasıydı. La havle vela kuvvete illa billah..

Humus müezzinleri öğle ezanını okudular, hemen icabet ettik ve öğle ile ikindi namazını cem ettik. Sonra da Rustun'a doğru hareket ettik.

Yolumuza azimle devam ediyorduk, sahra ayaklarımızın altında sanki katlanıyordu. Bunun yanında sıcaklar gittikçe şiddetlenmeye başlamıştı.

nice bal rengi toz üzerimi kapladı *dinim tevhiddir*
üzerimi bozaran renk giydirdi *gençlik giysim ise daha yeniydi*

Güneş sıcaklık vermekten yorulunca, köşesine çekilip kaybolmaya başlayınca, bitkisi bol, ferah ve Asi Nehri'ni kucaklayan güzel bir yerde konakladık. Orada on kanal üzerine kurulmuş bir köprü vardı. Köprü,

geniş, muhkem yapılı siyah taşlarla kuvvetlendirilmişti ve her iki tarafında da korkuluk vardı.

Rustun, fitne fesatlıklarıyla meşhurdur. Humus tarafında köprünün kesiştiği bir tepeye kurulmuştur. Şu sıralar orası hırsızların yuvası durumundadır. Ay uyanıp perdesini araladığı ve ışıklarını netleştirip Rabbimizin lütfu tecelli edince, pazar sabahı "Artık burada bize yer yok" diyerek yolumuza devam ettik, hızlı bir şekilde sahrayı aşıyorduk. Ben kafilenin önünde yürüyordum, kafiledekilere uyku hâkim olmuştu. Birden önüme iki hırsız çıktı, önümde yürüyen köle onlardan çok korktu. Ona korkmamasını söyledim, sonra onlara doğru yürüdüm. Kim olduklarını anlamak için selam verdim. İhtiyatı elden bırakmamak için de silahımı elimde tuttum. Selamımı aldıktan sonra yoldan ayrıldılar ve onları takip ettim. Hızlı bir şekilde yürüyüp kaçmaya başladılar. Sonra durup istişare etmeye başladılar. Arkalarında yürümeye başladım, onlardan birisi çukura düştü, neredeyse ölecekti. Diğeri şaşkın bir şekilde kaçmaya başladı. Oradan sahraları aşarak yolumuza devam ettik. El Ressafi'nin dediği gibi:

Perişanlıkları yenileniyor sanki
Durdular ve develere eğildiler sanki
Göz kırpmayı güzelken bırakıp
ölüm kadehinden sonra şarap almışlar
develerin ellerini öper olmuşlar
başlarında dikili gören olmuşlar

Ertesi gün güneş yüzünü gösterip karanlık aydınlığa çevrilince Hama şehrine geldik. Allah Hama'yı korusun! Hama köşkleriyle, evleriyle, suretleriyle, balkonlarıyla, kemerini bağlamış, çiçeklerle taçlanmış bekâr kızlar gibi bizi karşıladı. Sabaha kavuşup yorgunluğumuzdan kurtulduğumuz için Allah'a hamdettik. Ramazanın yirmi dördünde, bir pazar günü güneş yüzünü gösterip güldüğü bir anda Hama şehrine girdik. Hama'nın bir mil dışında çiçekleri, sallanan ağaç dalları, sıralanmış meyveli ağaçları, hafif hafif hışırdayan suları, meyve ağaçlarının arasında süzülen su kanalları ve su kaynaklarının bulunduğu bir yerde konakladık.

Kalbin içine hüzün ekleyen
Dalları suladı ve öttü
dönen bir dolap gibi
sarhoş bırakır gibi

Konakladıktan kısa bir süre sonra kadı yolculuğa devam etmek için ısrar etti. Ona çok sert sözler söyledim, "Senin bu yaptığın hiç güzel değil." dedim. "Eğer yola devam edersen ben burada kalırım ve sana kendi cemaatinden başka kimse uymaz." dedim. Bunun üzerine gitmekten vazgeçti, gecenin üçte ikisini geçinceye kadar erteledi. Ben de atıma binip şehrin büyük camiine doğru yol aldım. Kutburrabbani Efendim Abdulkadir El Geylani'nin zaviyesine gittim. Allah onun bereket ve imdadından bizi mahrum etmesin! Onun zürriyetinden ve çocuklarından yaşayanlar da var. Onlardan iki genç bizi karşıladı. Bunlar mübarek, âlim ve ariflerden Şeyh Kasım'ın oğullarıydı. Şeyh Kasım'ın kardeşi, ihlas ve fazilet sahibi Şeyh Ebu Muhammed Vefa halen Zaviye şeyhi olarak hayatta. Gençler bizleri görünce sevindiler. Zaviyenin üzerinde bulunan ravaka indik. Şeyh Vefa bir saat geçmeden geldi, birbirimize sarıldık, kucaklaştık, Ayrılığın özlemini birlikte giderdik. O ne kadar iyi bir dost ve kardeş!

Akrabadır kardeştir, uyumlu değil yakındır temizdir o da yakın değil

Sonra Asi Nehir'e uzanan ve önünde su dolabı bulunan bir yere girdik. Orası çok zarif ve güzel bir yerdi. Şeyh, kardeşlerinin rızası ile kendisinin zaviyenin şeyhi olduğunu bildiren bir kitapçık takdim etti. Elimden geldiği kadar kitaba bir takriz yazdım.

Şeyh Vefa'nın cemaatinden birisi bir soru sordu. Bir kişi hak sahiplerinin izni olmadan vakıf arazisine bir kat yapmıştı. Kendisi ve kendisinden sonra gelen çocuklarına vakfetmişti. Yolu da vakfın içinden geçiyordu. Bana bu vakfın caiz olup olmadığı soruldu. Allah'a hamd-u sena ettikten sonra dedim ki: "Adı geçen vakıf caiz değildir. Kat yapılması için sahiplerinden izin alınması gerekir. Ancak haram da değildir. Şayet vakfın faydasına ise bir ücret karşılığı kat yerinde kalabilir. Ancak ücretli de olsa vakıf sayılmaz. Çünkü vakıf üzerine vakıf olmaz." Başarı Allah'tandır.

Bir araya gelmenin tadını çıkarmaya devam ediyor, onun bahçesinde gezinti yapıyor, araştırma sahasında dolaşıyor, makul ve menkul ilimlerden bahsediyor ve haberleri tartışıyorduk. Bu durum günün ihtiyarlayıp çökme aşamasına gelmesi, güneşin kaşları eğilip mahcup bir şekilde batması, iftar vakti gelmesi ve gecenin ülkelerin gözünü kapatmasına

kadar devam etti. Zaviyede akşam namazını kıldık. Bize her türlü yemek çeşitlerinden ikramda bulundular. Sonra Şeyh, kardeşleriyle ve orada hazır olanlarla vedalaşma zamanımız geldi. Fatiha okudular, birliğimiz için dua ettiler. Bizimle çadırımıza kadar silahlı kişiler gönderdiler. Ayrılacaklardan ayrıldık, vedalaşacaklarla vedalaştık:

Kalbime fırsatlar kolay gelmiş *boldur, uzundur ve uzantılıdır*
Bunları hiç bilmedim ta ki *kalbim sevgili ayrılığı görünceye dek*

Muğira İbn-i Hazım'dan şu sözlerle devam ettim:

Devam eden özlemden sevgiliye *sundum başka özlem yokmuş gibi*
Kalbim size acıyan ciğer gibi *kalbim başkalarına kalpler gibidir*

Konakladığımız mekâna geldik ve bostanların arasında, su kaynaklarının hışırdadığı yerde yattık.

Korkmuş ürkmüş perişan ve şaşkın *Suyu omzunda taşıyor onunla dönüp duruyor*
Yürek özlüyor olduğuna *sersem Nevd'i özlüyor*
Riyad göz yaşlarıyla yaşıyor *göz yaşlarım ise yanağımı yakıyor*
Özlüyor ızdırapla *özlemim de sevgiliye*
Riyad göz yaşlarıyla yaşıyor *göz yaşlarım ise yanağımı yakıyor*
Özlüyor acılarla *özlemim de vatanıma*
Riyad göz yaşlarıyla yaşıyor *göz yaşlarım ise yanağımı yakıyor*

Hama şehri, Şam bölgesi beldelerinin en güzeli, en latifi, en zarifi, en nezih ve refah içinde olanıdır. Şehirde muazzam bir kale vardı. İyi korumalı, kuleleri ve kapıları muhteşemdi. Ancak acımasız eller onu harap etmişti. Şehir, camiler, tarihi eserler ve okullarla doluydu. Hepsi nakışlı taşlarla yapılmıştı. Asi Nehri doğu ve kuzeyden şehri kucaklıyordu. Güney ve kuzey yelinin estiği bir yerdeydi. Çevresinin büyük bir kısmını bostanlar, güzel kokulu bahçeler, gölgeler çevrelemekteydi. Tatlı su yolları çeşitli yönlerde yılan gibi süzülüp akmakta ve ruhlara hayat vermekteydi. Su kaynakları hüznün verdiği elemle ağlamakta, vecdin fazlalığından şikâyet etmekteydi. Asi Nehri'nin hademeleri, pınarlardan akan suları yakına

ve uzağa dağıtmaktaydı. Doğrusu orası, hüzünleri artıran ve gariplerin ailelerine olan özlemlerini hatırlatan bir yerdir.

Hama ve Şirez, diğer Şam beldelerine göre muazzam su kaynaklarının çokluğuyla şöhret kazanmıştır. Bu konuda Şeyh Cemaleddin ne güzel söylemiştir:

Güzel zamanın yüzüne hayrandım
Ya da geniş vadi aşkına
Bolluk bereket ve genişlik yeri
Değirmenli yayla suları
Çağıran güvercinin sesine alıştım
Ayıp yok bunda fakat şarkılar
Hepsi kalbin hasretindendir
Bir dağın bir vadinin olduğu yer
Yaylaya ve nehre bakarsan
Güzelliği gözü ve gönlü teselli eder
Her evin önünde bir tarla
Hiç gördün mü yapraklar arasında
yüzünden nimetleri anlayabilirsin
berrak hayat ve yeşilliklerin olduğu yer
güven ve ferahlık ile mutluluk bayrakları
ve bereketli anne ve babalar
güzel boylu ince belli olduğu zamanlar
gurbetçiye vatan sevdasını unutturur
sular akarken nasıl olmasın bunlar
suları bal gibi ağızları tatlandırır
bahar görürsün ya da Cafer'i
geniş yaylası ile ferah baharı
her köyün arasında bir yayla
bir tanesini kalpleri kuşatarak esir edeni

İbn-i Hacce El Hamevi de şöyle demiştir:

Değirmenleriyle korudu merayı
Şam vadisi buna gücendi
Nehrin sağından Şam vadisinden
Bu vatanın cennet suyundan tadarsan
Yer yüzünde buna benzer parça var dersen
Dediklerimi havası da suyu da
Bu nehir ayaklarını
Değirmenlerin halhalını büküp
yeter ve artardı bu yaylaya
ben de gücenmesini istemedim dedim
yemin olsun acıyı hafifleterek bükerdi
şarap ile sarhoş gibi gezersin
hatalısın derim emin olarak
kanıtlar ki hadislerde hata yok
otları süsleyip yaygınlaştırıyor
ince bileklerine dolamıştı

Hama'yı hicveden biriyse şöyle demişti:

Hama'yı yolsuzluk aldı tek başına
Sanki gevşek bir değirmen gibi
kadınları ve erkekleri ile hepsi
bir vuruşla hızla döner dolanır

Sonra gecenin üçte ikisi geçtikten sonra sağımıza solumuza bakmadan yürümeye devam ettik. Sabaha kadar yürüdük. Yolda giderken göçebe bedevilerle karşılaştık, oradaki dağlarda konaklamışlardı. Yanlarında at ve develeri vardı, bize deve sütü sattılar. Aralarında bir kadın bitkileri kesiyordu, arkadaşlardan biri ona: "Bu şer'an sana helal değildir" dedi. Kadın: "Biz sahrada yaşıyoruz sahranın hayrı da şerri de bize helaldir" dedi. Lahavle vela kuvvete illa billah.

Gündüz gençliğini tamamlayıp yüzünü kapatınca, Han Şeyhun' a vardık. Burası vahşi ve susuz bir yerdi. İnsanlar suyu katırla kuyulardan çekiyorlar. O gün gölgeler uzayıp sıcaklar da şiddetlenince hareket etmeye hazırlandık. Katırları yüklemeye başladık, yakıcı sahra sıcaklığıyla birlikte sahrayı geçmeye çalıştık.

Güneş gözlerden kayıp oluncaya kadar yürüdük. Sonunda Maarre El Numan'a geldik. Ramazanın yirmi altısı Salı günü hırsızları, sinekleri bol korkunç bir yerde konakladık. Orada korkarak yattık ve her gördüğümüzü insan zannediyorduk.

Maarre büyük bir şehirdi ve birçok âlim bu güzel şehirde yetişmişti. Ediplerin başı, faziletlilerin göz nuru, şairlerin medarı iftiharı Ebulula'nın oralı olması bunun en büyük kanıtıdır. Şairlerin en fakihi, şairlerin sultanı, zariflerin en üstünü, âlimlerin şeyhi Zeyneddin bin Verdi'de oralıdır. Buna delil olarak Behce adlı nazım eseri kâfidir. Bunların dışında daha birçok faziletli ayan ve ekâbirler Maarrelidir.

Şu anda ise ilim erbabının yerini zulüm erbabı aldı. Fazilet ehlinin yerini, cehalet ehli aldı. Örnek olması gerekenler, rezillik ehli oldular. Fukahalar, süfeha oldular, eminler ise hırsız... Edipler kurt oldular. Bazı özel şahsiyetler hariç genelde hırsız oldular.

Gece karanlığını burada geçirdikten sonra atlarımız ve katırlarımızla birlikte, yıldızlar zuhur edip yalancı şafak zail olunca hareket ettik.

Kuşluk vakti Surakıb bölgesine geldik. Burası verimli ve geniş, iyilik ve insanlıktan büyük pay almış bir yerdi. Bunun yanında yol kesici ve hırsızlarla da doluydu. Öğle vakti olunca Zeytan köyüne doğru yol aldık:

Güneş batışa geçer hasta gibi *gece ise güneşin batışı ile doğmaktadır.*

Güzel manzaralı bir yerde ikamet ettik. Burası Halep tarafından gelen bir nehirle çevriliydi. Nehrin suyu tatlı, insanı rahatlatan, hayvanlar için otlak oluşturmuş bir nehirdi. Çarşamba gecesini orada geçirdik. Sonra yolumuza devam ettik ve zorlu bir yola girdik. Taşlı, ovalı, inişli, yokuşlu bir yoldu. İnsanlar ve hayvanlar yoruldu. Gece zail olup şafağın nuru parladı, sabahın müjdesini verdi, şark tarafı bayrağını kaldırdı:

Gecenin karası, gündüz çıkarken *mavi gözde kalan sürme gibidir*

Güneş doğdu ve ipini uzattı, sıcağı artırıp ateşini yükseltti ve Halep uzaklarda görünmeye başladı. Kadı orada, Şeyh Said'in makamında bizden ayrıldı. Bu ayrılış yerinde bir adım oldu ve bizi mutlu etti.

Ramazanın yirmi yedisi Çarşamba günü, Elmakam kapısına yönelerek Halep'e girdik. Şeyhim, büyük imamım, Arif billah şeyh Hüseyin El Beyri'nin (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) zaviyesine gittik, orada bizleri, Şeyh'in oğlu dostumuz takva ehli, âlim ve faziletli Ahmed Ebulabbas Şehabeddin karşıladı. Sevinçten geldiğimize inanamadı. Bizi yakından tanımaktan memnuniyet duydu. Bizi coşku ile karşıladı, birbirimize sarıldık, öpüştük, ayrılıktan sonra kavuşmanın sevinciyle ağladık. Bize üç güzel ve geniş yer ayırdı. Yerlerden birisi gayet şıktı, pencereleri caddeye bakıyordu. Allah en güzel ihsanlarıyla mükâfatlandırsın! Âmin

Uzun sure kendisiyle Şam'da bulunmuştuk, benden ders almıştı ve birlikte kitaplarımdan bazılarına çalışmıştık. Kendisine "El Durul El Nedid Fi Edeb El Müfid Vel Müstefid" adlı kitabımdan bir nüsha takdim etmiştim. "El Burhan El Nahid Fi Niyyet İstibahat El Vati El Haid" adlı kitabıma kendi el yazısıyla takriz yazmıştı. Birinci kitabımın büyük kısmını, ikinci kitabımın tamamını benimle okumuştu. Kendisine bir vecize yazmıştım:

Dolunaya benzer bir göktaşıdır *yükseklerde parlak ve mükemmeldir*
Deniz de bolluk ve berekettir *armut surubunun hakkını verir gibi*

Burada herkes etrafımıza doluştu. Gece gelenler gündüz gelenler, etrafımızda halka oluşturdular. Herkes kendilerine göre bir ihtiyacını

gidermek istiyordu. Bunlardan biri de, takva sahibi, Allah'ın salih kullarından, İbn-i El Avvame lakabıyla şöhret bulan Bab Elmakam Camii imamı faziletli Şeyh Cemalleddin Yusuf bin Muhammed bin Osman'dı. Bana El Minhac adlı kitabı ve çeşitli konuları kıraat etti, mana ve konularını çok güzel anlattı. Babam Şeyhülislam'ın vefatında yazdığım mersiyeyi dinletti, gönül ve kalpleri ihya etti. Mersiyenin başı şöyleydi:

Yürek erir ve gözyaşları akar *beden ise bunların arasında yanar*

Açıklamasını yaptığım Elfiye İbn-i Malik kitabını dinletti ve benden birçok şeyler aldı. Bunlardan biri de, şeyh, imam, Şeyh El Müslim'in Ebu Abdullah Muhammed Şemseddin El Hanaciri El Şafii idi. Kendisi faziletli, ekâbir ve faziletlilerin imamı, kafilemizi aydınlatan, hakikat güneşiydi. Yıldızlar onunla doğar ve onunla batardı. Birçok menakıp ve faideleri vardı. İlme büyük önem veren, ilmin kapalı kısımlarını aydınlatan bir âlimdi. Nezih, dirayetli, araştırmacı bir şahsiyetti. Güleç yüzlü, kâmil ahlaklı, vakarlı, susmasını bilen muhterem bir insandı.

Güneşe gazel okur bir yayla gibi *bahar üzerinde döner bu yaylanın*
Gözlere seyran bir manzara gibi *gönüllere de bol bir ferahlık ve şan gibi*

Babam rahmetli Şeyhülislam'la, önce Mısır'da sonra da Şam'da bir araya gelmişlerdi. Kendisiyle aramızda birçok konularda müzakere ve muhaveremiz oldu. Söylediklerimi kabul ediyor ve ikna oluyordu. Bana dua etti. Allah bizi, onu ve bütün Müslümanları, sevdiği söz ve amellerimizde muvaffak eylesin, bizi ve onları, hatalardan ve ayak kaymalarından korusun.

Bizi sevinçle karşılayan dostlarımızdan bir diğeri de, ilmi ile amel eden, ehl-i kemal, aziz dost ve ahbap, İbn-i El Kassab namıyla meşhur Ebu Hureyre Abdulrahman bin Hasan El Kurdi'ydi. Kadri yüce, dünyayı arkasına alan bir imamdı. Allah ona, ilmine, ameline ve ömrüne bereket ihsan etmişti. Gecesini bizimle geçirdi. Rivayet, dirayet, güzel ahlak, hidayet ve takva sahibiydi. Allah onun muhabbetini kalpte ve gönüllerde fazlasıyla artırmıştı:

Allah bir gün bir kulunu severse *içine insan sevgisi verir*

Onu görenler, beyazlarını siyahlarını neleri varsa ona feda etmek isterler. Onun davetine icabet edenler davetinin bereketini nefsinde, malında ve çocuklarında görürler. Allah ondan ve salih kullarından bizi faydalandırsın. Beni evine davet etti ve evinde bulunan leziz yemekleri hazırladı. Bir soruya cevap yazdığını, İbn-i Bilal'in yazdığına muhalefet ettiğini, Şeyh Ahmed El Hindi'nin bir yönüyle isabet ederken bir yönüyle de hata ettiğini söyledi. Yalnız bana detaylardan bahsetmedi. Kendisi bu konu ile ilgili fikrini söyledi, ben de Ahmed El Hindi'nin, ne demek istediğini anlattım ve anlattıklarımı çok beğendi: "İşte böyle, yoksa yok efendim" dedi. Ağlaşıp, kucaklaşarak ayrıldık. Allah bizden ve ondan lütfunu esirgemesin.

Bir diğer dostumuz, araştırmacı şeyh, imam, geceleri ve gündüzleri birbirinden güzel, Müslümanların göz bebeği Ebulabbas Ahmed El Hindi El Hanefi'ydi. Allah ondan ve bizden lütfunu ve keremini esirgemesin. Kendisi, ilimlerin tetkikinde yüksek bir bilgiye sahip, ufku geniş, nefis, çarpıcı güzellikleri sihirli ifade eden bir yeteneğe sahipti:

Faziletler çakıl taşları kadar boldur *denizden kepçe ile alınır gibi*

Bir müddet Şam'da kaldı, Emevi Camiinde ders verdi, güzel ve latif tabiatlı bir insandı. Yanıma çok gitti geldi, beni dinledi, benden aldı, öğrencilerine verdi. Kendisine, İbn-i Abbas ve ona tabi olan El Şabi'nin, abdestsiz cenaze namazının caiz olduğuna dair görüşlerini hatırlattım. Konuyu tekrarladı ve kabul ettiğini ifade etti. Ebu Hanife'nin su bulunduğu halde teyemmümle cenaze namazını kılmanın caiz olacağı konusunda görüşüyle teyit etti. Sebep olarak da, cenaze namazının bir yönüyle namaz, diğer yönüyle dua olduğudur dedi. Bunun dışında birçok konuyu tartıştık.

Diğer bir dostumuz ise, dinin nuru, ilim timsali Şeyh Zeyneddin Ömer bin Usame'ydi. Bana geldi, hal hatır sorduktan sonra birbirimize dualar ettik, aramızda dostluk, muhabbet ve kardeşlik sohbetleri teati edildi.

Dostlarımızdan bir diğeri, faziletli âlim, hayır ve hasenatı seven, Kur'an tilavetinden ayrılmayan El Atruş Camii imamı Şeyh İzzeddin Muhammed bin El Şeyh Abdulrahim bin Şaban'dı. Aramızda müzakere, mu-

hadese ve muhavere geçti, tam bir fazilet ortamı olduğunu itiraf etti ve kalkarken şu şiiri okudu:

Kervanların konuşması haber etti *ilminizden ve sanatınızdan en güzel haberi*
Ta ki karşılaştık, Vallahi kulakların *gözlerimin gördüğünden iyisini duymamıştı*

Onlardan bir diğeri, fazilet sahibi, ilmiyle amil, sükûnet ve vakar sahibi Ebu Zekeriya bin Hüseyin bin Kahkar, İbn-i Haznedar namıyla maruf Büyük Camii'nin Hanefi imamı. Bana selam verdi, elimi öptü, ikram ve muhabbetini ortaya koydu.

Diğer dostumuz, genç âlim, faziletli, kadılar kadısı Hüseyin ibn Şeyh Zeyneddin Ömer bin Celaleddin El Nasibi El Şafii idi. Hasep ve nesep sahibi, ilimde çok eski, ehl-i sünnet yolu kuvvetli, ilim ve din yuvası, etrafı geniş, güzel simalı, geçmişi temiz, hayır ehli, temiz ahlaklı bir dostumuzdu. Bana birçok kez geldi ve birçok kez selamını aldım. İtikadında şüphe yok, sevgi ve muhabbet dolu bir insandı. İstifade maksadıyla çeşitli ilimlerde bana sorular sordu. Kıraatten sordu, bizleri okulunda misafir etti ve birçok güzel şeyler hediye etti.

Bu arkadaşlarımızdan biri, faziletli âlim, eşi ve emsali olmayan, keskin zekâlı, yumuşak tabiatlı, güzel, haber vermede ve almada güvenilir, Şeyh Şemseddin Muhammed bin Halil bin El Hac Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Kanber'di. Kendisiyle Şam'da bir araya gelmiştik, benim birçok derslerime katıldı. Onunla hala mektuplaşırız, kendisine hatıralarımı anlattığım latif bir mektup yazmıştım. Halep'te de kasidemin tamamını dinletti. Bize son derece ihtimam gösterdi ve bizimle meşgul oldu. Allah onu en güzel şekilde mükâfatlandırsın!

Salih itikatlı Zeyneddin Ömer İbn Şeyh Yahya bin Muhammed El Kevakibi El biri El Rahbi de bizi en güzel şekilde karşılayan dostlarımızdan bir diğeri. Kendisi, ailesi ve mahalle sakinleri gelip bizi selamladılar. Bizleri El Cellum'daki zaviyesine davet etti. Muazzam Ramazan ayının yirmi dokuzu cuma günü zaviyesine gittik, uzun müddet bizi bırakmadı. Oradan ayrılmamız mümkün olmadı ve iki Şevval Pazar gününe kadar zaviyede kaldık. Allah onu bütün hayırlarla mükâfatlandırsın, bütün kötülüklerden korusun.

Diğer bir dostumuz, Allame, yüksek anlayışlı, sünnete tabi, büyük caminin imamı ibn Hamare lakabıyla ünlü Şeyh Şemseddin Muhammed El Hanefi. Cuma namazından sonra camide selamlaştık. Çok mütevazı ve hoş görülü bir zattı.

Âlim, kâmil, çeşitli ilim ve edebiyatta mefharet sahibi, Halep müftüsü Şeyh Abdulvahab bin Şeyh İbrahim bin El Urdi'yi zikretmeden geçemem. Bana geldi, selamlaştıktan sonra korku ve umut konularından sordu. Bildiğim kadarıyla kendisine cevap verdim. Bana: "Müminin korku ile umudu tartılırsa ikisi birbirine denk gelir" hadisini sordu. Ona: "El Zerkeşi Meşhur Hadisler" adlı kitabında 'bu hadisin aslı yoktur' diyor. Oysa hadisin aslı vardı. Bin Ahmed El Zevid El, "Zuhd" adlı kitabında: 'denktir' yerine 'eşittir' ibaresiyle Sabit El Bennani'den nakletmiştir. Şeyhülislam El Suyuti de "El-Durerulmunteşir" adlı kitabında aynı şeyi ifade etmiştir." dedim ve ona umutla ilgili şu şiiri icra ettim:

Yapabildiğin kadar hata yapsan da
bir gün kesin affeden Tanrı'ya kavuşursun
Giderken bir af dilersen karşında
bir melik ve efendi bulursun
Pişmanlıktan ellerini ısırırsın
ateş korkusundan nefsi bırakmadığına

O da korku ile ilgili şu beyti okudu:

Süphan Allah bir geceden sonra
sabahında duruşma günü getirir
Gözler kıyameti hayal ederse
hiç kırpamaz uyku tutmaz bile

Şiiri kendi imlamla yazdım. Sonra bana dua etti ve benden dua etmemi istedi. İkimizi de iki dünyada sevdiği şeylere muvaffak eylesin.

Münevver, âlim Muveffek El Din Ahmed Şeyh El Şuyuh Ebi Zerre de, Halep'te bize refakat etti.

Zeki, faziletli, geçmişi temiz, hasep ve nesep sahibi Şemseddin Muhammed bin Nuveyre, bizimle bir araya gelerek, ilim alışverişinde bulunmamıza vesile oldu.

Halep ayanından Şeyh âlim Muhiddin bin Değim de, kıymet verdiğimiz dostlarımız arasında yer alan muhterem bir zattı.

Hammam El Zehep Mahallesi'nin İmamı, İbn Burhan namıyla maruf seyit, şeref ve hasep nesep sahibi Burhaneddin İbrahim bin Ahmed bin İbrahim ve Hanefi Mezhebi ileri gelenlerinden fazilet sahibi, genç, El Şerefiye Medresesi imamı İzzeddin bin Alaeddin El Hadiri, orada güzel vakit geçirmemize vesile olan mübarek insanlardandı.

Allame, yüksek anlayışlı, kadılar kadısı, zeki, asil, reis, efendilik elbisesini giymiş, El Kadı bin Cenğal ki yanıma geldi, selamlaştık birbirimize sevgimizi izhar ettik, bize tatlı ikram etti.

Genç, zahid, ibadet ehli, büyüklerin medarı iftiharı, hayır erbabının en hayırlısı Efendim Ahmed İbn El Emir Muhammed bin İdris Defterdar... Ehl-i kerem, gösterişten uzak, kemalin son mertebesine erişmiş, gafletten uyanmış bir zattı. Bayram günü bizi evinde misafir etti ve ikramlarını esirgemeden takdim etti.

Burada bizi birçok kişi ziyaret etti ki; onlardan bahsetmeyi, uzatmamak ve usandırmamak için bırakıyorum. Bu arada arkadaşlarım İbn El Hanaciri, İbn Kanber, İbn El Nuveyre, El Bedr bin El Nuseybi, Halep'te İbn Bilal adında meşhur bir şahıs olduğundan bahsettiler. Kendisi cahil bir insanmış, arkadaşları onu Melik El Hamzavi ve çocukların yanında medhetmişler ve Melik onu evinde misafir etmiş, İbn El Suyufi ona bazı vazifeler vermiş ve bu şekilde çok zengin olmuş. Fakir iken zengin ve şöhret sahibi olmuş. Cahil olduğuna dair birçok şeyler söylediler fakat bunları burada zikir etmek istemiyorum. Bunun yanında bu görüşlere karşı olanlar da vardı ve onun ilim ehli olduğundan bahsettiler. İşin sırrını Allah bilir. Ancak ikinci görüşün doğru olduğu görülüyor. Çünkü adam Türkmen'di. Kimseye zararı olmadığından hakkında konuşulmuştur.

İbn-i Farfur'un Dönüşü Sonrasında Meydana Gelen Olaylar

Şevval'in üçüncü günü, Şam Beylerbeyi emiri İsa Paşa tarafından iki ulak geldi. Yanlarında emirin yazılarını getirmişlerdi. İbn Farfur'un görevinden alındığını, yaptığı zulüm için müfettiş tayin edildiğini, onun yerine Şam kadılığına İbn İsrafil'in tayin edildiğinden bahsediyordu. İsa Paşa yeni kadıdan, onun ihanetini ortaya çıkarmasını istemişti. Nimetin zail olmasından Allah'a sığınırım. Adam Şam'dan aziz olarak çıkıyor zelil olarak dönüyor. Bu haber kendisine ulaştığında hayretler içinde kaldı ve yıkıldı. Büyük makamlardan sonra zillete düştü, kibirden sonra kırıldı. Bu haber ulaştıktan sonra yanına gittim, zelil bir vaziyetteydi. Onun ve cemaatinin yüzleri değişmişti. "Çünkü o onda dehşet içinde yutkunurken yürekleri ağızlarına gelmiştir. Zalimlerin ne dostu ne de sözü dinlenir şefaatçısı vardır (Ğafir 18)". Eyvah ediyordu ve ağlıyordu. Sonra kendini topladı ve şöyle dedi: "Allah'a şükürler olsun ki kimsenin benden alacağı, şikâyeti, tazallümü ve davası yoktur. Şam ehli bizim güzel güvenirliğimizi ve verdiğimiz hükümleri takdir eder."

Onu teselli ettim ve sakinleştikten sonra şöyle dedim: "Şam'a dönmekten korkma, senin makamın insanların yanında yücedir." Çocuğunu kaybetmiş bir anne gibi bana sarıldı, gözümüzün yaşlarıyla yanaklarımızın otlarını suladık. Sonra ithamlarını, umudunu, umutsuzluğunu sıralamaya başladı. Ertesi gün Şam'a döndü. Bütün iplerini kopardı, arkadaş ve dostları ayrıldı, çaresiz kaldı, eşyaları, evleri, binaları, bostanları, arazileri ve köyleri gasp ettiği veya satın aldığı her şeyi sahiplerine iade edildi. Hatta karısının ve kızlarının çeyizlerini bile kurtaramadı. Yanına gidenler geri döndüler, aralarındaki hesapları kızıştırdılar, her taraftan emniyetin yerini korku aldı:

Bazen birine belanı defetsin dersin — *belayı senin üzerine defeder gelir*
Bazen bir genç menfaatini ister — *umudundan değil korkusundandır*

Şam Kalesi hapsinde, musibet oklarının üzerine yönelmiş bir şekilde, üçüncü yılda, Cemaziyülahırda öldü. Allah onun günahlarını dünyada ve ahirette affetsin! Âmin. Allahü Teâlâ'ya istiharede bulunduk, Canım El Hamzi'nin sohbetinden ayrılıp sefere çıkmaya azmettik. Onunla

Şam ve Halep'te iki defa buluşmuştuk. Bana izzet ve ikramda bulunmuştu. Aramızda fazlasıyla bir muhabbet ve sevgi oluştu. Bana güveni tamdı, hatta bana Mevlana Şeyhülislam diye hitap ederdi. Şevvalin dördü Salı günü öğleden önce Halep'ten ayrıldım. Orada altı gün kalmıştım, yarısını oruçlu yarısını da yiyerek geçirdik.

Halep muazzam ve çok eski bir şehir, kayası sağlam, suyu hafif, alanı geniş, binaları güzel, eserleri ve okulları, cami ve mescitleri boldu. Emevi döneminden Osmanlı fütuhatına kadar Kınnesrin'e bağlıydı. Bundan dolayı tarihçiler ondan çok az bahsettiler. Sonra yavaş yavaş imar edildi, Kınnesrin ise harap olmaya yüz tuttu. Abbasiler döneminde Kınnesrin Halep'e bağlandı. Hicretin on altı, on yedisi veya on beşinde fethedildi. Halep'le Kınnesrin arası on iki mildir veya biraz eksik veya fazladır. Orası dördüncü mutedil iklimlerden sayılır, bu yüzden insanları çok canlı ve sağlıklıdır, Kıblesi Şam kıblesine uygundur. Muazzam çiftliklerinde fıstık, zeytin, incir ve diğer nefis meyveler yetişir. Orası ağaçları ve bostanları bol olan ülkeler arasında sayılırdı, ama melik ve sultanların çatışmasından dolayı yok oldular. Halep'in kalesi muazzamdı. Yüksek ve çok geniş bir alana kurulmuştu. Yüksekliği yıldızları boynuzlar, kuleleri gökyüzüyle konuşur gibiydi. Etrafını hendeklerle çevrelenmiş ve devamlı su doluydu. Kalede İbrahim Aleyhisselam kapısı ve eski Roma kitabeleri vardı. Bunlardan biri bir beyaz taşın üzerine yazılmıştı. O taş şu an El Helaviye Medresesinde bulunmaktadır. Taş o kadar şeffaftır ki altından bakılınca üstü, üstünden de bakılınca altı görünmektedir. Süryanice bir yazı da vardır. Arapça'ya "Bu, Kral Kalteyanus tarafından yapıldı" şeklinde çevrilmiştir. Bir de uçan bir şahin vardır. Arapça'ya çevrildiği tarihe kadar üzerinden altı yüz sene geçmiştir. (Bir de adaletli Sultan Nureddin El Şehid'in El Famiye beldesinden getirdiği Levha vardı. Fakihler içini kadife ile süslemişler, uzunluğu üç arşın eni ise iki karıştı. Avrupalılar çok uğraşmışlar ama elde edememişler. Arapça'ya çevrildiği zamana kadar üzerinden üç yüz sene geçmiştir.)

Halep'in güzelliklerinden biri de El Cevşen Dağıdır. Güzel bitkili, mutedil rüzgârlı, içinde bakır madeni bulunan güzel bir yerdir. Halep'in güzellikleri çoktur, hayrı boldur. Bu konuda Melik El Nasır şöyle demektedir:

Halep El Şahbaa'yı her darlıkta *imdat bulutları sulamıştır*
Bu benim yurdum ne akik ne de gece *bu benim yaylam ne zümrüt ne de berrak*

Nefis El Din şöyle der:

Halep'i suladı üstündeki bulutları *sanki ağlarken göz yaşlarındır*

Zeyneddin El Verdi:

El Şahbayı görmelisin akarken *kalkanıyla zamanın kahramanıydı*
Firdevsin odalarına *cennet kapılarından girerken de vardı*

El Sanevberi:

Sen gurur duy ey Halep *tüm şehirler şanından şan alır*
Tüm şehirler zaten ki *sen şanlıyken şanlıdır*

O gün sefer için tam da hazırlanırken, bütün arkadaşlar geldiler. Vedalaşmanın her türlüsünü ve her çeşitlerini kullandılar. Teşekkür edenler, dua edenler, ağlayanlar, toplantılarımıza katılmadıkları için özür dileyenler... Onlara veda ederken benim de gözlerimde yaşlar sel oldu ve arkadaşlardan ayrıldığım için içim hüzünle doldu. Sonunda hazırlıklara başladım, lisan-ı halim şöyle diyordu:

Ey şiirlerim bundan sonra kavuşur muyuz *yoksa bu kavuşma veda mı olur*
Hatırlayın beni ve duayı çok yapın *Azığın hayırlısı duanın bolluğudur*

Atlar gelince Şeyh Hüseyni'nin oğlu kulağıma şunları fısıldadı "Kur'an'ı sana farz kılan Allah seni maksadına kavuşturacaktır," Sonra her okuyanın vatanlarına selametle erişeceği tecrübeyle sabit olan iki beyit okudu. Hüccetulislam El Gazali, El İhya adlı kitabında da işaret etmişti: o iki beyit şöyle:

Bizden uzak gitmek isteyen seni *uzaklığında Allah mutlu eylesin*
Allah sana en hayırlı koruyucu olsun *yollarında güven ve selametin olsun*

Takdir Allahü Teâlâ'nın elindedir, O Kadir'dir, Maliktir.

Sonra diğer bir mahalleye, El Cellum Mahallesi'ne gittik. Orada Şeyh Muhammed El Kevakibi Zaviyesi vardı. Allah bizleri onun bereketinden mahrum bırakmasın! Zaviyede bizleri torunu Şeyh Ömer karşıladı. Onları karşılama hazırlıklarını tamamlamış olarak bulduk. Kendisi ve mahalle halkı bizi karşıladılar ve ayrılık acısı içinde ağlayarak bizimle vedalaştılar. Bizimle beraber nehrin kesiştiği yere kadar yürüdüler. Şehirden çıkıp boş araziye çıkıncaya kadar bizimle geldiler. Oradan dönmeleri için ısrar ettim, dua ve Fatiha okuduktan sonra döndüler. Güzel fiilleri, halis niyetlerinden dolayı Allah onları en güzel şekilde mükâfatlandırsın. Veda edenler memleketlerine ve evlerine döndüler, tabi olanlar matbularından ayrıldılar, veda ateşleriyle gözyaşlarını söndürdüler. İşte o zaman kalp ateşi yanmaya ve hüzünler artmaya başladı. Orada durdum, düşündüm ve acı içinde Şam memleketlerine veda ettim ve şu şiiri okudum:

Ey dostum bu bir aşık duruşudur *az eğilmiş selam eden bir bakıştır*

Sonra yoluma devam ettim. Ancak kalbim o buluşma ve o vedalaşmalarda kaldı. Onlardan ayrılınca hem sabır, hem de metanet benden ayrıldı. Ayrılık her yerimi kapladı, göz kapaklarımı hüzün istila etti, şefkatli bir insanın yandığı gibi yandım. Her şeyini harcayan bir insan gibi gözyaşlarımı harcadım. Zuheyr El Mehlebi'ye Allah rahmet eylesin! Benim gibilerin halini şöyle ifade ediyor:

Gözlerim ne kadar yaşlarla yaralıdır *kalbim de ayrılıktan çarpmaktadır*
Her gün yenilenen bir hasretim var *her yurtta ayrılan bir sevgilim var*
Huyumdur ben candanım *ayrılıklarda ise uzundur kederim*
Yemin ederim ayrılırken bir yerden *benden önce gider hep göz yaşlarım*

Yükseklerin kokusunu koklayarak, sabanın nefeslerini içime çekerek yoluma devam ettim. Sonra üzerime ayrılığın ağırlığı çöktü, ayrılık ciğerimi yaktı, birçok sıkıntı kalbime hâkim oldu. Validem, çocuklarım ve ailemden ayrılmak, hiç de kolay olmayan bir yola girmek, ünsiyet ve muhabbet duyduğum kişilerden ayrılıp güvenmediğim kişilerle baş başa kalmak, ikamet emniyeti yerine sefer korkusuyla baş başa kalmak, mede-

niyet ehlinin yaşayışından ayrılıp bedevilerin o çetin yaşayışlarının ortasında kalmak, tanımadığım memleketlerde gurbeti yaşamak, ünsiyet duymadığım kişilerle ünsiyet peyda etmek benim için çok zor oldu. Allah'ın lütfunu ummasaydım hayattan ayrılmak fikri bana hâkim olurdu. Benim bu halimi Emir Husameddin El Haciri El Erbili şöyle dile getiriyor:

Düşmanları bana bakarken hemen — *sevinerek bu bir hatadır dedi*
Hiç inanma bu ancak düşmanlıktır — *kim bakar kim inanır kim döner?*

Ammad'ın sözleriyle devam edelim:

Billahi halime ne yaptıysalar bilirim — *bırak nefis ateşiyle yanıp çatlasınlar*
Hiç kavuşmayı görmesem de — *hayatımdan hayır görmedim sayarım*

Zeyneddin Elkatib İbn Ubeydullah'ın şu şiirini terennüm ediyorum:

Acılarım ve kederim sanki — *evlat kaybeden bir ana gibi*
Ruhumun beden içinde kalması — *Sadece hem bana hem ona işkence*
Belki Allah'ım bize merhamet eder — *ondan umduğumuz gibi veya fazlası*
Belki bilerek inciyi döktü — *haklarımızda daha hayırlı daha güzel olsun diye*

Lisanımdaki acıyı başka bir insan kelamıyla dile getiriyorum:

Acil bir hayır müjdeliyor — *belki bir acı günde*
Geçmişi unutturur Allah'ım — *karşısında rızayı hayrı bulundurur*

İnşallah diyor, umutlarımı ve gücümü muhafaza ederek yürümeye devam ediyorum, güneş maşrıktan çıkıp mağribe daha inmeden El Esarıb köyünün yakınında mübarek bir yerde konaklıyoruz. Şevval ayının beşi, Çarşamba günü içinde bulunduğumuz durumun sıkıntısını çekmiş, şiddetlerin tehlikelerini yaşamış, özlemlerin şiddetiyle boğuşmuş, ayrılık acısını içimizde hissetmiş olarak geceyi orada geçiriyoruz ve orada Ebi Firas El Haris bin Said bin Hamadan'ın şu şiirini terennüm ediyoruz:

Bunu söylerken yanıma güvercin geldi
ey komşum dedi halin halimden mi
Aşkın tadından acıdan başka tatmadım
kederden başkası da aklıma gelmedi
Kalbin acısına katlanmaktayken
bir uzak tenha yüksek daldayım
Ey komşum zaman hiç adil değil
gel de acılarımızı paylaşalım
Gelsen zayıf ruh görürsün bende
acıdan bitkin bir beden içinde
Hiç özgür ağlar mı, mahpus güler mi?
ya da mahzun susar mı, mutlu inler mi?
Göz yaşlarında senden önceliydim
ancak gözyaşlarım buralarda kıymetlidir

Seher kuşları ötmeye başladı, sabah rüzgârı uykusuz gönüllerimizin kızgınlığını giderdi. Sabahın eli geceyi kovaladı, şafak gecenin gömleğini attı. Sabah namazını kıldık ve Allah' tan yardım ve başarı diledikten sonra oradan ayrıldık. Güneş doğarken El Rasif'ten geçtik. El Rasif'in acayip bir konumu vardı, uzunluğu yarım mil veya daha az. Sonra El Amek Ovası'na yürüdük ve ovanın ortasına geldik. Oradan akan bir nehrin yanına geldik ve kuşluk vakti nehir kenarında konakladık. Burası tam da Ebulkasım bin Attar'ın şu şiirinde söylediklerine benziyor:

İki nehrin arasında bahçeye indik
çiçeklere bakıp bakışlar tutuldu
Rüzgarın elleri nakkaş gibi
Çayırları süsler nakşeder gibi

Orada biraz istirahat edip, kendimizin ve hayvanların dinlenmesini sağladıktan sonra yolumuza devam ettik. Uzun köprüyü geçtik ve Yağda (Yakto, Gümüşgözü) Köprüsü'ne geldik. Yağda Köprüsü uzun ve muhkem yapılı bir köprüdür. Ancak zaman onu da eskitmiş ve harap etmiş. Üzerindeki yazı "Bu köprüyü Melik Eşref Sultan Kayıtbay yaptırdı" yazıyor. Allah onu rahmetine gark etsin!

Perşembe akşamı orada geceledik, güneş yüzümüze gülmeye ve gecenin sıkıntısı zail olmaya başlayınca at ve katırlarımıza binerek yürümeye devam ettik. Şevval'in altıncı gününü yürüyerek geçirdik. Çok sıkıntılı bir gündü, engeller, inişler, yokuşlar, ağaçlı, kırlı mekânlar, yolcuyu arkadaşından ayıracak kadar sıkıntılıydı. Bazen kır ve dar bazen de geniş yollar vardı. O gün yürüyüşümüz şu şiirdeki gibi başladı:

Sahranın çölleri içinde
gözleri yorgun hasretle döndük
Sonunda sahranın cezasına erdik
evinde cezaları da boldur

Acılar ile kolaylık içinde gelip giderken
Gökyüzüne çıktık yükseklikte
Acıların tüm türlerini yaşadık
yeryüzünde yayla ve yokuşlar çıktık
yeraltına da indik vadilerle
perişanlıktan fenalık gelene kadar

İlk karşılaştığımız sarp yokuş Bakras yokuşuydu. Orası kurtulması zor bir yerdi. Yeşil ağaçların yanında, kırlar sahralar, kaygan, çetrefilli ve dolambaçlı yolların sonunda bir han vardı. Orada, gölgesinden istifade edilebilecek, soluklanabilecek büyük ağaçlar, susuzluğu giderecek bol su vardı. Çok eskiden yapılmış bir mescit, için de şadırvan gibi bir yerde sular, inci ve mercan gibi taşların üzerinde akıp gidiyordu:

Berrak sular taşlarla konuşurken
Suyun üstünde konuşma sesi bariz
rüzgar kulak asar gibi geçiyordu
altında ise saklı mücevher vardı

İşkenceden sonra nimet, azaptan sonra rahmet, asık surat ve şiddetten sonra rahata kavuşmak ne kadar güzel! Ağaçların gölgesinde bir müddet istirahat ettik, o tatlı sudan susuzluğumuzu giderdik. Zehirli günümüzün şiddetini oradaki hava hafifletti. Orası El Munazi'nin şu sözlerindeki mekân gibiydi:

Gölgeleri bizi korurken
Duha'da indik şefkat gösterdi
Güneş kavuştuğumuzu sanıp
Susarken hem susuzluğumuzu
Azranın takısını sular gibi
bol bol su verir gölgelerde
bebeğini emziren anne gibiydi
onu saklar rüzgara izin verirdi
baldan tatlı bir suyla dindirdi
gerdanına inceden dokunur gibi

Orada, Kadı Kemaleddin El Tadifi'yle tanıştık. Önce Halep, sonrada Mekke Kadılığı yapmış. Çok zarif ve latif bir şahsiyetti. Aramızda büyük bir sohbet ve muhabbet ortamı oluştu. Orada Akabe El Merkez denilen bir yokuşla karşılaştık, uzun ve zor, engebeli, sıkıntılı, insanın kalbini yerinden fırlatacak kadar zor, mahşer ve hesap gününü andıran bir yokuştu. Sanki El Hattabi şu şiiriyle orayı hatırlatıyor:

Yolumdan bir kartal geçti sanki
Bunlar ancak benim günahlarımdır
horoz pençesi veya kartal avucu
etrafımda dönen en kötü cezadır

Orada zümrüt madeni gördük. Yine oradaki dağlarda kokusu her tarafa yayılan mersin çiçekleri, halı gibi serilmiş bahçeler vardı. Bunun yanında sıcaklıkları yüzleri yakan kırlar, çukurlarla dolu, inişiyle yokuşuyla insanın kalbini daraltan yollardan geçiyorduk. Dağlarına çıkarken, yıldızları ellerimizle tutar gibiydik, aşağı inerken, yerin sınırına gelmiş gibiydik. İnsanın aklını kaçırtan, hayretlere düşüren, kalpleri daraltan Sırat Köprüsü gibi bir yoldan yürüdük. O gün bu sıkıntıları yaşadıktan sonra gündüz artık sona erip, güneş batmaya başlayınca oradan hızla kaçmaya başladım.

El Merkez Kalesi'nin kesiştiği geniş bir yere indim. Oraya bahar, sündüs elbisesini giydirmiş, her türlü çiçeklerle nakışlamıştı. Bahar yeli kokuları her tarafa yaymıştı. Pınarlar, kirlerden temiz olarak nehir gibi orada akıyordu. Yanındaki tuzlu denizin suyu ona hiç zarar vermiyordu.

Şevval'in yedinci cuma gecesinde orada akşamladık. İhtiyarlayan gecenin yerini, gündüz alınca, bülbüller dallarda ötmeye başlayıp, torbasındaki üzüntülerini dile getirince, gözlerde biriken yaşları akıtınca, El Ruka namıyla maruf yerde Adi bin Zeyd'in şu şiirini terennüm ettim:

En çok vuran da uyuyor olmamdı
Ta ki uyandım daldaki güvercine
Onu görünce parmaklarına baktım
Dedim ki ona nasıl kınalandın, arkamdan
Niyet günü kan ağladım ve sildim
İzin verseydi ben de sel gibi ağlardım
Ancak benden önce ağladı beni de coşturdu
çöl serinliğiyle rüzgarla sersemdim
acılarım en güzel nağmelerle ötüyor
kınalı gibi zamanı yansıtıyordu
hiç hasretin yasını tutmaz gibisin
parmaklarım kanla kınalandıydı
pişman olmadan yüreğim açılsın
önceliğe fazilet var dedim ben de

Düz ve geniş bir arazide yürümeye devam ettik. Burası devamlı rüzgârın estiği, göz alabildiğince uzun, eşi ve emsali bulunmaz çiçekler, ağaçlar, kokusu ruhlara huzur veren çiçeklerle bezenmiş, güzel manzarasıyla insanları cezbeden bir yerdi.

Kuşluk vakti bazı ihtiyaçlarımızı gidermek için Kara Kapı yakınlarında bir yere indik. Kara Kapı, siyah taşlarla yapılmış, ancak üzerinden çok zaman geçtiği için harap olmaya yüz tutmuştu. Sonrasında güneş sararmaya başlayıncaya kadar yürüdük ve estek köstek denilen, suyu bol,

baharın yeşillerini serdiği, bostanların süslediği bir yerde Şevval'ın sekizinci gününde konakladık. Sonra atların eyerlerini bağlayıp katırları yükledikten sonra hareket ettik:

Gece ağardığında ve hicrandan *korktuğunda safranlar bile ağardı*

Biraz yürüdükten sonra Emir Canım, bir cemaatle birlikte bana gelip selam verdi. "Bu saatte size hizmet etmek için geldik" dediler "Durum nedir?" dedim "Bir sorumuz var." dediler "Nedir?" dedim. "Allah katında İsa, Âdem gibidir, onu topraktan yarattı" ayetindeki zamirde kim kastediliyor?" dediler. "Hz. İsa kastediliyor." dedim. "Kahire ulemaları arasında bir sorun daha var: 'Onu topraktan yarattı' buyurduğunda, yaradılış tamam oluyor, sonra 'Ol' buyurması, tahsili hâsıldır (elde edilmişi elde etmek istemektir), bu ise imkânsızdır' dediler. Ben de onlara "Ayetteki maksat bu değildir. 'Onu topraktan yarattı" buyurmasındaki maksat cisim yapısıdır, sonra ona 'Ol' buyurması ise ruhun üfürülmesi ve yaradılışın tamamlanması anlamındadır" dedim. Teşekkür ettikten sonra "Bunu senden başkasından duymadık" dediler. Bana tevazu ve sevgi göstermeye devam ettiler.

Güneş yükselip, sıcaklığını artırmaya başlamasıyla yolumuza devam ettik. Engebeli ve zor yollardan geçerek Misis'e (Yakapınar) geldik. Misis şehri, ağaçları ve suları bol, bahçelerinin arasından Ceyhan Nehri'nin aktığı, nehrin üzerinde büyük bir köprünün bulunduğu, üzerinde hala açılıp kapanan iki kapısı olan bir şehir. Örnek beldelerden biri olan bu şehir, ileri gelenlerden bir topluluk tarafından inşa edilmiş. Şimdiyse harap olmuş, zaman bütün güzelliklerini almış götürmüş, binaları ve bahçeleri yok olmuş, geçmişinden bir eser kalmamış, geriye sadece yıkık tepeleri ve boş sokakları kalmış:

Gözlerimin yaşları şikayet ederse *söylemeden şikayet eder anlamayana*

Ceyhan Nehri büyüklüğü herkesçe bilinen, deniz gibi dalgaları olan bir nehir, büyüklüğü neredeyse Fırat Nehri büyüklüğündedir. Kollardaki bilezik gibi eğilip bükülerek akar gider:

Akan suları sanki *bilekte seken bilezik gibi*
Dalgaları eşit bir edayla *bakanlara nağme akışı gibi*

İbn-i Abar diyor ki:

Nehir eriyen gümüş kalıbı *seken basamaklı dalgaları*
Şafak vakti kızıl baskını *kınalı kanlı kılıçlar gibi*

Nehir, Sis beldelerinden, kuzey ve güneyden Rum memleketi sınırında devam ederek kuzeyden Misis'ten geçer. Doğudan ve batıdan Misis'i çevreler. Cumartesi Misis'e varınca oranın yüksek bir yerinde konakladık. Oranın yumuşak ve serin havası ve miski amber gibi kokularıyla karşılaştık. Dalları hayli fazla, gölgesinden bin kişinin gölgelenebileceği, son derece büyük bir sakız ağacının gölgesinde oturduk. Sakız ağacı öyle uzundu ki yüksekliğine bakanın gözleri yorulur, vücudu rahatsızlanırdı. Ağacın kökünü ölçtük, dört kulaç iki karış geldi. Yeşilliği, güzelliği ve büyüklüğüyle bütün ağaçları geride bırakmıştı. Ne kadar güzel bir ağaç, kökü yerde dalları göklerde... Gördüğüm en garip ağaçtı, onun garabetinin karşısında lisanım şu şiiri mırıldandı:

Akışları cihan nehrine *yüksekliği Kervan kulesi*
Teferruatı boldu direkleri sayılamaz *kökü dört kulaç ve iki karıştır*
Gölgende bize geniş bitmez yer var *dalında gölge dallar ve gölgeler var*
Rüzgarı kederli ruhu açar *yüreği de acılı dertten kurtarır*
Sıcak çilesinde çığ saçar gibi *kavimlerimiz kavuşup sayıda artar gibi*
Budur asıl cömertlik işte *Hatem ve Udey ve İbn Cidan gibi*
Hala dalları sarkık ve tazedir *her bol yağışta sular toprağı*

Öğle oluncaya kadar o muazzam ağacın gölgesinde kaldık. Sonra bazen gölgede bazen sıcakta, bazen kayıp, güneş batıncaya kadar yürüdükten sonra Adana şehrine vardık.

Adana, küçük ve güzel bir şehir, her türlü zarafeti ve letafeti içinde barındırır. Güzel ağaçları ve bahçeleri vardır:

Ve bahçelerin serinliği sihir gibidir *yeni çıkan kamışlara benzer*
Arasından rüzgar geçer sanki *anber ile de kokusunu saçar*

Güzel evleri ve sakinleriyle meşhur. Pazarları ise bütün ihtiyaçları karşılar mahiyettedir. Oraya Seyhan Nehri'nin üzerine kurulmuş bir köprüyle ulaşılmaktadır. Seyhan Nehri, şehrin içinden ve etrafından yılan gibi akıp gitmektedir. Nehir üzerindeki su kaynaklarından bostanlar sulanır. Şehir genellikle Hama şehrine benzemesiyle dikkatimi çekti. Seyhan Nehri, dünyanın en büyük nehirleri arasında yer alır. Büyüklükte Ceyhan Nehri'ne yaklaşır. Şeyhülislam ve Kutbul Enam El Nevri, Seyhun ve Ceyhun nehirlerinin cennetten olduğuna dair âlimlerin görüşlerindeki ittifaka değinmişlerdir. Şehre girdik ve yanında tatlı suyu bulunan bir camiye girdik. Orada bir saat kadar istirahat ettik ve cemaatimiz toplandıktan sonra akşam üzeri Ulu Cami'ye gittik. Akşamla yatsı namazını birlikte kıldık. Caminin imam ve müezzini gelip selam verdiler, birbirimizden dua istedik. Oradan kalkıp nehir kenarında bir yere hareket ettik.

Gittiğimiz yer suyu tatlı, bahçesi temiz, havası latif, gezinti yerleri geniş bir yerdi. Bahar, bütün kokularını, örtülerini, yazmalarını, elbiselerini, sündüslerini, yapraklarını oraya hediye etmiş:

Işığın yüzü güler *nehrin üzerine gölgeler düşer*

Yerin süsü meşhur, damlarda pencereler yayılmış, ovaları sanki kat kat serilmiş, tüm varlığıyla güzellik ve eserler vermiş.

Işıklar gerdanlık dallar ise boncuğu *kolları da bilektir şafak vakti bileklik*
Kamışlar dans eder toprak su içer *güvercinler öter akıntı da alkışlar*

Dokuz Şevval Pazar akşamını ve pazar gününün tamamını, Pazartesinin de üçte ikisini orada o bahar çiçeklerinin arasında, çağlayan nehrin, bahçelerin, fışkıran suların yanında, cennet ve cihanda, aşk özlemiyle dönen su kaynaklarının arasında geçirdik:

Allah'ın dolabı inci döker *bu yaylada dallar yeşillenir*
Güvercinler derdini anlatırdı *cevap verir nağme sedalar*

Sanki dönen duran hasta gibi
Gözleri ağlamaktan daralmış
ağlar sızlar kim var diye sorar
dalları da göz açmış acıdan

Kaftanını giymiş, altınla yaldızlanmış bir nehir, gece gündüz akıp gidiyor, arasında geçtiği gittiği ağaçlar sanki ona: "Ağır ol! Sen yeri yaramazsın yüksek dağlara ulaşamazsın!" diyor. Orada Şam tarafına giden bir grup Türk ve Arapla karşılaştık. Onlarla bir araya geldik, selamlaştık, sonra ayrılık hüznü tekrar üzerimize çöktü. Ayrılık gözyaşlarım yanaklarımdan dökülürken Şerif Rıda El Musevi'nin şu mısralarını terennüm ettim:

Ey yorgun yolcu dayan
Benden de selam söyle onlara
Dağın eteğinden geçersen
Beni sorarsalar eğer
Kalbim kayıplardadır bir çare bulun
Benim yerime de ağlayın derim
özleyen perişanın hatrı için
selam göndermek de kavuşmak gibidir
gönlümün hasretine şahit olursun
hasretin etkisi bakidir deyin
benden de ona göz yaşlarımı
gözyaşları ki aşıklara mahsustur

Sonra bizden ayrıldılar. Özlem, bütün azalarımızı istila etti. Gözlerimiz yaşla dolup taştı, kalplerimiz onlarla gitti. Orada şu beyitler döküldü dilimden:

Ey Allah'ım nedir bu sevda
Hiç kalp kalmadı hatta
Kalpleri yönlendiren Allah'ım
Kalbime bir dert düşmezse
kalplerin zayıf olduğu halde
hepsi aşka hazırlanmış gibi
eğer sağ salim dönersem
benden ona söz var

On Şevval gecesine çok az bir zaman kalınca, çok hızlı bir şekilde yürümeye başladık. Endişe ve korku içinde, nefsimiz daralmış ruhumuz burnumuza gelmiş bir vaziyette, ormanların arasında yürümeye devam ettik. Orası, ağaçlar, sakız, pelit ve az bir miktarda da mersin ağaçlarından oluşuyordu. İnişlerde, çalılar arasında sıcak sular vardı. Salı akşamı, Toros'un sıra dağları arasına girmiştik. Ormanlar arasında, mazluma yardımın ulaşamayacağı, bağıranın sesinin duyulamayacağı bir dağda akşamladık. Gönül ateşinin sönmediği, susuzların susuzluğunun giderilmediği, sıkıntıların arttığı, gönüllerin feraha kavuşamadığı, yanakta akan

gözyaşlarının durdurulamadığı bir yer orası. Ben orada şu mısraları terennüm ediyordum:

Ey dostlarım hayatımdan fayda yok
Geceleri uyku gelmiyor
madem kavuşmak nasip olmadı
acıdan ağlıyorum gözyaşlarım seldir

Bir başkası:

Size hasretim çok aşırı
Ey sabır diyorum belki
bu duyguyu anlatmaksa çok zor
her gecenin bir gündüzü vardır

Gecenin ihtiyarladığı, sabahın müjdelendiği, şafağın ininden çıkıp ortalığı aydınlattığı bir vakitte oradan ayrıldık, yürümeye devam ettik ve sonunda Gülek Boğazı'na ulaştık. Burası yürümesi zor, yolu sarp ve dar, çok iniş ve yokuşlu, göklere çıkar gibi yüksek tepeli, su dibine iner gibi inişleri olan bir yer. Büyük bir sıkıntı ve işkencenin ortasına düştük. Tam da bu işkence ve sıkıntıyla boğuşurken ve dağın zirvesindeyken kendimizi bir vadide bulduk. Yerin dibine indiğimizi zannettik. Tekrar çıktığımızda göklere çıkmış gibi olduk. Adımımızı atacak yer bulamadık. Seyit Bedreddin Abdulrahim'in şu şiirinde vasıf ettiği gibi bir yerdi:

Kaç ceza ceza oldu
Kim ulaşır diye şaştı
Fikirler şaştı bunda
Acılar belki çoğalır
İnsan durulur gücü kalmaz
Eğer düşmek isterse
Kaç düşen oldu orada
İnsanın vazgeçmesi
Kuşlar bile uçamaz orda
Oraya çıkan neredeyse
Akıllar eğildi oraya
Gözlerin yaşı akar
Kim bundan salim kalkarsa
sanki bulut gibi geldi geçti
sanki şaşkınlık gibi
onunla bunun arasında
bu yaylalar görününce
buna cevap vermeye
toprağın altında kalır
işkenceler altında
en hayırlısıdır bence
hiç biri hatta karga
yıldızlara değecek
kaldı tepelerin kaybında
sanki buna cevaptır
odur dünya mesudu

Gülek Boğazı'ndaki çam ağaçlarını gördük. Bazıları, Peygamberimize münafıkların helakini tasvir eden ayetteki gibi kökler yere yığılmış ve çürümüştü. Vadilerinde karları yararak akıp giden sular vardı, orada duvar gibi dikilmiş iki dağın üst taraflarını görmek çok zordu. Aralarından buz gibi tatlı sular akıyor, hastaları iyileştiren temiz rüzgâr esiyor, bitkilerin kokuları etrafı sarıyordu. Ne kadar güzel ve can alıcı bir manzaraya sahipti. Siyah taşlı dağlar, maymunların ve farelerin bile çıkamayacakları yollar, insanı hayrete düşüren çetin ve sarp geçitler, orada geçen yaya binmiş herkese hüzün veren korkunç bir yerdi. Nihayet bu korkunç yerin taşlarını topraklarını, engellerini, virajlarını aşarak, sularına basabildiğimiz, korkuları umuda çevirebildiğimiz geniş bir mekâna geldik. Orada kaynak sular, her tarafına bahar havası veren yeşillikler vardı. Bunun yanında bir paşanın hanı, evi ve camisi vardı. Ancak şu an harap bir halde, baykuş ve haşaratlara yuva olmuştur. Hayvanlarımızın yükünü çözmeden bir saat kadar orada istirahat ettik.

Sonra suların şakır şakır aktığı bahar havasının hâkim olduğu bir yere geldik. Güneş battı, akşam namazını kılma vaktimiz gelince, etrafı geniş, hızlı akan, yüksekliği bir metreden fazla olan sular, suların etrafında geniş mekânları bulunan bir yere geldik. Burası Ak Köprü. Çerkezlerin hükmettiği en son mekânı ve Karamanlıların memleketlerinin başlangıcıdır.

Şevval'in on ikisi Çarşamba gününü orada geceledik, gayet soğuk bir yerdi. Kış yeniden geldi sandık. Soğuktan insanın dişleri titriyordu. Gök gürültüsü altında ortamın şiddetinin sona ermesini bekledik ve sonunda yolumuza devam ettik:

Bedir batmaya yaklaşır *suya altın kılıç çeker gibi*

Şafağın nuru parlayıp, sabah müjdesi gelince dağları tepeleri aşarak yolumuza devam ettik. Söz konusu nehrin kenarında biraz istirahat ettikten sonra yürümeye devam ettik. Meyveleri, zeytin ağaçları bol bir yerden geçerek suyu bol olan dağlarında kar bulunan bir yerde konakladık. Oranın soğuğu şiddetliydi, rüzgârları gayet soğuk esiyordu ve devamlı yağmur yağıyordu. Geceyi bol ikramlı bir yağmur ve onu yalnız bırakmayan rüzgarla geçirdik. Kalpler rüzgarla birlikte raks ediyor, nefisler

tehlikelerde ruhları kaybediyordu. Vakit kısaydı ama gece uzadıkça uzadı. Ebul Muali El Haziri'nin dediği gibi:

Gece uzundur burada *gözler de yağmur yağdırır*
Sanırım benim gecem de *sabah için ağlıyor*

Güneş, yengeç burcunun sonuna gelmişti. Yaz boynunu yere sürtmüştü. Saltanatıyla yeryüzüne hâkim olmuştu. Şeyhim ve imamım, El Bedri Abdulrahim'in şu şiirindeki gibi bir vaziyet almıştı:

Geldi bize haberler yağarak *yaz da geldi tüm hızıyla*
Sanki sabah güneşi çıktı *yengeç de benzedi oğlak'a*

Veya benim dediğim gibi:

Kış gelmişti soğukla ama *yaz onu yendi sultan gücüyle*
Sanki bu zaman şaşırmış gibi *oğlak haberi yengeçten önce geldi*

Şafak atıp, sabah aydınlık müjdesini verdiğinde, Şevval'in on üçü Perşembe günü daha karanlık dağılmadan yürümeye karar verdik

Güneş meyvesini verdirdiği bir vakitte Ereğli şehrine vasıl olduk. Küçük bir şehirdi burası... Bol ağaçları, bostanları ve güzelce döşenmiş latif bir camisi vardı. Minberi ağaçtan yapılmış ve nakışlamış, yüksek mahfilinin içinde on kadar kişi namaz kılabiliyordu.

İkindi namazına kadar orada kaldık. İmam ve cemaat bize dua ettikten sonra çadırımıza döndük. Caminin uzun bir minaresi vardı ve şehrin dışından bile görünebiliyordu. Soğuk vardı ve damlalar henüz kesilmemişti. Buğday ve diğer hububat ekininden başka bir şey gözükmüyordu. Meyve cinsinden de sarı erik vardı.

On dört Şevval cuma gecesi, insanın ruhuna huzur verecek, dününü unutturacak, beş duyuya lezzet verecek, yanında, suyu tatlı nehrin aktığı geniş bir yerde gündüzün geri kalanını geçirdik. Orada aralarında Şeyhim El Burhani'nin de bulunduğu bir cemaat bizden ayrıldı. Sonra o mekânı terk ederek yolumuza devam ettik:

Gündüzü gece sürmeledi *sabahın yüzüne örtü oldu*
Bedir sanki sarhoş adam *sabah içirmiş bırakmış gibi*

İsmini bilmediğimiz yerlerden geçerek yolumuza devam ediyoruz. Şevval'in on altısı Pazar günü, güneşin kuvvetlenip altınla yaldızlanmış kaftanını giydiği, maşrıktan yükselip ısısının arttığı, yeryüzüne ve dağlara ışıklarını en güzel bir şekilde giydirdiği bir vakitte Konya' ya varıyoruz.

Konya şehri yeşil arazisi, verimli toprağı, güzel kokusu, gayet şık bahçeleri ve ağaçları, güleç yüzlü insanları olan bir şehir. Doyurucu çarşıları, gümüş gibi hanları, aydınlık mescitleri, memnuniyet verici yaşayışları olan, havası bahar, rüzgârları yumuşak, sakinleri sevgiyle dolu bir şehir. Karamanlı memleketlerinde ondan güzel ikinci bir şehir yoktu. Çeşitli mescitleri, yepyeni binaları, şık yapılmış eski medrese ve camileri olan bu şehirde Molla Hünkâr adında meşhur bir zatın makamı vardı. Makamında her cuma def ve ney çalınırdı. Etrafını çok eskiden yapılmış sur çevrelemektedir. Surda resimler ve cisimler vardı. Öyle ki, ruhlarını kaybetmeseler konuşacak zannedersiniz. Şehrin bazı kapılarında, ayakları surun taşlarına bitişik resmedilmiş insan suretli resimler vardı ki, bu kabul edemediğim bir münkerattır. Lahavle vela kuvvet illa billah.

Konya, Karaman memleketlerinin göbeğindedir. Bir zamanlar kralların payitahtıydı. Şafii ve Hanefi imamlarından bazı sofiler şehri kurmuşlardı. Bunların arasında Şeyhülislam, kadı ve hükkam kadı Alaeddin ve oğlu Allame Muhibbiddin ve sofiler Şeyhi İmam Sadreddin de vardı. Allah bizi ve Müslümanları onların bereketinden mahrum etmesin.

Havası bahar havası, bitkileri yemyeşil bahçelerine hayat veren bazı göletlerin bulunduğu saf ve temiz bir yere indik:

Bir ilçede su kuyusu bulundu *suyun berraklığını yer bilir*
Vahşi oradan kaybolunca *herkes hasretle kavuşur birbirine*

Pazar gününün geriye kalanını, pazartesinin tamamını orada geçirdik. Şevval'in on yedinci günü sabah aydınlık yüzünü gösterince kalktık. Nehirler, kırlar, verimli ve verimsiz topraklar, yaprakları ve dalları okşayan, rüzgârla raks eden, sabahın sancağı altında gölgelenen, şafak

yıldızlarının nergislerine göz kırpan, sabah rüzgârının yanaklarından öpen bahçeler arasında yolculuğumuzu sürdürdük.

Sabah güneşi sömürmeden ortamı *içerdi geçenler suyun dibinden*

Ta ki gönüllere huzur veren, her tarafı çiçekler, yemyeşil bitkiler, baharın sündüsi elbisesini giymiş bahçeler, güzel manzarasıyla pırıl pırıl akan nehrin yanında büyük ve geniş bir alanda konakladık. Soğuk sularını kana kana içerek yorgunluğumuzu giderdik. Sonra o güzel çiçeklerin ve nehirlerin arasında sabah akşam yürüyerek Şevval'in on dokuzu Çarşamba günü kuşluk vakti Akşehir, diye adlandırdıkları El Bayda şehrine geldik. Güzel ve latif bir şehir, Karamanlıların en nezih şehri, onların memleketlerinin de sonu. Ayrıca Osmanlı beldelerini en latif ve en hayırlısı. Kar gibi bembeyaz, satranç gibi dizilmiş evleri var. Bol suları, yeşil bostanları ve meyveleri var. Orada yetişen meyveler, etrafındaki Rum memleketlerine kadar gider. Hatta El Kostantiniyye'ye kadar ulaşır, gözyaşı gibi akan bir nehir etrafını yararak akıp gider.

Alnı eriyen onu sanar ki *güneş eritmiş yüzünü*

Güzel eşyalarla dolu çarşıları, büyük mescitleri, eski hamamları var. Evlerin arasında Vezir Azam Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı bir mescit, misafirlerin konakladığı, şehir sakinlerini ve gelip gidenleri ağırlayan bir de tekke var. Şehirde sur ve hisar yoktu. Orası, rızkı geniş, halkı nezih, geliri çok, oturanı az, çiftlikleri çok, sakinleri sıcakkanlı ve buna benzer özellikleriyle en zengin memleketlerden biriydi. Şehrin az ilerisinde büyük bir göl, gölde küçük kayıklar vardı, kayıklarla büyük ve küçük balıklar avlayıp komşu beldelere gönderiyorlardı. Biz orada bayram namazının kılındığı bir sahada konakladık. Burası şehre yakın güzel bir yer. Suyu ve havası temiz, çiçekleri sanki gülüyor, etrafını bahçeler çevrelemiş, gözün göreceği yere kadar çiçeklerle süslenmiş gayet güzel bir mekân. Buraya yakın bir yerde velayeti ve ilginçliğiyle meşhur Nasreddin Hoca'nın makamı bulunuyor. Onun hakkında, şaşkınlığına delalet edecek birçok hikâye anlatıyorlar. Ona mukabil bir de Cuha vardır, her ikisi de salih şaşkınlardan sayılırlar. Öğle vaktine kadar orada kaldıktan sonra, yine derelerden tepelerden inişlerden, yokuşlardan düz ve sarp yollardan, kırlardan, çiçeklerin arasın-

dan, ovalardan, dağlardan, ay ışığından ve fanuslardan istifade ederek gece gündüz demeden yola devam ettik.

Nihayetinde cuma günü, sabah erkenden, güneş sarı bayrağını çekip parlak yüzü afakı sardığı bir vakitte Karahisar'a geldik. Dağlar arasındaki bu zarif şehirde, küçük bir dağ üzerine kurulmuş olup ortasında sağlam, yüce, güvenli, korumalı, metin, siyah taşlı bir kale vardı. Taşları siyah olduğu için ona Karahisar adı verilmiş. Şehrin yakınlarında bostanlar ve bol miktarda sular vardı. Şehrin dışında da soluklanabilinecek gezinti yerleri, otlarlar ve çiçekler mevcuttu. Bakıldığında insanın gözleri sevinçle doluyor. Şehrin güzel çarşıları, muazzam mescitleri, güzel ve geniş binaları, cuma namazı kılınan büyük bir camisi vardı. Orada cuma namazıyla ikindi namazını cemettik. Seferi olduğumuz için namazların bazısını kısalttık bazısını tam kıldık.

Cuma günü orada Türklerin kendilerine göre icat ettikleri bir olaya şahit olduk: Cuma günü müezzinlerin hepsi minareye çıkıp insanları namaza davet ediyor ve Peygamberimize salat ve selam getiriyorlar. Sonra tek bir müezzin minareye çıkıyor ve ezan okuyor. Sonra hafızlar bir sedirde oturup birbiri arkasına Kur'an okuyorlar. Kur'an'dan sonra Arapça ve Türkçe beyitler okuyorlar. O beyitlerden aklımda kalan birisi şöyleydi:

Arap, Kureyşli, Medineli dostum var yüzü aklımdadır gece ve gündüz

Sonra sünneti kılıyorlar, arkasından imam minbere çıkıp birçok hareket yapıyor. Bunlardan bazıları sünnete aykırı. Mesela kılıca dayanmıyor, selam vermiyor, yüksek ses ve nağmeyle hutbe okuyor, merdiveni çıkıp inerken çok takırtı yapıyor, kıyamda ve oturuşta sağa sola yöneliyor.

Şehrin dışına kamp kurmuş, çadırın giriş çıkışına bayrak asmıştık. Orada deniz yoluyla gelen Şam ehlinden birisiyle bir araya geldik. Aile ve dostlarımızdan haber sorduk, iyi olduklarını ve selamlarını getirdiklerini söylediler. İşte burada bir türlü sakinleşmemiş vecdimiz yine hareketlendi. Sevdiklerimize olan özlemimiz artmaya, gözlerimizden yaşlar akmaya kalbimiz yanmaya başladı. Bazılarımız şu şiirleri söylemeye başladı:

Gece yürüyenler hiç haber var mı
Allah aşkına bana söyleyin
Gönül dostlarım kardeşlerim ve ailem
Biliyorsunuz sizden ayrıldıktan sonra
Sizi görüyordum tüm yüzlerde
Ayrılık uzarsa da ALLAH kavuşturur

ben ondan başkasını beklemiyorum ki
bu ciğerim çatlayacak hasretten
gönlüm eğlenirse gözüm ve kulağım
hiç bir tat almadım gördüklerimden
düşmanlar kayboldu dostlar belirdi
geceler geçse de kader bağışlar

İki namaz arasında oradan ayrıldık. Ancak gözlerimizdeki yaşlar ve ruhumuzdaki sıkıntılar durmak bilmiyordu. Kısa bir süre yürüdükten sonra musluklarından doğal sıcak su akan hamamların yanından geçtik, ancak durmadan, istirahat etmeden yeşillikleri ve kırları geçerek yolumuza devam ettik:

Kalbimi bükerim acıdan
Gözyaşlarım aktığı yerde dururum

bir yıldırım görünce veya mis koklayınca
içim de sanki ateş gibi yanar

Dur durak bilmeden Şevval'in yirmi üçü Pazar günü kuşluk zamanı Erenköy'e (Sultan Gazi) ulaştık. Orası yeşil otlarla bezenmiş, yeşil bitkilerin sıklığından toprağın görülemediği bir yerdi. Yanında tepenin üzerinde zarif bir kale bulunmaktaydı. Erenköy'ün bulunduğu yer yüksek olup, sultanların atlarının beslenmesi, terbiye edilmesi, durumlarının iyileştirilmesi için hazırlanmış, altında atların muhafaza edildiği ve yattıkları ahırlar vardı.

Öğlenin sıcağında hiç durmadan yolumuza devam ediyoruz. Sıcağın kasıp kavurduğu, tozun dumana karıştığı, güneşin korkudan sararıp ufuktan kaybolup, afakın kızardığı bir vakte kadar ciddiyetle yürüdük ve Ermenipazarı'na (Pazaryeri) ulaştık.

Orası güzel evleri olan, latif camisi ve minaresi kasabanın dışında, nefislerin arzuladığı, gözlerin lezzet duyduğu, güzelliği karşısında ağızların ve dillerin tesbih getirdiği, etrafı geniş, havası temiz, tatlı sulu pınarları olan bir mekân. Orada, yanından tatlı su akan yüksek bir oturma yerinde akşamladık. Şafağın nuru yüzlere güldüğü bir zamanda sükûneti bırakıp hareket etmeye karar verdik.

Ayın yirmi dördü pazartesi günü, bazen ovaları, tepeleri, kumları yeşil ağaçları, nehir gibi akan suları derbentleri, zor ve ulaşılması çetin

yolları, inişleri yokuşları, gözleri kör eden tozları, bazen de cisimlere terzinin el değmemiş elbise giydirdiği bad-ı sabayı koklayarak yolumuza devam ettik. Buradaki durumumuz, Bedii Zaman Allame Hemezan'ın dediği gibi:

Yürürken sanki salıncaktayız *tepeler yükseltir vadi indirir*
Yollar iter engeller durdurur *sanki yolların bize kastı var gibi*
Sanki açız da atlarımız bizim ağzımız *gece de bizi yedi açlığı arttı*
Memba ağzı emziren göğüs gibi *ben de develer de onun çocuğu*

Nihayet ayın yirmi beşi Salı günü Yenişehir'e varıyoruz. Yenişehir yeşil, latif, küçük bir şehir, manzarası güzel, çarşıları çok, mescitleri mamur. Şehrin dışında suyu bol ve tatlı bir nehir akıyor. Şehre girdik ancak durmadan yolumuza devam ettik. Kimseyle konuşmadık ve yorgunlaşmadık. Öyle hızlı gidiyorduk ki sanki yer altımızda katlanıyor, etrafımızda hilal daireler çiziyordu.

Rüzgarlar suyun üstüne nakış diker *savaş kalkanı gibi görünür*

Orada eski ve muhkem bir hana geldik. Ancak bizden önce bir kavim daha yerleşmiş olduğu için durmadan yürümeye devam ettik. Etrafı yeşil, feza gibi geniş, merası bol ve büyük bir yere indik:

Bitkiler örtmüş bölgeyi *sanki yanakları süslenmiş gibi*
Güneş batıp gitti oradan *sürmeli gece yaklaştı sanki*
Güneş kalıntıları sanki *parlak kılıç kenarı gibi*

Ayın yirmi altısı Çarşamba günü nehrin yanında bir yerde akşamladık. Gece gidip, zenciler davranıp, Rumilerden kaçmaya başlayıp, şafak doğudan parlayınca kalktık. Taşlı yollardan, ruha sıkıntı veren derbentlerden, korku hissi veren ağaçların arasından, insanların olmadığı boş yollardan, zor ve sarp geçitlerden geçerek bir boğaza ulaştık. Boğaz inişinde azap, yukarısında bulut ordusu, evveli ve sonu idrak edilmeyen ağaçlar vardı. Bu şartlar altında, bazen geniş bazen dar yolları aşıp seyrimize devam ettik. Çarşamba günü güneş yükselmeye başladığında İznik şehrine ulaşmış olduk.

İznik güzel manzaralı, hoş kokulu, hafif rüzgârlı bir şehir. Sokakları, çarşıları, erzakları, aydınlıkları, bostanları, bahçeleri, mutedil havası, yüksek binaları, meskûn evleri ve temiz yolları itibariyle Türk beldelerinin en güzellilerindendir. Yolları mamur, sanayisi boldur. Orada özel Türk çinisi sanayisi vardır. Şehir çini sanatıyla maruftur. En güzel çiniler burada yapılır. Meyveleri bol ve güzeldir. Orada beyaz, siyah, sarı ve kırmızı erik meyveleri gördük. Şehrin dışında içinde bolca balık olan büyük bir göl vardı. Şehrin etrafında gezinti yaparken çok acayip güzelliklerle karşılaştım. Sanki kendimi bir cennetin içinde buldum. Şehrin bir mil dışında yemyeşil, acayip renklerle süslenmiş garip oluşumlu çeşitli bitkiler, çiçekler, ağaçlar ve gölgelerle nakışlanmış bir yerde konakladık. Orası ne güzel bir yer, ne güzel bir menzil, ne güzel nakşedilmiş emsalsiz bir mekândı:

Tüm evler ve vatanlar değerlidir *benim için de en güzeli evimdir*

Gündüzün gölgesini kısaltıp sıcaklığını her tarafa yaydığı öğle vaktinde, kısa bir süre sık ağaçlar ve bol sular arasında yürüyerek bir vadinin düz bir sahasında akşamladık. O akşam rahat bir uykuya hasret kaldık, gecenin sonuna kadar gözümüze hiç uyku girmedi. Sabah uyandığımızda ok gibi fırladık. Dar yollardan, derbentlerden, sarp yokuşlardan, yolcuya yolunu kaybettirecek kadar tehlikeli yolardan geçtik:

Deniz gibi kayıplara benzer *hiç bir eser görünmez kayıplardan*
Yıldız yürürse orda kaybolur *şaşkınca ne Şam ne de Acem*

Görenlerin gönüllerini daraltan, meyveleri ve çiçekleri olmayan ağaçlar arasından geçtik. Oraya yakın ağaç denizi denilen bir yer var ki akıllar orayı vasıf etmekten aciz kalır, gözle görmek gerekir. Orada dedim ki:

Bizde deniz sudandır *hiç ağaç denizi görmedik biz*
Akıl bunu anlamaz oldu *ancak gözler buna şahittir*
Dalgalarım bile gördük *meşesi de var başkası da*
İçinde kayıplar var bir sürü *her türden de ağaçlar var*
En verimlisinden de var *hiç menfaati ve zararı olmayanı da*

Kayıklarını binip giderek
Hatta atlarına da bindik
Tüm hızıyla zamanla
Sürücüleri kovalcım gibi
Tozu kalktığı zamanda da
yolculuğumuza devam ettik
kayık gibi sekip geçtik
yürüdük kaya kaya
taştan kadeh tutmak gibi
ayın nuru görünmez olur

Durup dinlenmeden yükseklere çıkıyoruz. Sıcaklığın hâkimiyeti son bulmuyor, korkunçluğu bizi terk etmiyor. Rüzgâr zehir estiriyor, kalplere zehirlerini hediye ediyor ve tozlar üst üste yığılmış güneş gözükmüyor. O bölgeyi yorgun bir halde büyük bir çabadan sonra geçebildik. Sonra bazen dar, bazen geniş, bazen inişli, bazen yokuşlu, imar edilmemiş sadece kurtlar hırsızlar ve aslanların geçebileceği yollardan geçiyoruz.

Nihayet cuma günü İzmit beldesine ulaşabildik. İstirahat edebilmemiz ve üzerimizdeki yorgunluğu atabilmemiz için beldenin bir mil dışına yeşil otlaklar, akarsular ve büyük ceviz ağaçlarının bulunduğu bir mekâna yerleştik. Sonra sıcaklar şiddetlendi, ortalığı kasıp kavurdu. O mekânı cehenneme çevirdi, soğuk sular hamamdan akar gibi sımsıcak oldu.

İnsanlar, iltihap ve ıstırap içindeyken, ter içinde yanıp kavrulurken, ağaçların dalları altında gölgelenmeye çalışırken, ağaç dallarını güneşin oklarına karşı kalkan yapmışken, El Hamzavi oradan ayrılmaya karar verdi. Bazı arkadaşlar vazgeçmesini sağlamam için benden yardım talep ettiler. Az önce Resulullah'ı rüyamda görmüştüm. Onlara "Korkulacak bir şey yok inşallah, bu yolculukta Resulullah bizimle beraber olacak" dedim. Biraz yürüdükten sonra rüzgâr esmeye başladı. Ruhlarımız o sıkıntılardan kurtulup nefes almaya başladı. Rüzgâr, bizim için bir rahmetin başlangıcı, gam ve kederden kurtulmamızın sonu oldu. Sonra gök gürlemeye, yağmur yağmaya başladı. Şimşekler çaktı, bulutlar fırkasını hazırladı. Yıldırım ve şimşeklerin çakması birbirini kovaladı. Yardım vaatlerini yerine getirmeye hazırlanıyorlardı. Sonra bulutlar oklarını hedefe doğrulttular. Okların ulaşamadığı ve yağmur sicimlerinin ıslatmadığı hiçbir mekân kalmadı. Vadiler nehir gibi akmaya başladı. Seller ayaklarımız altında kayıp gidiyordu. Yıldırımlar gökyüzünü parçalara ayırıyordu. Korkmaya başlamıştık. Sonra birden hava açtı, yer suları yuttu. Bulutlar çekildi, mevsim normale döndü. Vakit kendi haline geçti, gündüz gitmeye yüz tuttu;

Bir dolu altın gibi
Ayna gibi işlenmemiş madenler
Gökyüzüne yükselir sanki
Ta ki istediği yere varıp
Sonra eğildi baktı ki
göründü metalden ayırmadan
işlenmemiş hatta parlatıp düzleştirilmemiş
oradan bir arzusu varmış gibi
bir adres sorar gibi durmuşta
kartaldan korkan bir kuş gibi

Sonunda yeşilliklerin, meraların, akan pınarların ortasında bulunan bir hana geldik. Han'ın yanında eski bir harabe, yüksek duvar kalıntıları, yıkılmış sarayların bulunması oranın muazzam bir şehir olduğunun kanıtıydı. Söz konusu hana girdik. Allah'a hamdolsun ki yağmurdan fazla zarar görmedik. Aksine kalbimizin ısısını hafifletti, sıkıntımızı giderdi, yolumuzu tozlardan kurtardı. Şevval'in yirmi dokuzu Cumartesi günü yüklerimizi kontrol edip durumumuzu düzelttikten sonra Han'a yerleştik. Şafak atıp doğu aydınlanınca yola devam etmek üzere hazırlığa başladık, yüklerimizi hayvanlara yükledik, sonra yürümeye devam ettik. Öğle üzeri güneş kemale ermişti ki Gebuze'ye (şimdiki adı Gebze) vardık. Gebze mamur, hayratı çok, nimetleri bol bir şehir. Şehirde birçok milletler yaşıyor. Geniş çarşıları, cuma namazı kılınan bir mescidi ve muazzam eserleri olan bu yer, Vezire Mustafa Paşa'ya nispet edilir. Allah ona rahmet etsin! Şehrin etrafında göz kamaştıracak yeşillikler mevcuttur.

Orda indik bahar gününde
Ufuktan ince ipekler saçar
ışıklı süslü gündüzler gibi
tüm bitkiler onunla açar

Günün geriye kalanını, ardından da pazar gününü orada geçirdik. Güneş aydınlanıp kuşlar ötmeye başlayınca sabah namazını kıldık ve Allah'tan muvaffakıyetler diledik. Sonra oradan Allahü Teâlâ'nın yolculuğumuzu hayırla tamamlaması için dua ederek ayrıldık.

O gün yolumuz bizi nereye götürürse götürsün, yürümeye devam ettik. Cennet misali mekânlardan, bahar iklimine dönüştürülmüş araziler, yeşillikler, düzlükler, yokuşlar, daralmalar, genişlemeler, çakılların üzerinde pırıl pırıl akan sular, rüzgârın sağa sola salladığı cennet bahçelerden geçip gittik:

Yerler hasta yüzü gibi beyaz
üzerinden patlayan su menbası var

Yüzer yüzer imdat ister gibi *ışıklı yerden arzusu varmış gibi*

Güneşin binası yıkılıncaya kadar devam ediyoruz. Sonunda Allah'ın yardımı, bol rahmeti yetişiyor, her tarafa yağmur yağıyor. Bizim de haklı olarak yüzümüz gülmeye başlıyor.

Bu şekilde Üsküdar'a gelmiş bulunuyoruz, müezzinler Müslümanları ikindi namazına çağırıyor, kalbimiz sevinçle doluyor, hiç beklemeden davete icabet ediyoruz.

Üsküdar, latif, güzel, zarif, etrafı geniş, havası temiz, ışıkları parlak, rüzgârı yumuşak bir belde. Önünde yeşil bir saha var. Allah orayı su kanallarıyla suluyor. Etrafını, birbirine sarılmış meyveli ağaçlarla dolu bostanlar çevreliyor. Kostantiniyye'nin o muazzam denizi önünde dalgalanıyor ve önünde eğilip bükülüyor. Orada aydınlatılmış camiler, gümüş gibi binalar, güzel çarşılar ve hanlar var. Büyük Kostantiniyye'ye oradan kayıklarla geçiliyor. El Hamzavi de o gün ikindi vakti, yanındakilerle beraber karşıya geçti. Ben ise Allah'a istiharede bulunarak o gün, yani çarşamba günü orada kalmaya karar verdim. İstirahat edebilmemiz için yanımdakilerle birlikte sahilde bir imarete yerleştik. Bedenlerimizi ve bineklerimizi dinlendirdik. İmaretin hademesi bizi sevgi ve muhabbetle karşıladı ve geniş bir mekâna yerleştirdi. O gece orada kaldık. Artık gecenin karanlığı gidip sabahın nurlu yüzü görünmeye, müezzinler felaha çağırmaya başladı. Nefisler şafağın gelmesini sevinçle karşıladı. Derken efendimiz imam Allame Şeyhülislam Abdulrahim'den bir yazı geldi. Ateşli bir hastalığa yakalandığı için bizleri karşılamadığından dolayı özür diliyor ve bize bir ev hazırladığını bildiriyordu. Ancak biz önce Vezir Ayas Paşa'yı görmek için Sultan Mehmet'in imaretine inmemiz gerektiğini, sonra istediği yerde ikamet edeceğimizi söyledik.

Yazı şöyle başlıyordu *Bizi kavuşturan Allah'a hamdolsun:*
Allah kavuşturur belki *hiç kavuşmak olmaz sanmışken bile*

"Müminlerin imamı, Şeyhülislam, efendiler efendisi, şeref ve fehamet sahibi dostumun oğlu sevgili dostum hoş geldin"

Hayırlı geliş geldi
Arkasından hayır gelmezse de
İnsanlara gözü aydın kavuşmakla
Yüce ALLAH seni süslemiş
Şanında hiç yok olmak görünmez

şükretti gördüğü gibi
yaşadıkça anarsın
insan gözü süslenir gibi
güzellik ve mükemmellik süsü ile
aylar yıllar geçse bile

Onun teklifine uyarak o gün, yani Pazartesi, Zilkade'nin birinci günü gemiye doğru yürüdük. Şansımızın bize güleceğini, vakti bereketli kullanma çabamızın başarıya ulaşacağını ümit ederek, arkadaşlara "Gemiyi yürüten de karaya yanaştıran da Allah'tır (ayet) diyerek gemiye binin" dedim. Geminin halatları çözüldükten sonra o hareketsiz gibi görülen denizde bulutlar gibi geçip gitmeye başladık. Oradaki durumu bazı edebiyatçıların sözleriyle örneklendirdim:

Halimizi düşün hava açıktı
Yanımıza bir hamile bakire gelmişti
Safa içindeki gümüş renkli deniz

Gün yaşıyordu akşam çocuktu
Elbisesi bereketli rüzgarları çekiyordu
Yüzünü göğe çevirmiş duruyordu

Biz otururken gemi buharlarını saçarak denizdeki yoluna, bazen yavaş bazen hızlı bir şekilde devam ediyordu. Deniz, bazen sakin bazen dalgaları birbirini kovalıyordu. Dalgaları sahile bazen yavaş bazen sert dokunuyordu.

Sonunda Büyük Kostantiniyye'nin o muazzam iskelesine vardık. Orada bizi Su Emini Sinan Paşa karşıladı. Bizlere büyük bir sevgi gösterdi ve evine götürdü. Efendimiz, Allah amellerini salih, saltanatını daim eylesin, Sinan Paşa eliyle bize bir yazı göndererek bilgilendirdi ve havanın karardığı bir vakit selametle şehre girmiş olduk:

Güneş yaylalara safran saçar

suyun üstüne de altın kılıç açar

Bilindiği üzere bu şehir sükunet diyarı, Osmanlıların saltanat merkezi, şehirlerin anası, sultanların karargâhı, feleğin dönme merkezi, gidip gelme istasyonu, reis ve ekâbirin vatanı, kabul ve umut kaynağı, maksat ve isteklerin son durağı, mutluluk güneşinin doğduğu, bağımsızlık ordu-

sunun karargâhı mesabesinde bir yerdir. Güzellikleri dillerden hiç düşmeyen, emsalsiz zarafetleri gözleri kamaştıran, fethedilip fesattan kurtarılan yerlerin en büyüklerindendir. Zamanın en büyük kralları, en keskin kılıç ve mızrak sahipleri burayı fethetmek için yarışmış, ancak son derece korumalı olan bu şehri istila etmeye muvaffak olamamışlardı. Sonunda buranın fethi sekiz yüz elli yedi yılında Murat Han'ın oğlu, Sultan Beyazıt'ın babası merhum şehit Sultan Mehmet Han'a nasip oldu (Allah onu af ve mağfiretin mazhar kılsın), şehir Mehmet Han'a teslim oldu, onun gücüne boyun eğdi. Orayı tekbir ve dualarla fethetti, namaz kıldı, minareler yaptı, zilleri susturdu, iblise rağmen ezan okudu, cami ve okullar yaptırdı, hayır vakıfları kurdu, din-i Muhammed'in çadırını dikti, şer-i Muhammedî'nin bayrağını kulelerine çekti, İncil'in yerine Kur'an'ı koydu ve ruhbanların yerini din alimleri aldı. Şimdi burada Arap, Acem ve Türklerden alimler bulunuyor. Çağlar ve zamanlar onlarla güzelleşti. Çeşitli milletlerden oluşan askerleri dini aziz etti, saldırganlar ve fesat tohumları rezil oldu.

Görüştüğüm ayan, halk ve sakinlerinden inşallah ilerde bahsedeceğim. Burada tevhit ehlinin ruhunu ısıtacak, ibadet ehlinin ibadetinin feyzini artıracak mescit ve camiler var. Sadaka dağıtan büyük imaretler, kıyamete kadar devam edecek, failinin hayır hasenat sahibi olduğunu bildiren hayır merkezleri var.

Bunların en büyüklerinden biri de, birbirine yakın ve güzel görünüşlü, Sultan Mehmet Han'a nispet edilen On İki Camiler'dir. Buralardan sekizinde medrese bulunmaktadır. Müderrisleri, Türk müderrislerinin en azamet sahibi olanlarından olup, âlim ve bilgilidirler, dokuzuncusu imarettir. Orada da fakihlere, müderrislere, mukimlere, sakinlere, misafirlere sabah akşam yemek ikram edilir. Oranın hayratından kadın erkek herkes istifade eder. Onuncusu ise yüksek ve geniş olan o muazzam camidir. Burada cuma namazı kılınır ve hutbe okunur. Bu yerlerde sınırsız ve sayısız hayır işleri yapılır. On birincisi maristandır. Burası medrese mahiyetinde bir imarettir. Burada hastalara ait hücreler vardır. Binası, güzelliği, hayır hasenatıyla bundan daha iyi ve daha mükemmel bir yer göremezsin. Burada güzel ilaçlar, tıbbi kurallara uygun macunlar var. Bunların yanında çeşit çeşit koyun ve kuş etleri, ayrıca oradaki sakinlerin ihtiyacı olan her şey mevcuttur.

Bunların hepsini orada çalışan tabipler, müdürler ve hademeler tertip etmişlerdir. Bunların hepsi tasarruf sahibi, adaletine güvenilir, bilgili, tasarruf ve hizmetlerinde kusur etmeyen, oraya, hesap ve kitabı imkânsız miktarda gelenler ve gidenlere karşı ayrıcalık yapmadan hizmet veren insanlar. Şehir; akıl, kalp ve nefisleri büyüleyen, kalemlerin nitelemekten aciz kalacağı emsalsiz sanatlar ve çok dikkatle seçilmiş acayip nakışlarla güzelleştirilmiş binalarla doludur.

Kiliseden çevrilmiş o muazzam Ayasofya Camisi, şehrin en büyük camilerindedir. Burası görenleri hayrete düşüren ve tasavvuru çok zor olan bir mabettir. Güzel binaları, acayip sütunları, akılları hayrete düşüren dörtlü, altılı, sekizli kubbeleri dikkatleri üzerine çekmektedir. Bina, kemer içinde muhkem bir bina. Ad Kavmi'nin yaptırdığı bina gibi; gözler onu kavrayamaz, akıllar düşünüp tasavvur edemez:

Evham haddini aştı *parlak inci görünür gibi*
Fikirler yansıtılır hasretle *gözler döner kaybolur gibi*

Binada çeşitli resimler, şekiller ve cisimler var. Çokları silinmiş, hiçbir eser kalmamıştır. Yanında daha önce kilise olan, adına Küçük Ayasofya denilen bir mescit daha var. Acayip binası ve binasının üzerinde garip şekiller var. Ancak büyük Ayasofya kadar muazzam değildir. Ona benzer bir tarafı yoktur, azamette ona benzeyemez:

Tüm evler Humma evi değil *Göğsü her beyaz da Zeynep değil*

Şehirde, akılları hayrete düşürecek ve kalemlerin anlatamayacağı kadar müthiş binalar, cıvıl cıvıl çarşılar, fabrikalar, yüksek saraylar, şahane evler, geniş yollar ve emsalsiz alanlar var:

Bunlar beyaz saraylar *yenilenmedi önceki binalar gibi*
İnci gibi gözleri alır *gece de yüzüne maske takar gibi*

Şehrin, nefse huzur veren, asık suratları sevindiren, gönüllere şenlik veren zarif ve latif gezinti yerleri, yeşil bahçeleri, çiçekleri ve ağaçları var.

Güzelliklerinden biri de her evin bir bahçesi ve dolup taşan bir kuyusu olmasıdır.

Havalar ışıklı parlak *sular bol hiç tükenmez*
Yaylalar bahar süsüyle *bulutları temizlemiş sanki*

Yine orada, aklı aciz bırakacak eski eserler, muazzam sütunlar, daha birçok can alıcı binalar mevcut.

Yukarda bahsettiğim vakitte muhterem El Seyyid'in de işaret ettiği gibi merhum Sultan Mehmet'in imaretine yerleştik. Allah onu rahmetine gark etsin. İmarette çok muazzam şeylere şahit olduk. Orada mabet vardı, okul vardı ve yapanının çok merhametli olduğuna delalet eden hayratlar vardı. Mekânın hademesi ihtiyaçlarımızı giderdi ve bizim için gümüş gibi geniş bir yer tahsis etti. Yerimizi güzel bir şekilde döşedi ve o gece orada çok güzel örtülerle tefriş edilmiş mekânda mutlu bir şekilde yattık. Ancak yine de özlemimiz sakinleşmedi, ayrılık ateşimiz sönmedi. Belki daha da arttı, uyku için kendimizi her toplamaya çalıştığımızda uykumuz dağılıp yok oldu, kalplerimiz endişeyle şöyle diyordu:

Hiç gözlerimin uyuması için *imkan var mı zira çoktan uyku görmedi*

Kalbimize iki endişe birden hâkim oldu; birisi ehil, evlat ve vatan diğeri ise El Seyyid El Kerim Abdulrahim'in hastalığı. İkincisi daha da galip geldi. Çünkü görülen görülmeyenle, evi yakın olan uzak olanla mukayese edilemez.

Bak bir gün olur mu hasret *çadır çadıra yanaşırsa*

O gece kısa olmasına rağmen çok uzadı. Geceye sabahını sordum, bana "Sabah yaşasaydı nefes alırdı" dedi. İbn-i Mukız şöyle diyor:

Bir gece gelir yıldız kaybolur *uyumadan uzun uzun geçiririm*
Sabahını sordum cevabı suydu *hayat elimde olsaydı o da uzardı*

Sabah nefes aldı, hayatta olduğu ortaya çıktı. Nuru afakı sardı, gece kavranıp kaçmaya başladı. Fecrin misk gibi kokusu etrafı sardı, güneşin nuru yıldızları kapattı. Bizde kalkıp adı geçen efendimizin evine koşarak önünde el pençe divan durduk. Onun hastalığının ciddi olduğunu, vücuduna ciddi etki yaptığını gördük. Zorlanarak ayağa kalktı. Öpüştük, sarıldık, özlemlerimizi dile getirdik. Ayrılık ateşinden şikayetleştik, buluştuğumuz için Allah'a dua ettik. Gözlerimizdeki yaşlar yanaklarımızdan aşağı akmaya başladı:

Selama durduğumuzda
Dedim gözlerime var mı kavuşma?
Durdum bakınarak uzaklara dalarak
Şaşkının bilmiyorum hiç, acaba

gözyaşlarımızı paylaştık sel olan yaşlarla
Dedi ki son demde ayrılmadık mı?
umutsuz kalbimde sevinç var gibi
yaş mı döksem umut mu beklesem

Sonra babam Şeyhülislam'dan ayrılmamız aklımıza geldi. Ayrılığın acısı yine canlanmaya başladı. Üzüntülerimiz sakinleşmek bilmiyordu, her ikimizde bu durumdan fazlasıyla payımızı aldık. Sonra Lahavle çekerek bu musibetin oklarından kurtulmaya çalıştık.

Sonra müzakere meydanında dolaşmaya, muhavere denizine dalmaya, mevzuların hazinesini meydana çıkarmaya, fikirleri ortaya koymaya başladık. O günümüz böyle geçti:

Gecelerden daha berraktır

kadehlerden daha tatlıdır

Güneş zevale galipte kaylule uykusuna başlar eğilmeye başladığında, dostumuz, habibimiz ve arkadaşımız Molla Hoca Çelebi Abdulrahim ibn Ali bin Mueyyid'e selam vermek için onun yanından ayrıldık. Kendisi, din imamlarının başı, hidayete ermiş büyük evliyaların büyüğü, zahit ulemanın önderi, maarif sancağının taşıyıcısı, hadis ve Kur'an'ın muhafızı, farz ve sünnetlerin imamı, ümmetin ıslah yükünün yüklenicisidir. Zayıflar ve ihtiyaç sahiplerine merhamet elini uzatan, meclisini vird ve zikirlerle mamur eden, meclisini ahval ve sırlarla dolduranlardandır. İbadette ciddiyeti, namaz ve oruçta devam etmeyi şiar edinenlerdendir:

Tüm gününü insan menfaatine verir ve geceleri yatağı hep onu gözetler
Gününü zikir ederek bitirir geceyi de rüku ile geçirir

Yaşlı ve zayıf bünyeli olup yürümekten zorlandığı için yanına kendim gittim ve ona selam verdim. İki dost birbirimize sarıldık. Şeyhülislam'a dua ve yakarışta bulundu. Çeşitli ikram, ihtiram ve iltifatlarda bulundu. Onun gibi bir karşılayan, güzel konuşan, tatlı müzakere eden birisini görmedim. Daha önce hacca giderken Şam'da babam Şeyhülislam'la bir araya gelmişti. Şeyhülislam ona izzet ve ikramda bulunmuştu. Her biri diğerinin, Allah'ın dostu olduğuna şahitlik etmişti.

Bir müddet yanında kalıp, dostluk sahasında dolaştıktan sonra; konakladığım yere dönmek üzere vedalaştık. Ardında kendisi Türk büyüklerinden birini Vezir'e göndererek bizim geldiğimizi haber verdi. Vezir'den cevap gecikmedi. Gelmemizden memnuniyet duyduğunu bir araya gelme randevusunun cuma günü sabah veya perşembe günü akşam olabileceğini haber veriyordu. Çünkü Sultanın çocuklarının ve yeni çerilerin sünnet ziyafeti vardı. Yukarda işaret ettiğimiz bu şahsiyet; gündüzlerin güzeli, insanların yağmuru, ayrılığın düzenleyicisi, problem ve sıkıntıların fatihi, dağınıklıkların toplayıcısı idi. Kerim, emir, vezir, adil, fadıl, kâmil, mücahit ve muvahhit ordusunun lideri, asrın ve şehrin tek adamı. Memleketin medarı iftiharı, büyük vezirlerin göz bebeği, emirlerin başı ve en kuvvetlileri veziri muazzam Ayas Paşa'dır:

Azimlidir berk gibi yağmurdan önce koşarak gelir
Üstündeki saadet olmasaydı Zuhal'dendir derdim kesin bu

Allah onun mutluluğunu ve şerefini Dünya durdukça devam ettirsin. Kendisinin babam Şeyhülislam'a güveni tamdı, Şam Beylerbeyi iken babamın yanına gelmiş, büyük bir tevazu içinde babamdan dua, bereket, dostluk ve arkadaşlık talep etmişti. O günden bu güne aramızdaki dostluk ve yazışmalar devam etti.

Vezir vaadini yerine getirdi. Cuma günü Galata'daki bostanında buluştuk. Büyük bir izzet ve ikramla beni evinin dışında karşıladı. Birbirimize karşı sevgi ve muhabbetimizi paylaştık. Bana sarıldı, en güzel selam ve kelamla beni selamladı. Şam halkından bir cemaati sordu, babam Şeyhülislam vefatına üzüldüğünü ve ona Allah'tan rahmet dilediğini ifade etti. Sonra şunları söyledi: "O ölmedi, çünkü senin gibi birini geride bırakan ölmez! Rahmetli ne kadar güzel bir selefse sen de o kadar güzel bir halefsin" dedi. Sonra beni herkesin önünde ilim ve faziletle sıfatlandırdı. "Bir ihtiyacın varsa en mükemmel bir şekilde karşılanacaktır" dedi. Maksatlar Allah'tan umulur, küçük ve büyük tüm ihtiyaçların karşılanması Allah'tan istenir. Benden kaldığım yeri sordu. Sultan Mehmet'in imaretinde kaldığımı, sonra El Seyyid' in yanında kalmamızı istediğini ve bize geniş bir yer hazırladığını söyledim. "El Seyyid bizden çabuk davrandı, oysa sizi ağırlamak bizim hakkımızdı" dedi. Bize ifade edilemeyecek kadar tevazu, hiç kimseye yapılmayacak kadar bir incelik gösterdi. Allahü Teâlâ'ya hamdüsenalar olsun.

Kendisiyle ikinci defa görüştük, yine izzet ve ikramdan geri kalmadı. Bizimle buluşmaktan memnuniyetini izhar etti. Ona İbn-i El Bevvab'ın hattıyla yazılmış bir Mushaf, bir de tesbih hediye ettim. Hediyelerimi büyük bir sevinçle karşıladı, bu basit hediyeye büyük bir anlam atfetti. Mushaf'tan birçok ayetler tilavet etti. Bazı beyitler okudu, benden manalarını sordu. Verdiğim cevaplardan da gayet memnun kaldı.

"Muavvezeteynin (Felak ve Nas sureleri) Kur'an'dan olduğu kesin midir, yoksa korunmak için okunan bir dua mıdır?" diye sordu. "Muavvezeteyn kesinlikle Kur'an'dandır. El Fahri Razi, İbn-i Hazım ve diğerlerini de dediği gibi İbn-i Mesut'tan nakil edilenler doğru değildir, Şeyhülislam Muhiddin El Nevevi de aynı görüştedir, İbn-i Mesut'un inkâr etmesine gelince; kendisi onun Kur'an'da olduğunu inkâr etmiyor, sadece 'Resulullah'ın yazılmasını emretmediği bir şey yazılmaz, ben ise bu konuda bir emir duymadım' diyor." El Kadı Ebubekir ve diğerleri de bu görüşü destekliyor. Birinci sorunun cevabı: İbn-i Mesut'un Mushaf'ından düşürdüğü doğrudur, çünkü Mushaf'tan olduğuna dair bir kanaata varamamıştır. Ama bilahare Mushaf'tan olduğuna dair ittifak hâsıl olmuştur.

İbn-i Kuteybe, Muşkilil Kur'an adlı kitabında; "İbn-i Mesut Muavvezeteyn'nin Kur'an'dan olmadığını zannediyor. Ona göre Resulullah onları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in korunması maksadıyla okuyordu, onun zannı böyleydi 'o bu zannında isabetli de, Muhacirler ve Ensarlar yanıldı' diyemeyiz" demektedir. Ayrıca vezir benden muhtasar bir şerh yapmamı istedi, talebini kısa sürede yerine getirdim ve adını "El Zubde" koydum. Sonra Ayet El Kursi'yi de kısa sürede mufassal bir şekilde şerh ettim ve kendisine bir nüsha takdim ettim. Buna çok memnun ve mesrur oldu.

Sonra Kazasker Kadiri Çelebi bize katıldı. Vezir ona, benim için "Misafirimize taalluk eden her şey bana da taalluk eder. Her yönde ona itina göstermelisin. Şam'da bundan ve babasından başka dostum yoktur" dedi. Kendisiyle tanışmamı istedi. Kazaskerle selamlaştık, büyük izzet ve ikramda bulundu ve bütün ihtiyaçlarımı yerine getireceğini vaat etti. Onunla aramızda karşılıklı dostluk ve sevgi oluştu.

Bunun yanında vezir, müdebbir, adı geçen Vezir 'in sağ kolu, kerim, emir, büyük lider, kral ve sultanların medarı iftiharı, fakir ve miskinlerin umudu, zamanın tek adamı, kaybedenlerin buluntusu, yakın ve uzaktakilerin maksudu, keskin görüşlü üçüncü Vezir Mevlana Kasım Paşa ile de bir araya geldik:

Zafer yolundan kıskançları *geçsin sahilden zafer yanından*
Hayal ve azim ve sert bir ısrar *aynı adamda bu kadar fazilet olur mu*

Bize büyük izzet ve ikramda bulundu. Zaruri ve mühim işlerimiz varsa onları en mükemmel şekilde yerine getirmeye çalışacağını vadetti. Onunla aramızda sevgi, ünsiyet, dostluk ve sohbet oluştu. Allah ondan ve benden lütfunu, keremini, yardımını esirgemesin! Âmin. Bu arada devlet erkânı hala Sultan'ın evlatlarının sünnet merasimiyle meşguldü ki ne alay var ne de divan. Bu durum günlerce devam etti. Zilkadenin yarıdan fazlasını ihtiva etti. Zilhiccenin başlarında divan açıldığında Vezir bizim ihtiyaçlarımızla ilgilenmeye başladı. İsteklerimizi bir kâğıda yazmamızı bizden talep etti. Taleplerimizi yazarak Kazaskere teslim ettik. O arada Sultan, sadrazam İbrahim Paşa ile birlikte Bursa'ya gitti ve ta muharrem ayının sonlarına doğru döndü. Daha sonra merama ulaşmamız babında cereyan eden olayları anlattıktan sonra Şam'a döneceğiz inşallah.

Şimdi ise Osmanlı Devleti'ndeki gezintilerimizden bahsedelim.

Sultan Mehmet'in imaretine yerleştikten sonra kendimi bu mekânda yapayalnız hissettim. Kendimi bu ülkede siyah boğanın üzerindeki beyaz ben gibi hissediyordum. Gurbetin sıkıntılarını çekiyordum. Ne dost var ne arkadaş, ne de ünsiyet. Sıkıntım daha da arttı, göğsüm daraldı, sabrım azaldı, üzüntü ve gam peş peşe geldi. Bunlara sebep validem ve çocuklarımdan ayrı kalmam, hiç de kolay olmayan bir plana teşebbüs etmem ve alışmadığım bir işin içine girmiş olmamdı.

Şam'ın akillerinden işitmiştim: Bu Türkler kadir kıymet bilmezler, gelen gidene iltifat etmezler. Bu durum canımı daha da sıkmış, vesvese ve endişelerimi daha da artırmıştı. Allahü Teâlâ kalbimden geçenleri dilimle ifade etmemi sağladı ve dedim ki:

Her işimde yalvarışım Allah'a
Haşim oğullarından nesli Muhammed'in
Çağrıyı kendine mahsus kıldı
Hikayemi ona havale ettim
Ey Allah'ın Resulu ben tövbeliyim
Annemden çocuklarımdan ayrılık
Gurbetimden sonra kavuştur beni
Kastım bitirmem gereken görevler
Kalbim yerinde çarpar efendim
Kıskançlardan ve düşmanlardan
Nefsimin alçaklığından da korkarım
Rica kapısına çok uğramamdan
Ne Rabbimden gayrını ne fiilini görürüm
Duam önce Allah'a sonra vesilem
Allah'tan başkasına tevekkül etmem

gönderilenlerin en şereflisi hürmetine
halka gönderildi olgunlaştıran din ile
halkına da itaati mahsus kıldı
dayan dedi kaderindir dedi
Kapına sığınırım yardım dilerim
ailem, dostlarım, evim ve vatanımdan
hasret bırakmandan sana sığınırım
aceleden korkarım yine de hızlıca
kavuşma umudu ferahlatır kalbimi
bundan beter olmaz katilim
kovulma korkusu ve iftira bedelinden
azizdir her zaman imdattadır
özetiyle detayıyla her halim onadır
en kıymetli rehber Haşimi Muhammed'e
Haşimi efendimden başka vesilem de yok

Allahü Teâlâ'ya teveccühüm ve Peygamber'i Muhammed'e (s.a.v.) tevessülüm nedeniyle buradaki ekâbirden izzet ikram, tazim, tebcil ve ihtiramdan başka bir şey görmedim. Talepler ve maksada ulaşmak sadece Allahü Teâlâ'dan umulur. Allahü Teâlâ kendine tevekkül edenleri hayal kırıklığına uğratmaz. Beni mesut eden olaylardan biri de; kerim,

sadık, şefik, muhakkik, hasep ve nesep sahibi, cemal ve kemal sahibi, sofrasında fazilet ehli ağırlanan, din kaidelerinin üzerine bina edilmiş evin sahibi olan (nasıl olmasın ki o evin mimarı Resulullah'ın amcası Ebul Fadl Abbas'tır, o da Kendisiyle peygamberliğin sona erdiği Resulullah'ın amcasıdır) büyük imam Bedreddin Ebul Futuh Abdulrahim beni evinin yakınında bir eve yerleştirdi. İzzet ikramını üzerime yağdırdı. O evde bir buçuk ay kaldık. Sonra bizim için, kendi evi muhitinde, kendi makamına yakın bir yer hazırlattı. İkametimiz müddetince onun himayesinde kaldık. Bize Ebu Davud gibi bir komşu oldu ve bizi nimetlere gark etti. Kalbimizi ferahlatan lütuflunu esirgemedi. Onun yanında olmamız, uzakta olmanın kalbimize bıraktığı ateşi hafifletti. Onun meclisi El Ka'ka bin Aşur'un meclisi gibi oldu. Onun yanında en olgun meyveleri kopardık, onun bahçesinde cennet meyvelerini topladık. Mai zülalinden kana kana içtik, evinde kendi evimiz gibi mutlu olduk. Onun yanında en güzel bir şekilde nimetlendik, gölgesinden gölgelendik, bize en güzel haneyi ikram etti ve merhametli bir baba gibi oldu. Bu gibi durumları Tufeyl Elganevi şu şiirle dile getiriyor:

Cafer'e Allah hayrını versin — *ayağımızı kaydırıp buralarda indirdi*
İsyan ettiler hiç sıkılmadılar — *ta ki kavuştular muratlarına*
Nefsimizle kavuşturdular bizi de — *daha sıcak kalpli odalara*

Ben onun, o da benim için çok şeyler yazdık. Ben onun kitabı El Makamat'ı şerh ettim ve kitaptan çok istifade ettim. Kitap kendi babında eşi benzeri bulunmaz bir kitap, ancak bugüne kadar tamamlanmadı. Kendisi El Hazreciyye şerh etti ve bu kitap güzel ilimleri cem etmiştir,

Yine El Maahid El Tansis adlı kitabın Şevahıd El Talhis isimli şerhini şerh etmiştim. Ayrıca onun evinde kaldığım süre içinde bir kitabını özetledim ve adını Takrib El Maahit koydum. Bunun dışında daha birçok telif ve rivayetlerini müzakere ettik. Bana büyük şeyhlerinden bahsetti. Bunlardan biri de âlim ve muhaddis Fatıma bint El Menca El Tenuhiyye' dir. Fatıma kendisinden daha az fazilet sahibi bir adamla evliymiş. Sonra birbirine kızıp ayrılmışlar. Talebeleri bu ayrılıktan dolayı kendisini kınamışlar, onun üzerine şu şiiri icra etmiş:

Gördüm ki sevgisi kalmamış *bağ ipleri kopar gibiydi*
Ayrıldım ve elimi çektim *kendime de ona da okudum ayrılığı*

Onun yazdığı bir hikâyeyi okudum, hikâye şuydu: El Reşit bir gün atını geniş bir yere bırakıyor. Atı kaybolunca düşünmeye başlıyor. Birden atı, iki atın önünde çıkıp geliyor. Biraz düşündükten sonra: "Benim atım vallahi" diyor. Durum ortaya çıkınca da "oğlum Abdullah'ın atı" diyor. Sonra atlar yanına gelip birisinin kendi atı, diğerinin de El-Memun'un atı olduğu ortaya çıkınca çok seviniyor. El Amai diyor ki: "Ya Ebalfadl, bugün benim günüm. Beni müminlerin emirine götür." Emirül Müminin'in yanına gelince: Ya Emir Mü'minin ben iki at hakkında bir şey hazırladım. Çok hoşuna gidecek" diyor. "Söyle" deyince: Bugün sen, oğlun ve iki atın hikayesi; El Hansa'nın şu şiirindeki gibidir:

Babasıyla geldi ikisi de *topalcasına yürür gibi*
İkisi de çıktılar ortaya *yuvaya konan iki kartal gibi*
Ta ki geldi hesap günü *sundular özürden özüre*
Milleti çağıran çağırmaya başladı *cevap geldi bilmem dedi*
Babasının yüzü parladı *gururla koşmaya başladı*
O da eşit giderdi ancak *yaşı ve makamı geçti*

Aişe bint Talha ve Sekine bint Hüseyin, Musab ibn Zübeyir'in eşleriydiler, bir gün hacca gittiler. Kafileleri birbirine eşitti, Aişe'nin adamı şu şiiri okudu:

Ey altmışlı hala güzelsin *hacca gitsen de yaşadıkça özelsin*

Sekine'nin adamı ise şu cevabı verdi:

Yaşardım zararsızca *ancak babası tanınmasaydı babanı*

Aişe adamına "sus yeter!" dedi. Bu hikâye meşhurdur.

Şeyh Allame Zeyneddin El Esedi bana dedi ki: "Kadılar kadısı Sadreddin El Konevi'den naklen, Hansa'nın kardeşi için şunları söylediğini naklettiler":

Etrafında ölülerine ağlayanlar
Kardeşim gibi ağlamazlar ama
olmasaydı kendimi öldürürdüm
kendimi teselli ederdim onlarla

Sadreddin şiirde geçen (Yebkune) kelimesini (Beykune) şeklinde okumuş, bunu da muzari fiilin başına (ba) harfinin gelebileceğine delil olarak göstermiş ve bunu kadılar kadısı El Rakibi'ye de anlatmış. El Rakibi de söylediklerini beğenmiş ve bunu Sultanın huzurunda söylemesini istemiş. Ancak içinde bir endişe varmış. Sultanın huzurunda bu haliyle zikredince El Maliki Sultan'a: "Bunu kendisi icat etmiş, kelimenin aslı (yebkune)" demiş, Sadreddin çok utanmış ve belki de bu olay onun ölümüne sebep olmuş.

Allame, muhakkik Şeyh Şehabeddin bin Şukeyr El Tunusi bana şu şiiri okudu:

Hikayemi sorana derim
Bu hayatta katil ve ölüm içindeyiz
eğer izahını bilmek istersen
hayat bize oynar da güler de

Yine kendisi veya başkası şu hiciv şiirini zikretti:

Hepsi kabuk olan bir topluluk
Dördüncüleri köpekleridir
hiçbirisi özüt değildir
ancak sayım oradan başlarsa

Babam Şeyhülislam için de şu şiiri icra etti. Onu Abdulkadir isimli siyahi bir adamın yürüttüğü merkebine binerken görmüştü:

Ne zaman ayı siyah görürsem
Çağırdı ve şaşırmayın derim
çarpışan dalgalı kervanda
ay da karanlıklar içinde yürür

Bana kıymetli babamla (Allah'ım dünyada ve ahirette onun hürmetine bize yardım etsin) beraberken başlarından geçen bir olayı naklet-ti; Kahire'de İbni Hacer'in havuzlu evinde beraber kalıyorlarmış. Kendisini geceleri namaza kaldırıyormuş ve kapalı kapılar ardındaki üç oda ötede olmasına rağmen sanki başındaymış gibi "Ey O! Kalk!" diyormuş. Kendisine bunun ilginç bir hal olduğunu ve kırklardan oluncaya kadar bu halin devam etmesini dilediğini söylemiş. Olay böyle gerçekleşmiş.

Yine babamdan şunları nakletti: Babam güzelliği çok severmiş, Allah ona rüyasında bir huri göstermiş ve babam o huriyi kalbine yazmış.

Yine babamdan şunu nakletti: Babam bir gün makamında otururken kendisini sevenlerden Vefa El Cevheri adında birisi gelmiş, yüzü asıkmış. "Nedir bu halin?" diye sormuş adam. "Efendim ben bu akşam rüyamda bir şeyler gördüm fakat unuttum" Babam ona: "Sen rüyanda Peygamber'imizi gördün, sana "ecelin yaklaştı kendine gel" dedi, sen de ruhun çıkacak gibi oldun ve bağırdın" demiş. Adam "evet vallahi bunları gördüm" demiş. Sonra meclisten endişe içinde kalkıp gitmiş ve bir ay geçmeden vefat etmiş.

Yine babamın birçok kerametlerinden bahsetti. İlerde babama mersiye ettiğim kasidede bunlardan bahsedeceğim inşallah.

Kadılar kadısı Muhiddin El Şahne'den nakletti: Kim Ayet El Kürsi'yi bir ihtiyacının yerine getirilmesi ve bir ekâbiri görme dileğiyle on bir defa okursa, ihtiyacı yerine gelir ve ekâbirin gözünde kadri kıymeti artar. Bunu birçok salih zatlardan nakletti ve kendisinin de günde on yedi defa okuduğunu söyledi.

Yine bazı salih kimselerden nakletti: Kim aksırdıktan sonra Fatiha'yı, peşinde de: "De ki çürümüş kemikleri kim diriltebilir? Onu ilk başta yaratan bilir. O bütün yaratılanları bilir" ayetini ihlasla okursa bütün musibetlerden kurtulur ve ona hiçbir kötülük isabet etmez. Bize şu şiirleri de okudu: (Allah bizlere onun ilminden faydalanmayı nasip etsin)

İnsanlardan affedebileni severim — *yumuşak huylu ve kolay olanı*
Bir fakir çağrıda bulunsa — *sesi gelmeden yardıma koşanı*

Sonra şunları terennüm etti:

Bırak boş işleri — *ve sormadan itaate koş*
Fikirleri boş işler — *işleri de tembellik bozar*

Başka bir sözü:

İyilik yap, unut, sayma
Gerçek adamlar

kim gizlerse iyiliği onu kurtarır
İyilik yapar unutur gider

Bazı cahillerin mecliste onun üst tarafında oturması karşısında şunları söylerdi:

İlim ve asla özen göstermeden
Faziletin hedefi olur

Cahil üst tarafımda otururşa
Güneş üstte Zuhal altta olunca

Ve dediği gibi:

Birçok davranışlar yakınlaşmadır
Tadılamayan acı deniz gibi

kalbinde de kötülük barınmaktadır
Berrak durur ama koyuluğu altındadır

Ve dediği gibi:

İçleri kötülükle dolan bir milleti
Ayrılıktan hiç sakınmaz bulurum
Arınmak için ayaklarını yıkarım

Hala şaşkınlıktan şikayet eden
Misafire mutluluk göstermez
Ziyaret eden kendine de

makamına gelendir
hatta neşesi kaçık gösterir
ona da eziyet etmiştir

Şöyle de söylemişti:

Ey değer verdiğim tövbemi kabul et
Ve cesedini gören herkese dedirttir ki

kalbime güç ver imanımı attır
süphane süphane süphane süphane

Diğer bir sözü:

Gördüm ki zaman cahillerle dolu
Ve benim şansım burada çok az imiş
Ey Rahman Ey Rahim
Zamanı geçen bir zamandan mı

ve en şanslıları cahilleridir
çok mu şanslı gibi görünüyorum
ey faziletli fazilet
sitem edip kemale ermiş diyorsun

Şöyle de söylemişti:

Tüm kötülük ve kinlerden *arınan ey güzel insan*
Ey benzeri olmayan *eşiti olmayan suret*

Şöyle cevap verdim:

Son harfi bulmaca olarak gelir *ne sorarsan bulacakmış gibi*
Çok adı olan ey adam *tüm adlarını bilemeyiz biz*

Ve dediği:

Tüm sakinler ve yoldan *geçenler için Ey ilim denizi*
Sure sonundaki harfle *belki bulmaca çözülür*

İlginçtir ki uyurken Sultan Selim Han'ın öldüğünü, oğlu Süleyman gelinceye kadar ölümünün gizlendiğini dile getirdi:

Mülk Süleyman'a verildi deyin *tüh olsun kahrolası şeytanlara*

Bana; rüyasında, Edip Alaeddin bin Muleyk'i işaret ederek şunları söylediğini nakletti:

Tüm evlerde leke gibi *bu edip hırsız dilencidir*
Dilenir sorar şart koyar *ve söylenti söyler*

Bazı büyüklere yazı yazıp bir ihtiyacının yerine getirilmesini istediğini ve talebinin Salih isminde birine havale edildiğini anlattı:

Ey umut ışığı ve *övgü ile şükür gururu*
Kini olmayan sevecen *işimi kötüye düşürmez umarım*

Kostantiniyye kadısı Saad'e mektup yazdığını, nevruz gününde kendisine bir ev hazırladığı ve o evde ikamet ettiğini anlattı:

Sabah güneşinden büyük
Eve şan ve şeref verir

yüce hiç korkusu olmayan kanatlı
ona da ev şan ve şeref verir

Kendisiyle bu seyahatimizde Konstantiniyye'deki evinde ilk buluştuğumuzda şunu nakletti:

Yüce ve ulu bir vatan
Özgüvenlerine şaşırdım ve sordum

ziyaretimde şaşırmış bulundum
neden bu ışık dünyayı sarmadı

Bana daha uzun kasideler yazdı. Bunların hepsini başka bir kitapta topladım. Burada babam Şeyhülislam'a gönderdiklerinden bazılarını zikredeceğim.

Ey kalbim nerdesin kalbim
Aşk kalbimi sardı
Ey dostum onları görürsen
Aşk esiri olmuştur
Çağrıda bulunduğumda
Nerde kalbim diye sordum
Ne çok uykusuz gece gördüm
Ufkun kolları kuzeyden ve güneyden
Uyku ile ayıklık arasında
Uykum azaldıkça da
Sabahlar aşkımdan utanıp
Gözlerim sabahı beklerken
Geceler kuluna umut veren
Merhamet bekleyen bir kul gibi
Hala lütuf bekleyen
Halim şaşkın bir adam ile
Doğru yoldayım ancak
Hama'da olduğum gece
Soğukkanlı itaatli olan
Feyzinin gölgeleri uzun uzadıya
Bir zarar öyle bir zarar ki salah
Ah ne olaydı mazideki günler

hangi vadide kaldın bilmiyorum
hidayetten yolunu şaştı
çağrımı ilet gelsinler
yok olmuş ve yolsuz kalmışız
Sedadan başka yanıt yok
nerde kalbim diye yanıt geldi
yıldızların arasında kayıptım
uykusuz gözlerimi sardı
şaşan gözlerim iyi mi yaptı
gözyaşlarım artmıştı
geceyi uzattım gelmek istemezdi
bayram bekleyen umutsuz gibiydi
bonkör kral gibiydi
gölgesinde beşikte bekler gibi
yağmur yağdıran bulutlar gibi
inatçı bir gardiyan gibidir
gardiyanım adil değildir
hasretli gözlerime benzer
elişiyle örülen aşklar gibi
azametinin etkisi halen daimdir
azgınlığı ve fesadı yok edendir
kalanları ayrılık belasından kurtarsaydı

İçinde alevli yangın var ki onu
Allah'ım duada yaptığın ricamı
Bahaneleri kaldırdı ve hayatta tuttu
Ey mevcudatın velisi, dost
Cömertlik gölgenden başka gölge yok
Âlemlere bir ilim denizi oldun
Hocaların hocası neslin mutlu
Makamları sevenlerin göz bebeğidir
Bir gün yeniden karşılaşmayı umarım da

murada nail olmaktan başkası söndüremez
kabul etti bu kabul bana en şerefli azıktır
eziyet verenlerden ruhları dinlendirdi
meclisinde bulunanların iyilik edeni
onlara o sadece bu cömertliği iade ediyor
gelen giden ondan istifade ederler
mutlulukların sahibinin elinde geliştiler
düşmanlara pranga ve cehennem ateşi
doktorumun lütfu yeniden mesrur eder

Yine Şeyhülislam'a bazı mütalaalarını yazdığını, hacca gitmek için Şam tarafına gidecek olan Hacı Çelebi'yle göndermek istediğini, ancak muvaffak olamadığını, sonra onları başkalarıyla gönderdiğini anlattı.

Hala canım bedendeyken
Hasretli gözlerim de bayram etsin
Çarpan kalbim de mutlu olsun
Şikâyeti bırakıp yeter deyip
Artık hayal değil
Şüpheler ve rüyalar bitse
Şüphelerin yerine
Boyunu da ismi gibi görsem
Aşkı ve sadakati ile
Beni lütfe alıştırdın
Ruhum dinlenir görünce
Hatırlayınca anıları uyarır
Hilalin göründüğü gibi
Yavaş akan sel ırmak gibi
Sanki benim ektiğim

kavuşma yolum var mı acaba
sürmelensin kavuşmakla
hasta beden ise sağlığına kavuşsun
acı vereni affedebilsem
gerçek mutluluğu görebilsem
inceleyip gerçeği görsem
umut ve mutluluk gelse
nazar değmeden cahillerden
yaşadığım ey insan
ne güzeldir senin lütfün
hastanın iyileşince dinlendiği gibi
nağmelerin kalbi uyardığı gibi
ruhum yücelir kalır
sularken yaylaları çimleri
güzel bir çiçek gibi

İhmal ettiğinde bakışlarını ıslatırım
Ahlakın birleşik çok daha güzeldir
Ötelerin efendisine hoş sofralar hazırlarım
Güzel hasletleri toplayan ender kişi
Marifetleri bilir yaymaz tevazu eder

yok olurum ve değişmem kaçınılmaz olur
bir pınarın var ve oradan gözyaşı akar
ve bilirim ki yanında varlıklar güzelleşir
gökyüzünün çiçekleri ona doğru uçarlar
lisanıysa bu konuda zelil gibi durur

Söylenecek konuşur sözü kısadır
dediğini bilir ki açıklaması uzundur
Karşılaşıp dinlemeye heves eder
ayan bile yolcularsa geri kalır
İki deniz karşılaştığında de ki istesen de
iki denizin karşılaşması az olur
Köle karşılaşmayı istemektedir
bir davette ki iyiliklere nail olunur
Halen daha senin olan boylu gölgesin
kurtuluş arayan orada bulur
Evladın Bedri'ye bir rütbe belirledim
ona himmet eder ve doğrultursun
İnsanlığa hep bir mağara ve sığınaksın
öteler bile gölgene sığınır ve uyur
Sabahın kılıcı ufuktan sıyrıldıkça
doğunun avucunda parladıkça

Yine ona Edirne'den şu mütalaalarını gönderdiğini anlattı:

Sevdiceğin senden gördüğü gibi
aşk ve sevgi ve daha fazlası
Ondan her uzaklaştığında
gözyaşlarından başka görmüyordu
Her kavuşma zamanı geldiğinde
sevinçten uçacaktı
Nasıl ve nerden ben
kavuşmaya yol bulacaktım
Ne kadar aramızda yüksek dağlar varsa
hepsini aşarım
Yolumuza duvar örülmüş
hiçbir duvar engel olamaz
Allah'ın yardımı gelirse
hiçbir engel engel olamaz
Ey Allah'ım senden başka
kim kadirdir bütün bunlara
Kalbim senden razıdır
ancak uzun zamandır yalnızdır
İsmin gibi Mücteba ol
isim sahibine uyarmış
Duanı da eksik etme
ricam da çok kuvvetlidir
Ben bununla yaşıyorum
ta ki mezara yol görünene dek
Allah'ın nimetine kavuştum
saydıkça bitmez bu nimet
Hala zamanımızın nurusunuz
bu zaman sizinle vardır

Yine ona birçok kaside gönderdiğini anlattı, ben onları başka bir kitapta yazdım. Şam Emiri merhum Erkmas'a yazdığını anlattı:

Fırsat eline geçmiştir
mutluluk kapına gelmiştir değerlendir
Burak'a bin ve azimle
koç berk gibi incede vur
Hayallerini kap da gel
sakınmadan yücelttiğin hayallerden
Elinle sıkı tut kalbini
incitmeden gel
Sağ elini bollukla uzat
sol elinle muhtaçlara yardım et
Halktan dikkat et ancak
dostları ol kalplerine yar ol

Azmi kullan tüm işlerinde
azimle yapılmayan işlerde zafer yoktur
Vefa ile geldiğinde mutlu ol
mutlulukla kal göz ağrısı ardından
Gördün sen düşmanlarını
nasıl da gözleri kin dolu
Hayat kolay olsaydı tadı olmazdı
güneş gibi belli hayatın zorluğu
Ey Ahlakı ile kralları geçen
göğsü gere gere yaşayan insan
Ey parmaklarıyla hayatı canlandıran
hiç ölmeyecek gibi ayakta durduran
Yüce vatanında daim ol
halkınla var ol ve yücel
Elbiseni çıkar düşman kalplere ver
yüzleri çirkinleşmiş nefretlerinden
Keramet az oldu diye özür dile
nefrete karşı özür güneşten daha aydındır
Beni görme acısı kervanlarını daralttı
çünkü inciden sonra boncukla geldim
Açıklıyorum fikrin kızı parlak yün içinde
senin şanından başkasına malik olmadı
Kimseye çalım bırakmayan kibirli
basit bir söz ve şiire bile
Kendisine karşıt çıkaranın alay ve
dalga geçilerek döneceğine kefildir
Seni kabulüne izin ver ki en ufak
bir ima veya işarete mecbur olacaktır

Kostantiniyye kadısı, Kadı Said bin İsa'ya da şu mısraları yazdı:

Yücelen kalbinin gözü aydın
dua edip övgüler yağdırdılar
Senle doğdu günlerine güneş
geceleri de sayenizde sabahlandı
Nasıl günler parlamaz da
sizin gibi yücelteni olunca
Yüceliğinden başka sormayın
vatanlar kurucusuyla vardır
Zaferden bir parçadır sanki
düşman olanlar da kenarlarında ezilir
İnsanlara gözlerinle bak
gözler kalbin aynasıdır
Vefaları gözlerden sorulur
gözlerle de cevap alınır
Gecelerde sorun en vefakarları
onlar vefakarların dostudur
Ey yüceliğini bulutla karşılaştıran
deniz bile senden korkmaktadır
Bulutlar gibi kararsız olmaz
farkı da güneş gibi bellidir
Tüm insanlara keramet saçan
rakiplerine bile yüz tutan
Detayları açıkça ifade edilen
göründüğü gibi korkmadan saklanmadan
Hangi yoldan gelsen zafer bulursun
ayaklarında adımlarında hayır getiren
Tebarek Allah çok ayet göründü
zaferinden gün geçtikçe
Nimetleri verdikleri bol olan
ses vermeden sedasını duyarsın
Hiçbir olumsuzluğu yoktur
sadece gelen ahali bir gün unutuyor
Günler elbet bir gün hatırlatır
ne kadar zaman izini silse de
Eğer çok iyi incelersen
kalbinde taşımayan anlamaz onu

Sanki kerametli insanların
Ey zamanın bir tanesi
Evrenin batısına doğusundan doğan
Nerde yıldızların bolluğu
İnsanları kerameti bilinir
Ne çok boş görünenler benim gibi
Ne çok günlerin acısından yakınan
Merhametle rızayla tedbir edilen
Ne çok bereket bulutları
Bolluğundan kazanmıştı
Kerameti keremi var olur
Sende öyle bir ahlak var ki toprakları
Kerameti yaymak için çalışmaların
Devam et baki kal halk arasında
Kerametinle iyilikler için var ol
Nevruz ile kutlu ol yeni yılda
Sağlık ve sıhhatli olup
Dünyanın güzelliği sendedir
Böyle bir günde kadir
İçindeki bağ ve bahçelerini
Övmeyi şükretmekle yaparım
Kabul ederse şiir de yazılır
Belki kabul rüzgarı eser
Zafer için yaşa gün geçtikçe
Neslinin mutluluğunun gölgeleri uzar
Her bir ipucu ona şan ve şeref katar
Udunun kokuları bilinçlidir sapmaz

sayesinde yerde bereket vardır
sabah güneşi gibi hiç saklanmaz
ışık gibi yüceliğine eşit yücelik yoktur
ışıkları ve parlaklığı
delilleri ve rehberleri sen oldun
sonradan keramete erişmişti
sonradan günlere bağlanmıştı
tüm zorluklar aşılmaktadır
tutmuştu ellerinden günleri
yaylaları sulamıştı
afiyetle parlayan berkler gibi
sırf şan ve şerefle kaplanmış
halk arasında şükranla karşılanmış
doğru bildiğin ve hoş gördüğüne teslim ol
Allah da mutlulukla seni himaye etsin
mutluluklar da sana daim olsun
yüceliğin de devam etsin
buna eşit yücelik de yoktur
hidayet eder elbet
övmek için yeteneğim de yoktur
kafiyeleri de şükür ile söylenir
görenlere de göz bayramı olur
görür de şiir de yazarlar
dünyanın gururu oldukça
ötelerin de kirleten bir eksik görünmez
sevilen ahlakına hep riayet eder
gölgeleri ise ruhlara sevinç katar

Onun nazım ve nesirleri sayılmayacak kadar çoktur. Faziletleri bitip tükenmez. Biz bu kadarıyla yetinelim.

Bu kadarı kafidir ve kastımıza yeterlidir. Allah onu iyi etsin ki bana ve herkesin hayrına ortaya çıkmış oldu. Tabi öncesinde çekindim. Zaten benim gibisinin onun gibisinden çekinmesi gerekir. Haya ve utancımdan kanım dondu, ama bir isteksizlik göstermedim. Af dileyerek azmettim. O şaka da yapsa ben ciddi cevap verdim.

Ondan gördüğüm büyük izzet-i ikramdan dolayı okumaktan imtina ettiğim kasidelerimden babama mersiye olarak yazdığım "Binefes El Sadr El Masdur Ve Bes El Kalb El Mahrur" adlı kasidemi onun yüce makamına takdim ettim:

Kalpler erir gözyaşları akar
Kanatlar acı çekti onlar için
Derin bir nefes alıp
Ah o olay ki ciğerleri eritir
Başına gelen bir musibet
Hava karanlık yerler
Nasıl bu olmaz güneş batınca
Dünya aydınlığını kaybetti
Denizde de parlak bir inci
Saklı olan bu incili
Evrene bağlanmadığı ipe de
Bilinen tüm ilimler de
Ayrılıktan sonra hiç
Belki bir an gelir sizi görür gözlerim
Biliyorum ki zaten
Meraktan telaştan sonra
Belki bir gün kurtulur hapisten
Bu ayrılıktan pes ettim artık
Hiç beklemezdim bu terki
Ya da ölüm ile olur ayrılık
Ya da bela gelir başıma
Ancak zamanın kirlerinden
Kul sizin kulunuz köle de sizin
Denilmeyen yakınlıkla yardım edildiler
Ey razı sen razısın ve
Sakın ha bundan vazgeçmeyin
Efendim siz olmasaydınız benim
Hayır ne bir söz ne bir ses benim
Hayır kaydettiğim hiçbir ders
Hayır zor konuları iyice belleten

ve ben de bunların arasında boğulurum
açılmak hak olmuştu
ciğerimi ezerek söktü
o olmadan ruhlar bizi terk eder
ruhları acıya boğdu
kayalar titremektedir
kıyamete kadar da çıkmayacaktı
artık insanlar da yüksekliği görmüyor
yeryüzünde sırrı saklıdır
cevhere yemin olsun
dünyaya onunla asılmaktadır
dünyada bilinen bilimler de
gözüm uyku görmedi
sonrasında kölenize sadaka veriniz
unutmadınız hala bu kulu
bu bir müjdedir benim için
kuşaktan bu bedenler
zamanın uzunluğundan da şaştım
bu ateşin yakmasını da
sanırdım başka da olmazdı
belalar ile mübtela olurum
belalar ile arınmıştım
kastınızsa onu azat etmek
sinirli ve kızgın genç de yardım edildi
halen daha sizden rıza görülür
onu sıkıntıda kapıda bırakmayın
mahlûkat içinde ne faziletim olurdu
ilimde derin olduğuma işaret etmedi
vermedim ya da asla katılmadı
hiçbir konuda bir bap açmadım

Hayır güneşin yörüngesinde dağılan
Hayır ötelerde seyhe dua edemedim
Hayır celal elbisesini ben giyemedim
Zannedersiniz ki size gelen feyiz
Sakın ha herkesi kapsayan bu
Sakın ha beni içinde boğulunan
Sakın ha adetlerimize kesmeyin
Onlar adetlerini bozmazlar
On gün durmadın mı azıksız
Maliki'yi terk etseydin yaSultan'ın
Sana düşmanca azdı ve uyanmadı
Dönmedi ve kuşluk vakti sana tuğyan
Sen öyle birisin ki daima
Nurettin'in bağırtısını duymadın mı
Mısır'dan haber geldi Zeynep isimli
Dediğin gibi haber verdiğimde
Söylemiştin Çerkeslerin dağılmadan önce
Gurbetlerini söyledim ve onların
Ve dedim ki Rumlar onların
Şam ise onlardan çıkıp ayrıldı
Bana söylemedin mi senin kardeşin
Selametle ve emniyetli olmazdı da
Mustafa'nın rüyasını söylemedin mi
Bana fethi ve yönelişi müjdeledin
Ben dua ederim devamı için efendim
Kerametleriniz ve harikulade halleriniz
Öyle tasnifleriniz var ki keramet sayılır
Ey eşsiz cevher denizinin sahibi
Ariflerin kalbi ve delili
Ona deliller ve örnekler gösterdi
Efendimin yapmış olduğu nazımlar
Ey misk kokusunun arifi asla geride
Ey nazımları düzenleyen büyük alim
Cemi Cevamiüs Subki'yi altın gibi eriten
Sen hoş dalları toplayan büyük bir gövdesin

hiçbir tasnifimi toplamadım
hayır ben sözümde duramadım
eşsiz boyutunu yenilemedim
her zaman her yerden beni kaplar durur
sel gibi akan feyzi kesmeyin
uğraşırlar içinde terk edip gitmeyin
efendinin adetlerine halel uğramaz
verdikleri söz daimdir güvenilirdir
ve kelamsız nurlar içinde
meclisinde terk edilmiş ve mecnun
ta ki kendisi çok dar bir yerde kaldı
edince dedim ki yakında asılacak
azıcık malından çokça infak edersin
hicaz toprağı da adınla yankılanıyordu
teyzen feryad ü figan etmiş
senin gibi evlatlarının vefatını
son günlerini yaşıyor olduklarını
kargaları arada gaklayıp duruyor
geldiler ve mülklerine kondular
hamurdan çıkan bir arpa gibi
bir hafta bile tok kalmazdı
onu ancak sabır kuşatırdı
keşfinde yüzünü parlak görmüştü
ey mutlak varlığın kutbu birde irfanı
Vallahi sen arifsin ve mudakkiksin
doğmakta olan güneş gibi
daha önce bir benzeri geçmemiş
kavmine yüksek ışıkların vasıtası
orada Kuseyri bile tetkik yapar
kapalı yerlerden kesif kapıları açtı
gerçekleşen birer keramet olur
kalmamış ve kimse yakalayamamış
eşsiz güzellikte dizilen inci taneleri gibi
saf altın gibi eritip tutarlı mücevher yapan
meyveleri inciler yaprakları mercanlar

Onu özetledi ve bir kandil oldu
En tatlı mantıkla bir defter gibi
Bunların başına birde şerh yazdın
Hazreci'yi iyice süsledin cömertçe
Senin için semanın giriş kapıları var
Kasideleri toplayarak bir şiir dizdin
Şerefli eseri öyle dizdim ki
Kalaid El Akyan'ın sadelestirmesinde
Essiz incileri dizdin doğru bir
Şiirlerde derinleri bilenler azdır
Bunun benzeri birçok tasnifler yazdı
Ziraat ilminde bile bir kitabın var
Nazımda fesahati öyle yeterli kullandın
Harflerin örtülerini kaldırdın
Uyarılarınla kavmin gözünü açtın
İlimdeki fikirlerin en faziletli sözlerdir
Sırların derinliklerini bizlere aşikar ettin
Ey sözleri ve fiilleri güzel insan
İyilik ve ihsan sizin ahlakınızdır
Ey lütfu ile kurtuluş yoluna hidayet eden
Ey vaktinde Allah'a dualar eden
Ey hakkıyla Allah'ı tanıyan
Rahmet denizinde boğulan kötülük görmeyen
Oradan değerli mücevherler çıkaran sadece
Ey Rabbinin dinine yardım eden
Ey hakkı mübini delillerle açıklayan , bos
Ey kınayanın kınamasından etkilenmeyen
Ey her ilmin zirvesine tırmanan
Kapalı kapılar ona açılmış
Ey her ilimdeki müşkülleri açıklayan
Ey tevilin sırrına ulaşan Kur'an-ı Kerim'in
Ey çağının hadis hafızı
Parlak sünnete yardım edersin
Ey asrın şefaatçisi hastaların şafisi
Ey usulü fıkhın kurucusu

beraberinde ilgili faydalar barındırdı
nazmının güzelliğiyle mantıkları eritir
dar yerlere sığmayan nurlarla doldu
mukallid olarak, gerdanlık takar gibi
semanın hoş ışıklarını giyinmen için
birbirine uyumlu mücevherlerle
yürünmeyen yoldaki latif inciler gibi
talep edilen ve hoş ilginç şeyleri yazdın
hat üzerinde güzel becerinle
bilen onu bilir ve resim gibi yazar
dolunay gibi belki de daha da parlak
ipuçlarından faydalanan ne güzel çiftçi
özgürce ve yumuşak manalı lafızlarla
kapalı yerleri açarak sırlarını keşfedin
kapalı hazine olan uykuların sırlarından
kemale eren celalin hüsnüne aşık ettirir
üzerimize doğan bir güneş gibi
vasıfları da güzel her zaman başarılı
bundan başkaca hiçbir huyunuz yok
cahilleri bu yolda kendine arkadaş eden
mahlukata daima şefkat gösteren
tevhit denizinden kaseler yudumlayan
daima zikir ederek saf u pak olan
derinleşenlerin bulduğu mücevherleri
dalâlet ve zındıkların ordusunu kıran
konuşanlara hikmetli sözlerle cevap veren
ya da ahmağın övgüsünden hoşlanmayan
tırmananların ulaşamayacağı yerlere
kapalı kalan sırlar ona aşikar olmuş
bağlanmış olduğu mutlak cehaletten
nurunda bilinmezleri bulan
hoşlananlara esrarı anlatan
hakkı izhar delaleti mahvedersin
engelli yerlerde engelleri kaldıran
daha önce geçmemiş kaideler koyarak

Zeyd ve Amr'dan daha mükemmel
Ebul Esyad için öncesinde zalim olan
Aruz ilminde dostu öteleri gördü
Ey onun fesahatinden yabancılar bile
Belagatından İbni Vail terk edip aciz kaldı
Ey şiirde dosdoğru bir metodu olan
Emir denen İmrul Kays onun esiri
Ey kendini çokça hesaba çeken
Sen ki kör gözleri görür edersin
Her tarafını kemal kaplayan efendim
Sabır elbisesi delindi efendim
Bendeki kalp ayrılıkla durur
Hüzün her seyiyle bana doğru yürür
Onu defetmek için bir ordu hazırladım
Sırrından bir sur oluştu ve korudu
Ben ise büyük kalkanınız ardında korundum
Başından beri tarafınıza sığındım
Tamamıyla sırrınıza tutundum
Lakin kalbin kapısı sevinçten açıldı
Sevincin kaynağı yakınlığınız
Mahallenizde yörenizde rehin kalmışım
Gönlüm sıfatlarını anlatmaya uğraşır
İlginçtir ki nasıl da tutuşmadı
Bu onun kuvvetinden mi yoksa kasvetinden mi
Bilakis Allah'ın korumasındasınız
Sen keşiflerle muhatap olan
Sığınanlardan hiçbir zaman bıkmayan
Ey dua edince kapılar açılan
Sonra içinde emniyet olan
Sana eziyet edene gülerim çünkü
Kötü huylar en çok sahibine layıktır
Hasetçiden korkarak uyumamazlık etme
Orada selametle parlayan bir barış var
Vallahi Radi'nin sevgisine düşmanlık
Vahşi hayvanlar gibi olsalar bile

Radi gibi daha güzel daha güvenli
adil oldu kırmızıya maviye herkese
onun yanında nehirler sakince akar
bilinmeyen sözlere irap verir konuşur
en fasih hatip iken şikayet etti
onun dışındakiler zayıf ve dağılgan
Cerir ve Ferazdak onun kölesi
ey araştırmacı ve hep tetkik eden
iyileştiren en iyi türden tabipsin
her sanatta önde gelen eşsiz efendim
yakınında delikler dikilir efendim
meclisin ağrıları birleştirir efendim
ordu geçtikten sonra bir bölük görünür
sizin ona desteğiniz akan deniz gibi oldu
feyziniz ise dışında bir hendek oldu
sizin ipinize sıkıca tutundum
sonrasında korumanızla iyileştim
her şeyde sırrınıza bağlandım
size yakın iken kapalı kalmadı
size ulaşmak sevinci sevgi ve özlemden
böyle rehinliğe müjdeler olsun
ama o hüzünden iyice daralmıştır
halbuki altında alev saçan ateş var
yoksa onu yakmayan başka bir şey mi var
bu yüzden size hiçbir kötülük gelmez
hayrı bol bir mübareksin
ve yorgun düşmeyen bir sığınaksın
yüce dua kapıları hiç kapanmayan
dört bir taraftan kan aksa bile
eziyeti ve düşmanlığı başına döner
azgının oku döner kendini vurur
zira aşkla seven geri durmaz
güvenlikle parlayan bir emniyet var
edebilen bir engel ve halel yok
yaptıkları düşmanlık galip gelemez

Vallahi Radi'nin sevgisi savaş başlatır
barışı yok eder ve özlemi
Bir iyilik ki sahibine meyveli bahçedir
ona düşmanlık eden çorak arazidir
Vallahi Radi'nin sevgisi her tarafa
nimet saçan bir cömert gibidir
Onun fazileti ufukları kapsar
lütuf ve kerem eder bolca verir
Vallahi Radi'nin sevgisi parlaktır, parlaklığı ile
gözlerin görüşünü nurlandırır
Hidayet ehline doğan bir nur gibi
kuşluk güneşi gibi daha da parlak
Onunla Allah hidayet yoluna ulaştırır
karanlıktan kapkara olan cahil gecelerde
Vallahi Radi'nin sevgisi şefaatçidir
kıyamet günü ayrılan mahlukata
Şefaati kabul peygamberlerden sonra
salihlere ve diğer sefaate layıklara
Tasdik ehlinden ilmiyle amel edenlere
hepsine birden hiçbirini ayırmadan
Vallahi Radi'nin sevgisi geniştir
tüm yer ehline dağılsa az gelmez
Zayıf olsun güçlü olsun zengin olsun
fakir olsun akil olsun deli olsun
Onu sev ve selametle kurtul
sevenin başına hiçbir bela gelmez

Ve halımı arz ettiğim kasidemi de takdim ettim:

Uzak kaldıktan sonra sabır unutturur
kalp ise tahammülden yok olur
Zamanımıza bela ve musibetler vardı
ateşleri parlar ve sakinleşmez
Mesafeler aramızda tümüyle bağırır
şefkatle hem de nasıl bir bağırma
Zamanımızın nuru mu gitti
yerine cahillik mi geçti
Mertebesi düşüp indi
değerleri de kayboldu
Güzellikler anlam değiştirdi
ey zamanım neden böyle oldu
Her ilimden vardı sende
ileri ileri diye giderdi
Marifetler bilimlerde
her alimden her fasihten de
Bilimler de din de delil bulur
hakkı gösterir yolunu açıklar
Sanat dalından da yazılar
yazılır çizilir icra edilir
Daim bir feyiz dünyayı sarmış
verimli arazi ıslandı meyveleri olgunlaştı
Kerametler de sayılmaz
sınıfları özetlesen de tercüme etsen de
Rıza işleri kesilmedi daha
hak için evren için daimdir
Güneş ve ay ve yıldızlar
hidayet verir gecelere
Halklar dinine sarıldı
vatanlar da halkına
Onu ancak hasetçi ve ahmak yok sayar
gözü görmeyen ve kulağı duymayan
Nice imamlar vardır ilimlerde sanatkar
ama makamından başka yerde zelildir
Onun cömertliği dalgalı deniz gibi
o kadar geniş ki kimseden engellenmez
Veya bereketli ıslak bir bulut gibi
uzanan gölgesini mesafeler bozamaz

Durmadan beklemeden akar durur
Üçüncü çocuk ise salihtir
Onun mededi ve feyzi beni kuşattı
On beş yaşımda nihayete erdim
Manaların kalbinden yağını sıktım
Tertemiz celal elbisesini giydim
Adın müjdecidir dua haktır
Bunu sadece kinliler inkar eder
Ne çok ilim var ve de
Korkuyorum yarın
Dolmuşum günahlarla
Hz. Muhammed hatırı için
El hadi şefidir bizlere
Nefsimi günahlardan arındırmak
Sıratta da ayaklarım basmalı
Ben, babam da dahil ehli ilim ile
Ahmed'in çatısı altında toplanır
Rahman'a komşu oluruz
İlahi her daim görüşürüz
Peygamberimiz Muhammed
Alihi ve ashabihi, küffarların
Salat ile selam gönder

güvenle yeşertir ağaçlar bitirir
lütfet ben sözde eziyet eden biri değilim
yeşillendim ve toprağım tozlandı
on yedimde ise yaşlandım
çok az çıktı çekirdeğinden ve kabuğundan
kirlenmesin diye de dikkat ederim
boş seyler içinse bağırıp durmaz
kördür gözü onların
ne çok alim ilmine sarılan
sesim çıkmadan bağıracağım
bilmeden saymadan dolmuşum
kurtarsın beni Allah bu durumdan
bir gün İsrafil üfler evrene
sayfalarımı kirlenmiş görmeden
şer ehlinin ayakları kayacak
mahşerde haşir olmalıyım
kalbimizi doyuran insan
en kutsal makam da odur
kerametler saçan Allah
şereftir onun nesebi
başını vurmak da haktır
evrende tanınan misk-i kokuya

Her asrın başında gönderilmiş ümmet imamlarının isimleri geçen ikili ve üçlü kasidem ise şöyle:

Haberlerden anlaşılan Rabbimiz
Güçlü olan dini yenileyen ilk olarak
Sonraki asrın başında İmamı Şafii
Übazi de derler tercih ederler ki
Dördüncü asırda ise İsferaini
Imamı Bakıllani'de bence sayılır
Beşincisi Tusi ki delilimiz
Fahrettin büyük alim altıncıları
Yedincisi imam Şeyh El Dakyak

her asrın başında birini gönderir
Halife Ömer sonra Haris
üçüncüsü ise Eş'ari derler
peşinden gelen varis İmam El Serici'dir
her konuda bir takım araştırmalar yaptı
üçüncü kavle göre müceddiddir
zuhuru ile her türlü pislikler kayboldu
ya da Rafii bol yağmurlu bir bulut
kesinlikle aslanların aslanı

Sekizinci Belkini ki bu makama *çağrıcı olarak gönderilmiştir*
Ya da ceddim Ahmed El Ghazzi *münazaralarda çok defa galip gelmiştir*
Ya da asrın hafızı Irakh *onun yardımıyla olaylar zail oldu*
Celalettin Suyuti ise onlardan *dokuzuncusu diyen yanlış söylemez*
Yemin etsem ki şeyhim imam Zeynettin'dir *kefaret gerekmez*
Allah onunla kullarına yardım etti *gafiller ve yorgunlar ona sığındı*
Doğruya en yakını böyledir *olaylar ve koşullar böyle gelişmiştir*
Övünen alim kovulmuştur, karanlık *cehalettedir oyun oynayan kurt gibi*
Yalansa yayılır emaneti zayi eder *şerri unutulur sözleri bozulur*
İlmin yok olması mümkün değildir *âlimin yok olması ise büyük tehlike*
Eğer yeryüzünde alimler kalmazsa *işte o zaman ilim kalkar ve yok olur*

Başka kasidelerimi de takdim ettim ancak bu kadarıyla yetinmek istiyorum. Ona bazı parçalar yazdım, onlardan bazıları şunlardır ki kendi eliyle yazmıştır:

Koşarak sabaha söyledi *sakın beni ayrılıktan*
Kavuşmaya yardım etmesen *hiç sana teşekkür etmeyeceğim*

Yine bu manada icra ettim:

Sabaha teşekkür ettim *kavuşmaya sebep oldu*
Affettim o günleri *ki ayrılıkla geldi sabah*

Birincisini yolun başlarında söylemiştim. İkincisini de yeri gelince zikredeceğim inşallah. İlk nazım ettiğim şu şiiri okudum:

Ey Rabbim ey Rahman ey Allah *ey miskinleri kurtaran*
Ey Allah'ım bana senin *sevdiğin ihsanları gönder*

Sonra şu şiirleri okudum:

Bir gece kalktım çağırdım *gözümden yaş kalbimde hasret*
Yalan söyledim doğru olsaydı *güvercinler benden önce ağlardı*

Ebil Abbas Ahmed bin Yahya'nın şu iki beytini okudum:

Güya yalan söyledim doğru olsaydı *güvercinler benden önce ağlardı*
Güvercin kanadı altında çağırdım *uyurken onun hasretinden*

Sonra şu sözlerimi naklettim:

Her kim ümidine ermek istese *mahşer günü Allah'a yakın olur*
Aşk Mevla'yadır bir de *Mustafa peygambere ve onun aşkına*

Sonra Şeyhülislam İbn Hacer'in şu iki beytini senediyle birlikte naklettim:

Diyorlar ki ameli salih *Belayı def eder mi hiç*
Dedim ki Mustafa Peygamber aşkı *onun aşkıdır belayı def eden*

Bunlara çok sevindi, sevincinden uçacak gibi oldu ve onlar hakkında şunları söyledi: "Haber, görülen gibi değildir ve her imam takdime layık değildir. Her insana dua ve selam gönderilmez."

Sonra şunları icra ettim:

Babasının kızı alırsa *azat ederdi orada*
Kızı dedi öldü sonra kuzeni *varisi olmadan öldü bu kul*
Bir kız varis olur mu tek başına *kızı yoksa kuzeni yoksa tek başına*

Babamın buna verdiği cevabı da naklettim:

Olur amca oğlu asabedir *kızında bundan kastı yoktur*
Mirası da olur bırakılınca *takdir ederse kaybetmeyi*
Hata yaptı ona hükmetmekle *dört kaldı, şükür tek Allah'adır*

Başka şeyler de icra ettim, hepsini de elindeki kalemle kaydetti. Ona şunları da yazdım:

Ey faziletler sahibi
Ne kolaydır harfleri ve sayılmaz
Her parçası kalbi sardı
Yarısı çeyrek çeyreği de
İlk parçası okunmadı
Normalde kalp yanlış yapsa da gizli kalır
Büyük bir taşı kaldırmayı bilek gücü yeter
Durum böyle bir gizlilik yok
Daima yücelikte ve korunmada kalasın

imam define arz eder
iki harftir ancak değerli
anlamı da lafza da güzeldir
yok ya da sadece beş
tam izzetli bir vasıftır
son söz onundur alay ettiğinde
ama bir zehir şırıngasından bile acizdir
işaret de olsa her şey ortada
Rabbim seni daima korusun muhafaza etsin

Allah hayrını çoğaltsın bana şöyle cevap verdi:

Allah dirayetini ve izzetini artırsın
Ey lafızları güzel manaları şerefli
Seninle yarışan büyük bir denizle
Yaptığın açıklamalar dolunaya ulaştı
Araştıran ona bir denk bulamaz
Onunla yarışanın koşup
Görürsün ki şaşırmış
Göğe değen bir nutuktan
Cevap verdiğimde dedim ki o zaman
Ben onu dikkatlice örterim
Devamlı nimettedir ve saadettedir

hidayet için bir hazine oldun
senin beyanların asra model oldu
yarışır ve elbet yenilir
kemale erdirdin ve fikirleri aciz bıraktı
tektir enderdir
kaçmasına da izin vermez
kaçmaya çalışıyor hızlıca
ve inciler dizen
yanımda devem yok ama keçim var
ve ona her türlü fazilet yaraşır
şer havasını bozmaz ve dağıtmaz

Sonra bana bir takım mısralar yazdı ve dedi ki;

Ey gökteki yıldızlara ulaşan
Üçlü altılı gördüklerinin ismi nedir
Yanlış söyle yanlış konuş yaptığın
Fe harfini Ayn'ın yerine okusan da
Fe harfini tersine okusam zarf olur
Manayı tersine versen hızlanır
Görürsün ki kalbiyle hızla ilerler
Ortasından Lam harfini kaldırsan
Değiştirirsen bu sefer onu görürsün

rütbesini rütbesini ulyada açıklayan
eşyanın kapalılığı onu açıklar
her şey akşamdan sonra sana dönecek
halva kelimesi gibi yerleri belli olacak
senden büyük nimetlere gark olur
sevdiklerine gider vefalı olur
yorulmaksızın tayin ettiğin yere
korkup titreyenin yaptığı iş olur
korkudan gidip gelmek manasında

Yumuşaklık manasında bir şeyin ismi olur
Ona bak ve mücevherler giydir
Teslim ol devam et devlet ve saadete
ondan ima eder ve sakinliği anlarsın
incilere mahsus lafızlarından
çünkü sabahlar akşamla cezalandırılmaz

Ben de şu sözlerle ona cevap verdim:

Bana gazel okudun ey faziletlilerin efendisi
Üçlü ve altılı olan bir isim hakkında
Gazelde çok acayip sırlar var
Hem müfret hem tesniye
Onda hemze yok daha da ilginci
Ortasını değiştir önce bulursun
Sonunu değiştir kalanı oku
Tersine çevirsen koparılan bir bitki
Fa harfi yerine Lam harfi getirsen
Gözle bakınca zahiren durur
Gazelin cevabı budur ey şerefli
Halen daha izzet ve saadettedir
belki de çağımızda alimlerin tek önderi
gözlerin görmesini kör edercesine
gizli kalmaz asla ilginç şeyler var
böylece sayılmaz ve belirlenemez
hemze orada parçaları içerici
ya da sonunda farklı bir eşya
o zaman olur sahra ve derya
aynı şekilde kahverengi süslü ve güzel
yasaklanmış şeye süslü bulursun
sonuna Ra harfi nakletmekle
misallerden ve benzerlerinden öte
ya yerde yıldız ya da gökte denizdir

Sonra ona, daha önce bana şu soruları sorduğunu hatırlattım:

Ne diyorlar bu asra
Ey Şeyhülislam
Ne diyorsun Peygamberimizi
Hala insanlara sığınaktır
Kaldık mutluluk içinde
İkisini birlikte toplamak sahih midir
ey fakihler fakihi
ey dilinden çıkanlar ders gibi
inkar eden ve inananlar hakkında
sabahlar akşam ile cezalanmaz
bitmeyen tükenmeyen mutluluk
yoksa değil midir açıklayın efendim

Bana onların doğru olduğunu söyledi. Ben de ona "Benim cevabım senin zikrettiklerine uygundur" dedim ve şunları yazdım:

Allah'a hamd ettikten sonra
Beşerin rehberi Muhammed'e
İkisine de itaat etmek
Otururşun kalçanın üstüne
sayısız adetsiz hamd edilir
sözünden çıkmamak sözü verilir
inkar etmek olmadan
bacakların çakal gibi bağırırsın

Ebu Ubeyde ellerini koydu
yere ki necat etsin
Bu Muhammet El Ghazzi'nin cevabıdır
Rahman'dan hayırlı rızık ister
Bu iş kaba etler gibi ayaklardaki
ya da yataklar gibi serilmiş olan
Ya da başka bir şey çirkince anlatılan
her bir şeyde faziletlilerden
Sonra Peygamberimiz ve ehli beytine
sahabi tabiin ve âlimlere salat olsun

Ona babam Şeyhülislam'a icra ettiklerimden bazılarını naklettim. Hepsini kendi el yazısıyla kaydetti:

Söyleyin inkar edene
ben halimi inkar edemem
Bana sitem etmeden
nasihatini göster bana

Onun hadisi şerifli nazmından gayet beliğ olan şunları söyledim:

Dedi Muhammed Allah'ın resulü
doğru bir söz ile
Size iki vaiz bıraktım biri sesli biri sessiz
Kur'an ve ölüm ki sıdk ile bağlan

Sözlerine şöyle devam etti:

Yemin olsun ki kalbim başkasına aşık değil
bu sözdeki sıdkımı sen bilirsin ey Rabbim
Rahmetinle benden uzaklıkları giderdin
bana benden daha iyi şefkatlisin ey Rabbim
Kerem ettin tefrikayı birliktelik yaptın
beni benden aldın kimdir daha kerim
Mahlukat senin, işleri kuşatan hüküm senin
varlık ve emanet hepsinde hüküm senin
Korkulan ve dua edilen sadece sensin
uzak eden yakın eden dilediğini yapan sensin
Ey gözleri hidayeti görenin kurtuluşu
gizli sırları aşikâr görenin kurtuluşu
Ey gözleri kör olan sapkın sana yazık
cehalet narında diplerde bağlısın yazık
Herkes gücünün yettiğine yönelir
kasteder ve o yönde azimlenir
Bunda elbet bir hikmeti ve delil vardır
zira dalalettekiler zulme uğramamıştır
Ey kutsi Mevlam ne kadar yücesin
şirkten ve ortaktan paku mukaddessin
Vasıf edenin vasfından yücesin ey Allah'ım
hakikatin ne yüce ne büyüktür Allah'ım
Fani olmayan bunu anlayamaz
teslim olmayan müslüman buralara varamaz
İlahi benim varlığımı kaybettiğin gibi
her âlimin varlığına da bunu tattır
Fena halini ben de devam ettir ta ki
ben kalmasın ve cennette rızaya nail olayım

Başka bir sözü ise şöyledir;

Ey benim yardımcım ve sığınağım
sen Rabbimsin efendimsin sığındığımsın
İlahi senden başka yardımcım yok
belalardan beni kurtaran yok
Ecir ve senden başka ecir veren yok
kurtar beni senden başka kurtaranım yok
Senden başkasını kovdum ve terk ettim
gayrından kurtar zira senden başkası yok
Lezzetim sende kaybolmak bunu bana ver
sende kaybolayım ki lezzetim devam etsin
Eğer beni kulluğuna kabul edersen
sonsuz teşekkürlerim sanadır Rabbim
Benimle birlikte şahitliğim bunadır
kalbimle tek yakarışım onadır
Zatın hürmetine bana teselli ver
Vuslattan mahrumiyeti bana gösterme
Bana ondan fazilet kaseleri içerir
ey yardımcım sığınağım korunağım

Sonra şunları:

Ben Allah ileyim
beni gördüğünden beri
Beni koruduğundan beri
kötülükleri kaldırdı üstümden
Kime kalır bu kötülükler
hidayete dönün ey insanlar
Birini bitirmeden zaten
diğer kötülük sarar seni
Nedir amacı zulmün
rezaletten başka nedir
Beni bitirmeye niyet eden
sen her zaman canisindir
Benim kefilim Allah'tır
Malik el mülktür
Zaferim de delildir
Allah beni hep korur
Allah benim kefilimdir
o da bana yeter zaten
Allah'tan korksaydın ya
korkutan şeyler yerine
Hüznümden başka zulüm yok
Allah'ın laneti zulüme

Sonra daha eskiden yazmış olduğu ve kafiyesinde eklentisi olmayan şu beyitleri naklettim:

Allah'a havale ederim ben
bana iftira eden namusuma konuşanı
Güzel şey duysa bile
kötü konuşan insanlar
Sırlarını saklasam bile
hayrını istemeyen insanlar
Ey Rabbim adaletini göster
hakkını al doğruyu göster
Yarabbi hile ettiler acil karşılık ver
zira bana hasret iftira ve zulüm ettiler
Yarabbi ben zayıfım sen kuvvetlisin
onların yakaladığından daha fena yakalarsın

Sonra sıkıntıda feraha kavuşturduğu tecrübe edilmiş olan şu beyitlerini okudum:

Ey Rabbim, tüm yüzlerden sıkıntı çekti
hiçbir yolun da çıkışı kalmadı
Kolaylaşmazsa bu kez yolum
senden başka kim darlığı çözer?

Sonra onun berzah âlemini tasvir ederek söylediği ve hafızasında kalan şu beyitleri:

Ben sadece bedenim
resim ile surat
Hiçbir anlamı olmayan
yazılı satırım ben
Anlamı olmayan harfler
sadece gözle bakar
Ruhum olsaydı hala
durmuştu bende tüm değerler
Hiçbir zaman öğrenmedim
aklın yolu nerdedir
Sadece bedenim ben
kim bilir nedir beden
Aklım hiçbir zaman
aldırmadı ayrılığa
Birlik olduk sakin olduk
tüm şerlerden de sakındık
Artık herkesin de hayrı ile
şerrini ayırmayı öğrendim

Şimdi onun kıymetli şu nazmıyla bitirelim.

Belli oldu ki değişmeyecek
saklamakla hiçbir şey
Ve öğrendim ki kulların
Rabbiyle rızadan başka yolu yok

Büyük kutup Abdulrahim'le yapmış olduğum konuşmalar bu yolculuğuma bereket getirdi. Efendimiz Muhammed (s.a.v.) hürmetine Allah Teâla kendi evinde buluşturmayı nasip etsin.

Muhterem efendimize benim "El Durr El Nadid Fi Edeb El Müfid Ve'l-müstefid" ve "El Burhan El Nahıd Fi Niyet İstibaha El Vati Lil Haid" adlı kitabımdan birer nüsha takdim ettim. Memnuniyetle kabul ettiler ve sevindiklerini ifade ettiler. Başından sonuna kadar okudular. Bunun yanında şerh etmiş olduğum "Elfiye İbn Malik" kitabını takdim ettim. Şerhim çok veciz, okuması ve anlaşılması kolaydı. Daha önce hiç kimse benim kadar

güzel şerh etmemişti. Kitabın maksatlarını açıkladım. Arap dilbilgisini geniş bir şekilde beyan etmiştim. Adını da "El Behçet El Vefiyye Bi Hüccet El Elfiye" koymuştum.

Kendisi de bana, aziz ve muhterem hanesinde, muhtasar, latif, Dar Temme El Hasase An Karii El Hasasa adlı eserini ve yetmişe yakın teliflerin bazılarını takdim etti.

Yine bana, daha önce aktardığım bir olayı hatırlattı, o da şuydu: Kadılar kadısı Tac El Din El Sebki bir gün babası Şeyhülislam Takıyyuddin'ın meclisinde bulunurken El Hariri'nin adı geçmiş. El Hariri bir gün halvetteyken Makamat adlı eserinde de kayıtlı olan şu beyiti mırıldanmış:

Kim var ki hiç günahı olmayan *sadece sevapla yaşayan*

Sonra görmediği bir yerden bir ses işitmiş:

Cibril'in indiği peygamber *Muhammed El Kadı*

Ben de ona şöyle cevap vermesi gerekirdi demiştim:

O nadir bir zattı *hatasız bir kuldu*

Şafiilerin şeyhi Şeyh Şemseddin bin Adlan'ın güzelliklerinden bahsetti. Onun zamanında ehl-i sünnet meclisinde cevaplandırılması zor şu soruyu sormuşlar: "Ebubekir mi efdal yoksa Ali mi?" Bu soruya cevabı şöyle olmuş: "Ali akrabalık, Ebubekir'de sahabilik bakımından efdaldir."

Bu cevap İbn Cevzi'nin cevabından daha güzel olmuştur. Çünkü ona: "Peygamber'den sonra insanların efdali Ali midir, Ebubekir mi?" diye sorulduğunda "kızının nikâhlısıdır" demiş. Çünkü cevapta belirsizlik var. Kendisi de bunun farkında olduğu için açıklama yapmadan hemen kürsüden inmiş. Ona Ebu Nasr El Farabi'nin şu şirini naklettim:

Ey kardeşim bırak şaşmayı *gerçekler hiçbir zaman şaşmaz*
Bu ev bize makam evi değil *insanın yeryüzünde makamı yok*

Ne için rekabet yapıyor
Biz neyiz ki bir noktadan başka
Çevreler daha öncelikken
fani dünyada insanoğlu
bir çizgi üstünde bir nokta
neden toplanıyoruz merkezde?

Bunun dışında daha birçok şeyler naklettim. Bana vitir namazının bir teşehhütle mi yoksa iki teşehhütle mi kılınacağını sordu. Ona, daha çok ameli ve zor olanı efdaldir. Ancak bazı dostlarım bir teşehhütle efdal demişlerdir. Buna da Resulullah Efendimizin "Vitir namazını, Akşam namazına benzetmeyin" hadisine dayandırmışlardır.

Bana abdest alırken elinin suya değdirmeden önce niyet etmeyen kimsenin, yüzünü yıkamaya başladığında niyet etmesi caiz olup olmadığını, caiz ise birinci yıkamasında mı yoksa her üç yıkama esnasında da caiz mi olduğunu sordu. Kendisine, İbn-i Abdusselam'ın birinci görüşü, El Zerkeşi'nin de ikinci görüşü desteklediğini, babam Şeyhülislam'ın da aynı görüşte olduğunu ve üstadımız Zekeriya'nın da bu görüşe meylettiğini söyledim. "El Minhac ve'l İhtiyat" adlı kitabımda birinci görüşü tercih ettiğimi yazdım. Şeyhülislam Zeyneddin Hattab'a da şu şiiri yazdım:

Abdest alırken niyetle
Yüzü yıkar sonra yutar
İlkini Abdul Selam
İbn-i Ucayl aynen verdi fetvasını
insanlara vacip kılınan
orda kullanılan sudur
kabul etti ve terk etti
kafidir alim kadı fetvası

Mürted bir kimseye satış yapılıp yapılmayacağını sordu, "Satış sahihtir, El Nevevi de birçok kitaplarında bu görüşü savunmuştur" dedim. Bana "Delilin nerede?" dedi. El Nevevi kitabının "El Hiyar" faslında, şayet mürted olmadan aldığı bir şeyi, mürted olduktan sonra da olsa tazmin etmesi gerekiyorsa, mürted olduktan sonra da satış yapılacağını beyan etmişti". Cevaptan memnun oldu. Babam Şeyhülislam'a üstü kapalı sorulan şu soruyu yazdı:

Ey fakih şeyh cevap ver
Neyin satması caizdir
sorularına ve gizli konulara
harcanmaması da gereklidir?

Ben de babamın yerine şu cevabı verdim:

Ey ilim ile yükselen *ilmi ile yükselen imam*
Al soruna cevabını *şerefle değerim yüceldi*
O bir mürteddi *harcanamı bile satar*

İşittiği bir bilmeceden sordu, o da şuydu: "Pislik aynı cinsiyle temizlenir mi?" Ona babam Şeyhülislam'ın aynı soruyu şu iki beyitle bana sorduğunu hatırlattım:

Ey fıkhı ile tanınan adam *söyle bize nedir kirle temizlenen*

Ona şu beyitle cevap vermiştim:

Sorduğun şey şudur *deri tabaklamakla temizlenir*

Bu soruya şu beyitle de cevap vermek mümkündür:

Kirli su temize karışırsa temizlenir *az bile olsa kural değişmez*

Hasep nesep sahibi asil evladı, Ebil Abbas Ahmed ve evlatları Abdulrahman ve Radiye Hanım ve göz bebekleri Ebul Ferec Muhammed bir İcazet yazmamı benden talep etti. Allah bu muhterem sülalenin adedini daha da çoğaltsın.

İlim erbabının muteber şartlarına uygun olarak, oğlum Ahmed Şehabettin ve kardeşlerine yazdığıma benzer bir icazet yazdım. (Allah onları salihlerden kılsın. Kurtulanlar zümresine ilhak etsin.)

Bismillahirrahmanirrahim

Aydınlık dinini, fesahati ve mucizeleriyle fesahat ve belagat ehlini aciz bırakan, aziz kitabını ayetleriyle parlatan, alimleri peygamberlerinin varisi sayan, onlara geniş ilim bahşeden, ümmetin hidayetine muvaffak kılan, şeriatının esrarını onlara gösteren, onlara tasvir imkânı veren, emir, yasak ve cevaz hikmetlerine vakıf olmalarını sağlayan, onlara hakikat yolunu gösteren Allah'a hamdolsun.

İyiyi, kötüyü ayırma imkânını veren Allah'a hamdolsun. Yaradılıştan ölünceye kadar nimetlerine gark eden Allah'a şükürler olsun. Ondan başka ilah olmadığına, ortağı ve benzeri olmadığına şehadet ederim. Kendisine bu şehadeti ihlasla getirenlerin her türlü tehlikelerde masun ve mahfuz olacağına şehadet ederim. Muhammed'in (s.a.v.) onun kulu, peygamberi, habibi ve dostu, olduğuna şehadet ederim.

Bu satırları yazdığım zat-ı muhterem:

Faziletli imam, kemalatını tamamlamış hilal, ilim denizinin mürekkebi bitmeyen, samimi insan, kerim, nesep sahibi, kemal sıfatlarının en yücesine erişmiş, fazilet ehli, ilmin sofrasında gıdalandığı, susuzluğun giderildiği kaynak, din kaidelerinin nematlandığı, dinin geliştiği evin sahibi, nasıl olmasın ki, O evin banisi, Peygamberin amcası Ebul Fadl Abbas'tır, o da, peygamberlerin kendisiyle hitam bulduğu Resulullah'ın amcasının oğludur. Bereket onun zahirini ve batınını sarmış, kemalatı göklerde ay gibi parlamış, yüksek makamlardaki ulemanın efendisi olmuş, her çeşit ilimden nasibini almış, geniş belagat meydanının zirvesine kavuşmuş, başkalarından gizli kalan ilimler ona açılmış, onun zamanında ilerde olan imamlar onun gerisinde kalmış ve onun önünde boyun eğmiştir.

Bu kerametler geri kalmadı *önce gelenler de öne geçemedi*

Fesahatçiler, onun beyanının denizinden faydalanmıştır. Allah'ın ona nasip ettiği ilim ve amel, ona bahşettiği her şeyin üstündeki fazilet, hediye ettiği iyi ahlak ve şereften kendisinden sonra gelenler de istifade edeceklerdir. Onun hayır yolunda elde ettiği şeref, şerefte hayır yok diyenlere delil olacaktır:

Bu bir şereftir *gün ışığı gibi inkar edilmez*

İşte bu zat, kerim, azim, Müslümanların şeyhi Bedreddin Ebul Futuh Abdulrahim El Abbasi El Şafii'dir. Allah onun gölgesini genişletsin. Ona ve arkadaşlarına, sözlerinde ve amellerinde muvaffakiyetler ihsan etsin. Kendisi oğlum, Ebulfadl Şehabeddin ve kardeşleri Hatice, Cuveyre ve ondan sonra gelecekler için icazet yazdı. Bana, kendisine nispet edilen çeşitli telifler, şerhler, metinler, nesir ve nazımlarından ve daha önce babasına isnat edilenlerden teliflerden bahsetti. Yine doğum yılından, menşeinden, memleketinden, şeyhlerinin isimlerinden, din âlimlerinden, faydalı teliflerinden, mümkün mertebe rivayetlerinin mesnedinden bahsetti. Allah'tan ona umduklarını yerine getirmesini, sözlerinde ve amelinde ihlas nasip etmesini, saadet ve şerefini daim etmesini dilerim. Allah'tan her ikimizin de taksiratını affetmesini niyaz ederim.

Benim bu icazetime cevaben şunları yazdı:

Bismillahirrahmanirrahim

Marifet ufkunu din güneşiyle aydınlatan, evini, dini mübinin öğrenildiği herkesin ziyaret edebileceği bir Kâbe gibi kılan, onun ilmini ilimlerin rüknü sayıp, herkesin say ve tavaf edip öpmesini sağlayan Allah'a hamd-ü sena olsun. Acziyet ve taksiratımı itiraf ederek hamd ederim. Fazilet denizinden avuçlamış biri olarak hamd ederim. Allah'ın bir olduğuna, ortağı ve benzeri olmadığına şehadet ederim. Şehadeti kendisini cennete götüren kötülülerden men edenin şehadeti gibi şehadet ederim. Efendimiz Muhammed'in (s.a.v.) O'nun kulu, resulü, habibi ve dostu olduğuna ve bütün âlemlere peygamber olarak gönderildiğine şehadet ederim. O'nun aline, ashabına ve dostlarına salat ve selam olsun.

Salat ve selamdan sonra derim ki:

Bir insan ne kadar tevazu gösterirse göstersin, ne kadar ilim ve irfandan ilerlerse ilerlesin yine de taksirattan muaf değildir. Ne kadar bilgili olursa olsun ilim tahsiline devam edecektir. Öyle olmasaydı bu fakir, eksik ve taksiratını gidermek için zamanın âlimlerinden, asrın nadir ulamalarından zamanın medarı iftiharı, fetva ve tedris şeyhi, göz bebeği allame, imam, muhakkik ve müdekkik Bedreddin Ebulberekat Muhammed bin merhum şehit, Şeyhülislam Radiyeddin Ebulfadl Muhammed bin Mevla-

na Radiyuddin El Ghazzi, El Amiri el-Şafii'nin rahle-i tedrisatından istifade etmeye çalışır mıydı? (Allah yolunu, talebeleri için irşad yolu kılsın. Din mühimmatlarını öğrenmek isteyenleri muvaffak eylesin.) Kendisi Rafii'ye ne çok ilim verdi ve İmam Muhiddin El Nevevi'nin zikrini ihya etti. Onun sayesinde bahçesi sulandı, onun sayesinde bahçesine yağmur yağdı. Onun metodu doğruydu, yolları açıktı, lafızları vecizdi, erişmesi kolaydı. Araştırmaları faydalıydı, ruhlara kuvvet veriyordu. Telifleri emsalsiz beyanlarıyla eşsizdi. Nazımlarıyla, nesirleriyle Elfiye İbn Malik kitabına taç giydirmişti. Allah, ona kapalı kapıları açınca telifleri eşsiz oldu. Onun sınıflandırmaları müthişti. Sayfalarının faydalarına ne sonradan gelenler, ne de öncekiler erişebilirdi. İlim meydanında öndeydi. Nesir ve nazım fenlerinin yuları onun elindeydi:

Belagatli gibi vasfı yapılamaz *çiçekle gelse çiçek çiçeklenir*
Ya da şair şiir söylemeye çalışsa *bunda şiir söylenmez ki der*

Bir de güzellikleri halen sayfalarını süsleyen, incileri boyunlara takılan, benim de gücümün yettiği kadar onun işaret ettiklerine boyun eğdiğim, onun ektiği meyvelerden ve saçtığı nurdan istifade ettiğim fazilet sahibi Şehabeddin Ebulfadl Ahmed'dir. Allah onun ceddini, babasını ve ceddini mesut ettiği gibi mesut etsin. Ondan sonra gelenlere de ihsanını esirgemesin. Ona, onlara ve rivayetleri bence kabul gören herkese eser sahiplerinin muteber şartlara uygun olarak genel ve özel icazet yazdım.

Doğum tarihime gelince sekiz yüz altmış yedi, Ramazan ayının on dördü, Cumartesi sahur vaktinda Kahire'de doğdum. Allah orayı korusun.

Bu yerler bedenimin ilk dokunduğu *topraklardır bu vatana minnettarım*

Orada ve birçok yerlerde daha önce misli görülmemiş ilmiyle amil âlimler ve müçtehit imamlarla tanıştım. Birçokları kabul gören eserlerime icazet verdiler. İlki, lisanını Allah'ın zikrine açan zamanının müceddidi, fazilet ve celal sahibi, allame, meşhur ve muteber sayılan tasniflerin sahibi, Mısır diyarının kadılar kadısı Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed bin Burhaneddin El Neşai El Maliki oldu. Onunla beraberliğimiz dokuz yüz yirmi dört senesine kadar devam etti. Sonra aşağıdaki şu ilim erbaplarıyla görüştüm:

-Şeyh, allame Muhiddin El Kafyaci El Hanefi. Allah onu af ve mağfiretine nail eylesin. Bana teliflerinden yüze yakın kitap verdi.

-İmam, kadılar kadısı Eminiddin El Aksarayni El Hanefi. Allah onu af ve mağfiret şemsiyesinin altına alsın.

-Şeyh, imam, kadılar kadısı Muhubbiddin bin El Şuhne El Hanefi. Şu an af bulutlarının altındadır ve rıdvan nurları üzerinde parlamaktadır.

-Şeyh, imam, allame Seyfeddin El Hanefi. Allah onu rahmetine kavuştursun ve onu cennetinde iskân etsin.

-Şeyh, imam, allame, kadılar kadısı Şemseddin Muhammed El Emşati El Hanefi. Allah ondan rahmetini esirgemesin ve ona nimet elbisesini giydirsin.

-Şeyh, imam, kadılar kadısı Burhaneddin İbrahim El Lekanı El Maliki. Daime rahmetle beraber olsun, Allah'ın merhameti ondan hiç ayrılmasın.

-Şeyh, allame, imam, kadılar kadısı Veliyuddin Muhammed El Suyuti El Şafii. Rıdvan bulutları üzerinde olsun, af elbisesin giysin.

-Şeyh, allame, imam, kadılar kadısı Şerafettin Musa bin İd El Hanefi. Allah onun mağfiretini artırsın. Onun ilminden fazlasıyla istifade ettim.

-Şeyh, imam, alim, allame Sıraceddin Ömer El Abbadi El Şafii. Allah onu geniş rahmetiyle sarmalısın, üzerine af ve rahmetini yağdırsın.

-Şeyh, allame, imam Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed El Cevceri El Şafii. Allah onu af ve mağfiretiyle kuşatsın. Bana birçok teliflerini hediye etti. Bunlardan bir de El Minhac ve El İrşad üzerine yazdığı şerhlerdi.

-Şeyh, imam, allame Celaleddin Muhammed El Bekri El Şafii. Allah ona rahmet etsin. "Benim sizinle dostluğum eskiye dayanır. Baba ve anne tarafından dedelerinle dostluğum vardı" dedi ve bana El Minhac üzerine yazdığı notları ve El Ravde üzerine yazdığı haşiyeyi takdim etti.

-Şeyh, allame, imam Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed bin Kasım El Şafii. Rahmet üzerinde daim olsun ve mağfiret nimetine gark olsun. Bütün teliflerinden birer nüsha hediye etti.

-Şeyh, imam, asrın hafızı, muhaddis Fahreddin Osman bin Muhammed El Dimi El Şafii. Allah onu kabrini rahmetiyle sulasın.

-Şeyh Necmeddin El Sahravi ve El Hersani. Sekiz yüz yetmiş yedi yılında Ezher'de onlardan Buhari'nin El Iraki ve El Haccar rivayetlerinin tamamını okudum.

-Şeyh, muhaddis Bedreddin Hasan bin Nebehan. Allah onu rahmet ve Rıdvan'ına kavuştursun. Sekiz yüz seksen altı yılı Ramazan ayında, çeşitli meclislerde Buhari'nin tamamını ondan okudum. Aişe bint Abdulhadi'nin El Haccar'dan naklettiği nüshasını bana hediye etti.

-Şeyh, imam, allame Burhaneddin İbrahim bin Zehire El Şafii. Sekiz yüz yetmiş sekiz yılında Mekke kadısıyken Mısır'a geldiğinde görüşmüştük.

-Şeyh İmam Allame El Keleşani. Tunus Kadısıyken hac yolunda Mısır'a geldiğinde görüşmüştük.

Görüştüğüm alimleri şeyh, imam, allame ve üstün anlayışlı Muhibbiddin Muhammed bin El Garasi Halil El Basravi El Şafii'yle bitirmek istiyorum. Allah onun mekânını cennet eylesin. Ondan çok ders aldım. Rivayetlerini, teliflerini ve ölüm hastalığına yakalandığında elindeki müsveddelerini bana verdi. Kitaplarından bazıları şöyle: "El Minhac" adlı kitabın çeşitli yerlerine yaptığı şerhler, "El-İrşad" adlı kitaba yazdığı notlar, Hadis ilminde El Iraki'nin Elfiye'sinin şerhi, usul ilmine El Bermavi'nin Elfiye'sinin şerhi, usul ilminde Muhtasar İbn Hacıb'nın şerhi, İbn Bessam'ın "El Kavaid El-Kübra "adlı kitabının şerhi ve El Hazreciye'nin ve El Munferice'nin şerhi ve diğerleri. Allah bana, onun kitaplarından faydalanmayı nasip etsin. Allah onu, geniş rahmetiyle sarmalasın.

Bunlar benim aklımda kalan şeyhlerimin isimleridir. Bunların dışında hatırlamadığın bana birçok teliflerini hediye eden ve kendi el yazılarıyla not düşen şeyh ve hocalarım var.

Benim teliflerime gelince, acziyet ve taksiratımdan dolayı onlardan bahis etmekten utanıyorum. Bunlardan en üstün ve ala olanları, dokuz yüz yılının beş ve altıncı yıllarında yazdığım Buhari'nin şerhi, gece namazı faslına kadar yazdığım "Mabsut" kitabının şerhi, yarısına kadar şerhini yaptığım "Makamat Elhariri" fıkıh kitabı "El-İrşad" kitabında şerh ettiğim bir kıta, "Telhis El-Miftah" kitabının delillerinin şerhi, El Hazreci'nin şerhi ve bunların yanında kalemlerin yazdığı, ancak benim pek hoşuma gitmeyen şiir denilebilecek bazı şiirler ve nesre benzer yazılar da var. Onlardan bazıları şunlar:

Eğer bir kimsenin tabiatına atarsan
önce sözüne bak sonra fiillerine
Eğer onu iyi bir haberci bulursan
onun bu kemali yüz güzelliğindendir
Cehaletin kardeşinden görünce özür diledim
benden uzaklığı ve zelilliği seçti
Beni bir ademoğlu gibi görmedi
bana ardını döndü ve çekip gitti
Ey mahıyla köleyi satın alan
özgürü satın alsan ya daha layıktır
Köle nimetten sana şükretmez
özgür ise hamd eder ve şükreder,

Bir başkası:

Kusurlar saklanır ancak
bir bir çıkar ortaya
Çıplak bir adam görseniz
nerde elbisen demeyin
Mahlukattan her türlü hoşgörüyü severim
davranışı yakın tavrı kolay
Yardıma muhtaç onu çağırdığında
Çağıranın yakarışından önce icabet eder
Bir kavim içinde garip olunca
onlara tatlı sözle konuş
Vahşi olmalarına da üzülme
evi uzak olana köpek yakın olur

Bir başka şiir:

Çoğu dostlar yakınlık gösterir
ancak kalbinde kini saklar
Tatsız bir deniz suyu gibi derinler
temiz olsa bile görünmezdir

Bir başkası:

Ey evini dünyada kuran
kazanç yerine kayıplara uğradın
Bir ev yıkarak evimi
kurdum diye bağırıyor dilin

Bir başka şiir:

Ey iyiliği inkar eden insan
Neden kendin yapmıyorsun
ölünce yerine onu kim öder
üstüne düşen amelleri

Bir başkası:

Görüyorum ki zamanın en şanslısı
Benim şansım da hep kısıtlı
cahilleridir ve onlar şanslıdır
benim halim neden böyledir

Bir başka şiir:

Eğer zalim eziyete başlarsa
Bırak onu kendi haline
herkes sabırla sınanır o gün
herkes onun ameline bakmasın

Bir başkası:

Cahil üst tarafımda otursa
Güneş zaten Zuhal'den yüksekte
ilmin elinden mi tadacaktı
ondan da daha faziletlidir

Uzun kasidelerime gelince; adı geçen üstadımız onların birçoğunu yazdı. Onları zikrederek konuyu uzatmaya gerek görmüyorum. Artık bu konuda hata etmemek, çok uzatıyor dedirtmemek için kalemimi hapsediyorum. Düşük lafızlardan ve hatalardan af dilerim. Bunları, acz ve taksiratını itiraf eden, Allah'ın fakir kulu Abdulrahim bin Ahmed El Abbasi El Şafii, dokuz yüz otuz yedi yılı Şevval ayının yedisi Perşembe günü Mahruse-i Kostantiniyye'de yazdı. Bir Allah'a hamdolsun Efendimiz Muhammed'e (s.a.v.) salat ve selam olsun. Hasbünallah ve nimel vekil.

Bu arada Kazasker Mansur bize büyük itina gösterdi. Sultan'ın Bursa'ya seferi çok çabuk oldu. Allah onun gölgesini kâinat üzerinde daim kılsın. Bundan dolayı Kostantiniyye'de kalmaya niyet ettik. Adı geçen Abdulrahim Efendi Hazretleri'nin evinde ikamet etmeye devam ettik. Onun güzel hallerini müşahede ettik, yüksek ve manalı lafızlarından lezzet aldık. Bu makamda kalmaktan yılmadık, aksine aylarımız gün gibi gelip geçti. Derken memlekette taun belası yayılmaya başladı. İnsanlar bu beladan

çok sıkıntı çekti. Dostlarla toplanıp bu musibetten Allah'a sığındık. Oturduğumuz makamın güzelliği kayboldu. Adı geçen efendimiz, sıkıntılı olmayan bir yere sefere çıkmaya karar verdi ve bizim de kendisiyle beraber olmamızı istedi, Allah'a istiharede bulunduk ve gittiği yere gitmeye karar verdik.

İZMİT YOLCULUĞU

Sultan sefere çıktı, Divan mühim işlerini bırakıp tatil oldu. Hava değişti ve kirlendi, taun vebası yayılmaya başladı. Nesim rüzgârı zehir esmeye başladı, sular zehir oldu, soğuk sular ateş oldu. Dost dostu sormaz oldu. Bu arada İzmit'in havasının temiz olduğunu, suyunun tatlı ve vebasının az olduğunu, yüksek, tabiatı selim, mera ve gezinti yerleri geniş, çeşit çeşit meyvelerin bol güzel bir mekân olduğu şeklinde anlattılar. Ortalık düzelip, Sultan dönünceye kadar oraya gitmek üzere istiharede bulunduk. Adı geçen efendi hazretlerinin refakatinde oraya gitmeye karar verdik. Dokuz yüz otuz yedi Muharrem ayının on ikisi Pazartesi kuşluk vakti gemiye bindik. Denize açıldık, hiç korkmadık ve arkadaş zorluğu çekmedik. Güzel bir hava, deniz sakin, dalga yok, buhar saçan gemi denizi yararak yoluna devam ediyor, görenler durduğunu zanneder oysa bulut gibi gelip geçiyordu. Sonra rüzgâr tamamen duruyor, deniz bir süt veya yağ kabına dönüyordu:

Daha önce deniz sularla coşuyordu *biz gelince sanki dümdüz arazi oldu*

Gündüz borcunu ödeyip gitmiş, ay ziyasını serpmişti ki biz Kızıl Ada diye bilinen bir köyün sahiline yanaştık. Gece çırasını yakmış ve Ay'ın beyaz ipekli elbisesini giymiş, denizin, tadı acıda olsa Ay'ın ışıklarıyla beyaza bürünmüştü, her tarafı parlıyordu. İşte tam da bu ortamda geceyi burada geçirdik:

Üstündeki ışıklar *kınından sıyrılan kılıç gibidir*
Onun başındaki derecesi bile *soğutucudan daha soğuktur*

Sabah rüzgârı esmeye başlayıp, sabahın uykusundan uyandığı ve Ay'ın ışığının kaybolup şafağın attığı bir vakitte geminin ipi çözüldü ve yolumuza uçarcasına devam ettik:

Dalgalar orada kırıldı ve döndü *özlemin hararetı saçları beyazlattı*
Atların yelesi onunla boğuldu *dalgalarının batması yakın oldu*

Günün ortasında deniz bize zulüm etmeye başladı. Dün ne özel arkadaş, ne güzel komşuydu. Bu gün isyan etti, rüzgâr şiddetlendi. Dalgalar her taraftan yükselmeye başladı, sallandı, kırıldı, kırdı, seyir mubah iken haram oldu. İkindi vakti istirahat etmek için açık bir yere yanaştık. İstirahat edelim derken kalbimiz korkuyla doldu, yutkunmamız zorlaştı. İçimiz endişeyle doldu, esen rüzgâr, denizin dalgalarını kabarttıkça kabarttı, gemi dalgaların üzerinde ağaç dalı gibi sallandı. Bu durumdan çok rahatsız olduk.

Çarşamba günü dalgaların arasında son derece endişe ve korku içinde geceledik. Gecenin çadırının çökmesi, şafağın aydınlanması ve güneşin yüzünü göstermesiyle birlikte gemimiz, dağlar gibi dalgalar arasında Nuh'un gemisi gibi seyrine devam etti. Bu durumu tefekkür ederek bir benden bir efendi hazretlerinden aşağıda beyitleri terennüm etmeye başladık:

Ben:

Deniz yüzü heyecanlı *köpüklü aşırı ve şaşkın gibi*

O:

De ki azim başladığında *güzel sabırdan da arındık*

Ben:

Allah'ım şerri uzaklaştır *sevgisinden bize nasip et*

O:

Zamanın hali fesada dönünce *bizi taşıyanların ıslahı da fesada döndü*

Ben:

Belki de onu amade kıldı ve şerrini giderdi *bizeyse onun aşırı sevgisi kaldı*

O:

Rüzgar ılık bir yağmur yaydı *emniyet gölgesini genişçe hazırladı*

Ben:

Merkebinin ezasından bizi kurtardı *o bizi maksadımızdan döndürdü*

O:

Bizi hemen şaşkın hayallerden çevirdi *iyilikleri mayalayarak*

Ben:

Sanki dağdan dağa ip gerdi *ve hiç boş bırakmadı*

O:

Büyük bir girdabın içinden *çıkardı ve doğru yola getirdi*

Ben:

Barışın ardından savaşıyla karşılaştık *birden savaş ateşini üzerimize çulladı*

O:

Hem kördür hem sağır *cevap vermedi hem de laldir*

Ben:

Yemek tadından mahrum bıraktı *içeceklerimizden de tatmadık*

O:

Kalbim yarın için rica eder *güveniyor bela definden*

Denizin ortasında bazen alçalarak bazen de yükselerek yolumuza devam ediyoruz. Sonunda deniz şiddetli tavrından vazgeçerek normal haline döndü. Çok geçmeden beldeye teşrif ettik. Şiddetten feraha çıkınca yine bir beyit benden, bir beyit ondan devam ediyor;

Ben:

Allah bize icabet etti ve yetti *şeytan ahlakhların elinden kurtardı*

O:

İyiliğe iyilik kattı *gereğine tebliğ etti*

Ben:

Ünsiyet bahçesinde nimetlendik *düşük yaşantıda genişlik ve yücelik bulduk*

O:

Nimetlerinden ona hamd olsun *uzattığı gölge ve hibelerinden*
Muhtardan daima ona *salavat her geldiğinde*
Ali ve ashabına selam *gece yıldızları kadar selam*

Güneşin gözü kapanıp, gündüz dünkü güne dönüldüğü bir vakitte beldenin iskelesine yanaştık. Bu beldeye yerleşmemiz Muharrem ayının ortalarında Perşembe gününe rastladı. Sevimli bir yere geldik. Zaman, vaadini yerine getirdi, kederimizi sefaya, cefa günlerimizi vefa gecelerine çevirdi. Arkadaşımız Hacı Muslehaddin Mustafa'nın evine geldik. Kendisi firar eden bir kölesinin peşine düşmüştü. Ailesi ve çocukları bizi coşku, ikram ve sevinçle karşıladı. Bizi yüksek, güzel ve latif bir odaya yerleştirdi. Oraya beraberimizde getirdiğimiz eşyalarımızı bıraktık. Cuma günü namaz vaktine kadar bu nezih mekânda kaldık. Beldenin camiinde cuma namazını kıldık.

Cami bütün belde halkını alacak kadar genişti. Çünkü onun dışında cuma kılınacak ve hutbe okunacak bir cami yoktu. Cami eski, gümüş renginde ve sağlam yapılı olup yüksek bir yerde bina edilmişti. Uzun bir yol takip edilerek dolaşılabilecek bir yerdeydi. Hatibi ise son derece ihmalkâr, Kur'an'ı acem tarzında okuyan, Dad harfini Za gibi okuyarak Kur'an'ı tebdil ve tağyir eden, kaynağını bilmediğimiz hadisler okuyan, vasıf edemeyeceğimiz kadar karışık hareketler yapan birisiydi. Namazımız batıl olduğu için öğle namazı olarak iade ettik. La havle vela kuvvete illa billah.

Namazı kıldıktan sonra beldenin arazisine dağıldık. Birçok dost bizleri misafir etti. Durmadan beldenin etrafını dolaştık, gezinti yerlerini seyrettik. Orası yeryüzü ziynetine kavuşmuştu. Allah'ın kudreti kendini orada göstermişti. Belde, yüksekliğiyle diğer beldelere meydan okuyordu. Korunaklı olduğu için iftihar ediyordu. Güzel havası ve suyuyla, eski binalarıyla, güzel meyveleriyle, gelin gibi mesire yerleriyle, yüksek tepeleriyle övünüyordu. Deniz onu bilezik gibi çevrelemişti. Her taraf bahar boyasıyla boyanmıştı.

Sonra Hacı Mustafa döndü, bizleri selamladı ve bizi evine getirdi. Evine döndükten sonra bizim için hazırlanan odaya yerleştik. Bize kıymetli hediyeler takdim etti. Etrafımız, çeşitli çiçekler, misk gibi kokan bitkiler, koku saçarak esen hafif rüzgâr, öten kuş sesleri ve diğer vasıf etmesi zor eşyalarla sarılmıştı. El Muted bin Ubbad'ın kâtibi İbn-i Hısn'ın dediği gibi:

Ve uyandırmadı beni
ağlıyordu bir ağaç dalında
gök mavisi göğsü görünüyor
bir güvercin oğlundan başkası
ada ile nehir arasında
bacakları daha koyu renkli

Burada emniyet içerisinde gecelerimizi ve gündüzlerimizi geçiriyoruz. Şehrin ileri gelenleri bizimle selamlaşmak, dua etmek, dua beklemek, ikram ve tazimde bulunmak için yanımıza gelip gidiyorlar. Biz ise burada sıkıntıdan uzak yaşamımızın lezzetini tadıyoruz. Ancak sık sık araya memleket hasreti giriyor, aile ve çocuklardan ayrılmanın acısını çekiyoruz. Ne zaman hayatımız normalleşip bir nefes almaya başlasak, araya memleket ve çocukların hasreti giriyor ve hayatımızı şairin dediği gibi allak bullak ediyor:

Acılı yaşam sürüyor
Nefsin sakini acıyı istemez
her kimin vatanı ve evladı varsa
yerim yurdum hiç şikayet etmez

Eğer Allah bize adı geçen efendimizin meclisinde bulunmayı, gece gündüz, sabah akşam onunla sohbet etmeyi nasip etmeseydi kalp parçalanmaları, ciğer yanmaları devam ederdi. Onun ünsiyetiyle hayat buluyordum ve onun konuşmasıyla hasta olan kalbim şifa buluyordu. Onu görmekle susuzluğum gidiyordu, geceyi sakin geçirebiliyordum. Ne zaman vatan, fikrimi karıştırsa tek tesellim o oluyordu. İyiliklerini önüme sergiledikçe gecenin karanlığı dağılıyordu. Şayet ben her uzaklaştıkça sabra dönmesem, ruhum her sıkıldıkça ona dönmesem, ayrılığın öldürdüğü kimselerden olurdum.

Yasaklardan bir yastığa yaslandı
Gözyaşlarını akarken görünce
Kanatlarını yaydı ve uçarak çıktı
boynundan kanat uçlarına doğru meyletti
ağlamanı yeşil dal zannetti
kalbime uçtu beni benden aldı

Sözleri bana zehir yudumlattı
Benim üzüntüm ölmeye değil
İstersen kalbini sevgiden sevgiye fırlat
Yeryüzünde gençlerin sevdiği nice mekan olur

güya bana kendimi kaybettirdi
kalbimin üzüntüsü yapmadıklarıma
sevdiğin ancak ilk sevgilidir
tek sevdiği ise elbette ilk menzilidir

Günlerin âdeti böyle, her toplanmanın arkasında ayrılma vardır. İtaat edenleri isyan ettirir, yaklaşanları uzaklaştırır, kavuşanları ayırır, rıza gösterenlere buğz ettirir, evinde oturanları rahatsız eder. Allah, lütfu ve keremiyle bizi ayrılığın şerrinden emin eylesin ve onun belalarından bizi korusun, âmin. Allah orada bana, şu beyitleri yazmayı müyesser kıldı. Efendimiz onun üzerine takriz yazmasaydı ispata değer bir yeri olmazdı:

Aşk ile boğulana teselli var mıdır
Onu iyileştirecek bir deva var mıdır
Ben kimi sevdiysem ya göçüp gitti
Zaman ise kimi zaman köpek dişleri ile
Özlem hüzün uzaklık ve cesedin zayıflığı
Bunlardan biri bile sabrı tüketir
Burada ruh ayrı bir mecrada
Sanki kemiklerin bir derisi yok
Kalp susuz, içeceği kanlı gözyaşı
Gece boyunca hiç gözümü kırpmadım
Gece sel gibi gelip gidiyor
Bir köpüklü deniz gibi kaynıyor
Ya da sabahı kıran bir ordu gibi
Zannederim üzgündür umudu yok
Ülfet ettim karanlığına ve yol aldım
Karşılaştıklarımı Rabbime şikayet ettim
Her zaman tevessülüm zaten onadır
Mahlûkatın en şereflisi ve ahlakı
Beşerin rehberi günahlarının şafisi
Hanif dinini açıkça ortaya koyan
Belki sabah yardıma gelir
Belki sabah ışığı doğuya yaklaşır
Bunun hemen olmasını ümit ederim

o hastalığa şifa veren bir doktor var mıdır
vesveselerden koruyan bir muska var mıdır
ya uzaklaştı ya da kabre girdi
kimi zamansa azalarıyla çiğnedi geçti
evin uzaklığı ve duyguların iflası
her türlüsüne bu can nasıl dayanır
cismim ise ayrı bir teselli arar
dört bir yanını ateşten gömlek sarmış
dumanı ise nefeslerden akıp duruyor
kapansa da bitkin vazgeçiyor
ne ölçülüyor ne tartılıyor
dalgaları ise uzun boylu dağlar gibi
düşmanını ezip zafere eren
galiba hiçbir duygusu yok
aydınlığına sabahın uzun uzadıya
bana çektirdiklerini eziyetini anlattım
insanlar arasından seçtiği Resul'üne
her türlü pislikten tertemizdir
gariplerin desteği fakirin tesellisi
melun iblisi lanete boğan
çıkmaz buhranlardan çıkış getirir
gecenin elmas yüzlü yıldızlarını eritir
güneşten sonra at sırtına razı olurum

Sad vadisi hazır durmuş olur
Emniyet bahçeleri yakın görünür
Bayram gibi vefa günleri döner
Zaman pınarı uykudan uyanıp akar
Yitiklerin hakkını verir hatırlatarak
Rabbim dostlarla toplayarak yardım eder
Bir evdeki bina edilmiş en değerli
O kapıdan kimse geri çevrilmez
Beni güzel lütfuyla döndürdü efendim
Rahmet etti gurbetimde ümit var etti
melikin sağ kolu onların yardımcısı
Yüksek zirvelerden akan ırmak gibi
Kuluna rahmet etti sığındığında
Orada buhranlar sürura döndü
Kemal ile arkadaşlık eden efendi
Ali Muhammed'in evinin sanki şubesi
Faydalarla farklarla güzelliklerle
Beşere ait türlü güzellikleri
Nübüvvet nuru alnında parlayan
Ne bir atasözü ne de bir hayal
Ağız onu nitelerken ne söylesin ki
En güçlü şairler bile aciz düşer
İnayetle mahfuzdur ne bekçiye
Şerefine daimi saadet yeşerdi
Şerefine efendilik var oldu

dedenin çıplakları giyinmiş olur
meyve dalları gün gibi ortaya çıkar
yakın geceler düğün gibi olur
donup taş tutan kalpler de erir
uzun süredir unutulmuşları
hem de ailem ve sevdiklerimle
temel olan Allah'tan takva ile
nefisler orada ruhsuz kalmazlar
dikilip duran yaban ellerden
Vezir Ayas ile sıkıntılarımı giderdi
vezirlerin gözü gibi ve hatta başı
çağırınca fırlayan koca bir aslan gibi
efendim Ebubekir Abbasi'ye
katı kalpler ise ülfet ve muhabbete
her türlü övgüden hayır libasıyla
güzel dallarıyla cennet bahçesi
övgülerle ve dostluklarla dolu
toplayan bir ender El Abbasi
bir kandil gibi gökteki yıldız gibi
ne de bir ölçü onu anlatır
Ayas'ın zekasına sahip olsa bile
onu satırlara nakış edebilmekten
ne de korumalara ihtiyacı olmaz
İlyas'ın bekası ile baki kalmak üzere
bahçelerin gölgesinde uzayıp gitti

Allah nimetlerini bol etsin ki efendim bu beyitlerde durdu ve bana şu veciz beyitlerle cevap verdi:

Mahlukatın en hayırlısı efendisine ve
Farklı cinsten ve türlerden uyandı
Vefalı, bir dinleyene güzellik verir
Konuşunca beyanının hoşluğundan
Lafzının manalarından çiçek yapılsa
Sözlerinin nuru kuşluk güneşiyle kıyaslansa

amcasına yakını Abbas'a yemin olsun
onun gibi hiçbir inci düzülmedi
baktığında hudutsuz şeref getirir
fikirleri hayretlerde bırakır
çiçeklerden baş tacı olusur
kandil ve lamba gibi ortada durur

Sübhanallah öyle yeni bir fikir ki
Metni yüce düşüklük yok
Sanatının lütfuyla manalar oluşur
Şairlik ruhu insana ruh verir
Beşerin bahçesini yemyeşil eder
Onda fesahat yaprağın açılmış görürsün
Hilalim beyanının fazileti ile kokulansa
İncilerini dizen dalgıcın hayrı Allah içindir
Şeyhler onun ilmi ile temayüz etti
Öyle maarifi var ki ancak sadece
Telifleri şahitleridir onun
Lütfedip konuşunca zorluk yok
Aydınlatan güneşi kim inkar eder
Fazilet pınarının aciz bırakmasına şaşmayın
Bana göre şerefi nitelediğimizden de öte
Örneğin onun zatını benzetirim
Övgüler büyükten büyüğe düştü
Babasının hayrı Allah içindir
Gözlerim ondaki gibi bir celal görmedi
Halil rızası var kolay insan hoş sözü var
Uzun boyludur ilimde uzun uzadıya gider
Hoşgörülüdür cimriliği terk eder düşürür
Velayeti önde gelenlerin gözbebeği oldu
Nasihatleri azgınlara rehberlik eder çevirir
Sayılması mümkün değil kerametleri var
Ona on katıp onu övmeye çalışan
Vallahi ben haklarını yerine getirmekte
Onun Kerim Mevla'dan hibeleri var
Sadece bir alim şerefinin varisidir
Sad'ın kubbesi ki üstünde halen daha
Her ipucunda bir efendilik bulursun
Özür ! Şanlı soylu kimseyi methetmekten
Yetmiş yaşındaki mazur sayılır
Sen Radi'nin oğlu Radi'nin oğlu razı ol

inciler döker cinaslar dizer
türlü belagat sanatları giyinmiş
kadeh kalıntıları onu kirleten
gömülüp gaip olduktan sonra
kuru kaldıktan sonra ilk bahar çiçekleriyle
gelin bası gibi örülmüş görürsün
mikyas bahçesinde köleleştirilmezdi
onun fikirlerinde ilimler dalgalanır
yaşlarsa hayır libasını giydi
aklı vesveseli olan inkar eder
ölçülemeyen eşsiz bir deniz olduğuna
ancak yalakalanan pis adam müstesna
ancak kör ki bu durum da böyle
katırlar çekerek atları aciz bırakır
insanlara yaptığı en güzel davranışlar ile
Ahmet'in ahlakına ya da Ayas'ın zekasına
en üstteki en sağlam temele dayandı
yüksekleri konuşur sağlam dağ gibidir
ötesinde sadece insanların Rabb'i var
insaf eder ve cevherleri terk eder
insanlara ise basit davranır eşit görünür
kanaat ve tahammülde Hatemi akla getirir
inatçıların gözleri ise onunla zelil düştü
onunla katı kalpler yumuşar ve erir
damla gibi dalgalar gibi nefisler gibi
onun için beşlilerden altılılara geçemez
gayet âciz düştüm ve iflas ettim
ona en hayırlı libas rızayı giydirir
çatıların üzerinde yerleşmiş rütbesi var
selefine uyumu ve eşitliği görünür
fesatçılar gibi haset etmeyi terk edersin
katı zamanın cevrinden kurtulan kişi
kuşluk vakti aşık gibi tefekküründen
ötelerden gelen hislere tabi ol

Bağlı olduğun beşere layık ol bunlardır
Eğer sen az görüşlü zayıf ve sefil olursan
Kafiyeleri toplanıp razı olunca
Seni methetme övüncünü üstünlük sayarım
Cerir tüm şiirlerini toplamaya başladı
Bir sevgiliye ki ulaşması artık mümkün değil
Halen daha yükseklere terakki ediyorsun
Yüce şanına ötelerden senalar olsun
Gözlerinde nimet veren medeniyet var
Ateş böcekleri ile ona yazdıklarım

Abbasi'nin ihlasından dökülenler
bu alçak vasıfları örtmen gerekir
aşırı gittikten sonra sana tâbi olurum
yükseklere minberler kürsüler koyarım
Ebu Firas övünerek böbürleniyor
Ebu Hüseyin seslenişin, sözlerin kardeşi
daha da ötelere hedefe giden mızrak gibi
vakıflar gibi hapisler gibi
dualarda ümitsizliğe düşmekten koruyan
satırları mürekkeple beyazlatmaktadır

Allah izzetini ve yüceliğini arttırsın ki daha sonra bana şu gazeli yazdı;

İlimlerin kalbini kendinde toplayan
Üç harfli bir isim ki sen onu üç harfli
O normalde ile bir fiildir
Harflerini değiştirsen zevk sahibi olan
Eğer başındakini kaldırırsan görürsün ki
Ters çevirirsen zelillik ve zayıflıktan sonra
Ayn harfini kaldırırsan makamında durdu
Her birinin yeri değiştirildiğinde
Ters çevirince bir incelik bulursun
Lam harfini Fa harfi ile değiştirsen
İkisini değiştirirsen ekşi manasında
Üçleyerek okursan delalet eder ki
Evleri uzak bir beldenin adıdır
Onun gerçek bir şey gibi itibar etsen
Irak arazisinde bulunan bir şey
Ararsan Horasan'da da var
Mısır ve Şam'da da mevcuttur
Bunu özetle bir gazel olarak al
Bilmecenin çözümü senin lafzının
Nimetler içinde bir yaşantıda

eşsiz mücevherlerle süslenen
görürsün ama aslında sekiz harflidir
ters çevirirsen de durum böyledir
üzüldü ve ondan uzaklaştı olur
gidip gelmek manasında bir fiil olur
salih olmak manasında görürsün
ve uzaklaşmadı olur
manzaralar ortaya çıkaran fiil oluşur
sakince sabahlayan bir hastayı anlatır
eşit görünenlerin ismi olur
şehirlilerin ve çöldekilerin yediği
vaktin dörtte birini orada geçirene
ötesinde kocaman bir sahra vardır
uzak ve yakın bir şey görürsün
Hicaz arazisinde ise daha fazla bulunan
Rum diyarında yeteri kadar
hayır işlerinde rekabetten tükenmiştir
zaman senin gibi ikincisini çıkarmadı
güçlü cevheri ile zirvede durur
daim olasın bereket ve bollukta

Buna cevap verdim ve ben de bir bilmece sordum:

Ey haliyle ilmin dolunayı olan
Bana çok güzel bir bilmece okudun
Üç harfli bir isim ki onu ayırırsan
Lafzını değiştirdiğinde ise
Harflerini değiştirerek tahrif etsen
Başını silsen kalanı tekrarlasan
Yerlerini değiştirerek tahrif etsen
Tersini okursan develeri sessizce
Eğer kısaltarak okursan
Ayn harfini silip kaldırırsan
Hindistan'da ise cariye manasında
Batıdaki ipuçlarının gösterdiği gibi
İşte bu üç harfli isim ki bazen
Hidayet nuru gizli kalmaz
Zahirde değişiklik yaparken gizli kalır
Onun zıddından bir şey eksilmez
İlk harfi ve sonrasını değiştirirsen
İlk harfi sonrasına nakledilirse
Son harfini ortasına nakledersen
Zel harfi ile değiştirirsen yasaklı demektir
İşte cevap budur bilmece düşüktür
Bilmeceyi çözüm bileziği ile süsle
Sen her daim izzette ve saadette olasın

fikri ile müşkülleri ortaya çıkaran
insanlar içinde kadrimi yüksekte tuttun
harflerin sayısı sekize çıkar
yaralının kalan nefesinin adıdır
Türklerin içtiği bir içecektir
bir kayadan parladığını görürsün
zevk sahibi ondan uzaklaşmaz olur
giderken görenin sözüdür
ortak azalardan bir aza çıkar
kış mevsiminin geldiğini görürsün
Maveraünnehir'de süvari anlamında
doğuda apaçık görünen bir çöl olur
yedi harfe bile ulaşabilir
bizi vasf ederken onu eşit bulursun
yeryüzünde farklı yerlerde görür durur
orada bulunan Fa silinir
burada iki kuvvet olmuş olur
zelile yardım edilen yol manasına gelir
fakir hüzünden şikayetçi olarak akşamlar
halen şaşkın ve sapkın demektir
manaları kabule daha layıktır
göklerde kanatlanıp uçarsın
günlerinizin peşinden geceler gelmesin

Allah ömrünü uzun etsin ki bilmeceme cevaben şöyle söyledi:

Ey Allah'ın dininin dolunayı
Kadri büyük bir isimle gazel okudun
Sana dolunay desem bu bile övgü olmaz
Onda nice cevherler vardır
Hasetçilere reddiye var, güzelliğinden
Bitkileri iyidir bol verimlidir
İsteyen biri sevgiyle ona yola çıksa

ötelerde her ilmin toplayanı
şan ve şerefin zirvesinde daim oldun
seninle seherler gündüzlere kavuşur
yüksekleri gösterir
insanlar içinde zelil görünür
iyiliği de halen daha daimdir
vefa meziyeti ile yakınlardan sayılır

Orada susuzlara nice serin pınarlar var
berrak suları saf-u pak akar
O ne güzel bir alim ki
Yemami giymiş görünür
Eğer İbn-i Burde bir kaside yazsa
yorulur aciz kalıp teslim olurdu
El Nevasi söz söylemeye çalışsa
unutur şaşırır öyle kalırdı
Velid sözlerini sigaya çekse
her türden zayıf düşer abese girerdi
Mütenebbi bile aciz düşer
ne diyeceğini bilemezdi
Ya da Maarri hikmetten konuşsa
zorlanır ve doğru sözü söyleyemezdi
Şerefi ile zirvelere ulaşan bir kimseye
bu meziyetler bid'at değildir
Saadette ve nimete daim olasın
geceleri yollarını yıldızlar aydınlatsın

Ben de ona şu gazeli okudum:

Ey ilimde içtiği pınar pak olan
pınarın tatlılığından rivayetler yapan
Halen daha muamma bir üç harfli isim
varlığın doğusunda ve hem de garip
O hep susar konuşur kabul edilir
lakin işaretleri ile en acayip kelamdır
Hem zahir hem gizlidir görünmez ama
kalbi kaymış olanı kandırır durur
İlk harfini silsen
savaşa toplayan manası bulursun
Yerlerini değiştirsen büyük bir iş olur
cemaate öncülük eden bir sıfat olur
Sonuna bir harf eklediğimde görürsün
verimliliği ile meşhur bir belde adını
Tersini çevirirsen bir kız adı çıkar
o kızın sevgilisi aşkından ölür
Fa harfini Lam yapsan
güzeli seven aşık çıkar
Tersine çevirsen çölde bir kabile
Araplardan bir misal
Ey iyilik sahibi ve emsalsiz deniz
haydi çöz bakalım bilmeceyi
Ey o kimse ki büyük alimler onu
dolunay sayıp sohbetini ganimet sayar
Teslim ol ve devam et sayısız nimetlerde
bulutlarından yağmur düşen yerlerde
Akıllı da ve akılda fazilet bırakmayan
nice güzel bilmeceler söyledin
Akıllının nutkunu kestin ve susturdun
çektiğin perde ile zekilere üstün geldin
Gizli ipuçları verdin bazen
durum fülleri sabittir kalbinde
Cevap ver demeye uğraştın, bilmece
çözümü ise acayipliğine bağlanmış
Öyle bir bilmece çıktı ki engellemeye çalışırsın
dilediğinden, savaşmaktan geri durmazsın
Sohbette ona büyük bir bilmece gösterdim
şaşırdılar ve onun safına geçtiler
Eğer onun bu kadar büyük olduğunu anlasaydın
yakın yerinden uzak fikirlere düşerdin
Galip gelmek istese bile ve ona çalışsa
yine de karşısında izzet bulamaz
Allah için gazi bir nazım dizdi
önümüze bir dolunay çıkardı
Şam'ın köşe bucağı onunla
biniciler develeri çöktürdü

Oradan Mısır'a geçip dolaştı durdu
Orada ilimleri yaydı ve
Belki de o babası Radi' yi yakalar
Saadet ve izzettin daim olan
kerpiç süslü evleri tatlı suyla suladı
bilinmezleri aşikar etti
Arapça söylediği şiirler ile
doğuda ve batıda dolunay ola

O ise bana şöyle bir bilmece okudu;

Ey asrın enderi
Sülasi bir isim ki
Cisminin güzelliğiyle
Yürür ayağı yok
Hafiftir ama kalbi
Fa harfini değiştirirsen
Fa harfini kaldırsan
Ayn harfini birleşik mi olmalı
Bazense fiil olur
Bazense isim olur
Eğer kalp yaparsan
Sonra fayı değiştirsen
Sadece fiile mahsus
Fa'sı değiştirilse
Marifeye mahsus olur
Lam'ı değiştirilirse
Sana mubah bir şeydir
Çözümü zor gibidir
Teslim ol ve devam et
Son kısmı değişkendir
Hiçbir gece sabahı
vasıfları sınırsız
marifedir nekresi yok
gören gözüyle değil
sevilir ve ilginçtir
kuşatılamaz
tecrübe edilen olur
ezberlenen işler olur
büyük bir şeyin adı olur
hali takdir edilir
haber vereni gösterir
en hayırlı meta olur
lamına itibar olmaz
diğerlerinde bulunmaz
Lam'ı kısaltılır
cephesi kısa kalır
Aynı zikir edilmez
kalpler ona zorlanır
cevheri tektir
değişmeyen nimete
evveli ise kesilmez
mahvedip yok edemez

Buna cevap verdim ve ben de bir bilmece ekledim:

Ey vasıfları değerli
Bilmecenin bir isim
Cismi hissedilmez
Başı sonu gibi
parlayan yıldız gibi
birden evreni kapsayan
gözler onu görmez
hiçbir zaman değişmez

Hüznüyle uzar gider
Rabbine itaat eder
Fa'sını değiştirirsen
İsmi aleti ise
Değiştir, boz Fa'sını
Her şeyi kapsar
Fiil olarak gelir
Kerametli bir şey
Kısaltılması lütufla
Fa harfini değiştirsen
Ayn harfini değiştirirsen
İkisini de değiştirirsen
İşte bu ilk baharlık
Geçimi kolay
Fazlalığı değiştirirsen
Fazilet isteyene
İlk harfini yok etsen
Ortasını yok etsen
Eğer kısaltma yaparsan
Düğümlü bir şeyin adı
Fa'sını değiştirirsen
Sonra vasıfları da
Bu düğüm çözülür
Halen saadettedir
Yörüngede dönerler
Kara yıldız kaybolur

şerler ile kısalır
sen kafir gibi görürsün
iyilik kaynağı olur
kaybeden bir şeydir
ya da aynını kısaltır
eşsiz bir şekilde
gelen gevşeklik için
misafire ikram edilen
tefsiri belirli
kızgın bir ateş
müzekker bir fiil
sakınılan bir eylem
sohbeti de hoş
gözü de iyi görür
dolu bir dalga
cevabı kötülükle
düşüşe götürür
kesintisiz yer
tam tersine gelir
hazırlanan şeyin vasfı
kokulu bir bitkidir
herkesçe meşhurdur
birincisi pahalıdır
vasıfları sayılamaz
dur durak bilmeden
ışıklı yıldız gelir

Buna şöyle cevap verdi:

Ey ismi gibi olan
Bir şeyi demek istedim
Harfleri yumuşaktır
Karıştırsan sayfayı
Annesine verirsen
Ters çevir rahip olur

geceyi aydınlatan
nimetleri hiç bitmez
nefyi halindedir
parlak çıkar
sever hepinizi
topladıklarından sakınılır

Üçüncüyü silersen *çıplak çıkar*
Ters çevir korku olur *korkak kalbinden*
Al bu da bulmacanın çözümü *kısaltması buradadır*
Salim nimet gibi *ay çıkar gece gibi*

Tekrar bir bilmece yazdım:

Ey akşamın girişi *şükrüm ona sunarım*
Üç harfli biri isimdir *ters çevirsen bir harftir*
Bazen de fiil olur *o isim için vasıftır*

Şu cevabı verdi:

Ey şanı için *yeni manalar güder*
Muhteşem bir şey buldum *kalpler ona çarpar*
Ne çok kemalden eğildi *cehalete ise yükseldi*
Ne çok fetih geldi *ne de çok ölüm geldi*
Rahmet edersen gelir *manalarına da ekler*
Rahmet etsen ve çevirsen *inceden harfi belirler*
Onu silsen görürsün *böyledir bunun vefası*
Arkasına çevir görürsün *yüzünü sonra tersini*
Hala anlamları taşıyor *madem gözlerim çarpıyor*

Bu mekânda kalmaya, kaside, nazım ve nesirler icra etmeye devam ediyoruz. Efendimiz Abdulrahim'in meclisinden, müsamerelerinden, tatlı kelamlarından istifade ediyoruz. İlim denizinden faydalanıyoruz. Onun ilminden istifade etmek benim için bir ihtiyaç ve kaçınılmaz bir durumdur.

Sözler gönle hoş gelir *rüzgar esintisinden tatlı gelir*

Ne kadar muhteşem günlerdi o günler! O günlerde ilim neşredildi, nazım ve nesirler icra edildi. O günler bize Şam günlerini hatırlattı. Orada sabah akşam ilimle meşgul olduğumuzu, ne kadar emek sarf ettiğimizi, ne kadar ilim ve marifet tahsil ettiğimizi hatırlattı. Bu mekânda sıkıntısını

çektiğim her kelimede, her konuda söz konusu efendime müracaat ettim. Benim için müşfik bir baba ve hayırlı bir kardeş olmuştu.

Kardeştir ancak dostluk kardeşi değil babadan kardeş sadece

Belki de, efendim, mevlam, belaya duçar olması yakın olan nefsimi kurtaran, vahşetimi ünsiyete çeviren, beni her konuda nefsinin üstünde tutan bir kurtarıcı olmuştu. Belki de, kendi ruhum ve nefsim olmuştu. Çok şükür ki kalbim selimdir. Egemenlik ve ubudiyet mülahazası olmasaydı ona "Ey ben" diye hitap edecektim. Allah'tan af diliyorum, egemenlik ve ubudiyet fikrini muhafaza ederek, adet olduğu üzere ona kemali edeple hizmet ediyorum. Bu tutum zillet değil izzettir. Onun makamı her vakit şeriftir, şerefi yücedir, gölgesi afakı sarmıştır, kendisine gelenlere ışık saçmaya devam etmektedir. Burada ikamet etmeye devam ederken Sultan geziden döndü ve bizim kaldığımız beldenin yakınlarında bir yere çadırı kuruldu. Bunların tamamı Muharrem ayının sonlarında cereyan etti. Sultan burada üç gün kaldıktan sonra saltanat işlerini ifa etmek üzere gemilere binerek tuzlu denizi geçtiler. Karada ve denizde askerler etrafında saf tutmuşlardı.

Beldenin insanları bize izzet ve ikramda bulunmaktan ve bizim sohbetimizden sıkılmamış olsalar da biz artık burada kalmaktan usandık ve oradan ayrılmaya karar verdik. Yanımızda ne atımız, ne de yükümüz vardı. Sadece geldiğimiz gemide getirdiğimiz eşyalarımız vardı. Buraya bizi getiren gemi, Lütfü diye birine aitti. Adamın hali perişandı, gemi belki de oğlu Mami'ye aitti. Allah müstahaklarını versin. Her ikisine de haber yolladık, durumu kendilerine haber verdik. Sefere hazır olup olmadıklarını sorduk, değilse başka bir gemi tedarik edip süratle Kostantiniyye'ye doğru yol alacağımızı söyledik. Bize "İşlerimizi toparladık, ancak bize cuma gününe kadar müsaade edin" dediler. Cuma geçti, ne ses ne soluk, onlardan hiçbir haber çıkmadı, yüzlerini bile göstermediler. Endişeye kapıldık, tekrar haber gönderdik, mutlaka gelmelerini istedik. Sonunda geldiler, özür dilediler ve "yolculuk mutlaka pazartesi günü gerçekleşecektir." Dediler. O gün geldi, hiçbir haber yok, yalan söyledikleri ortaya çıktı. Biz ise "Nerede bunlar!" diye haykırmaya başladık.

Bu durum canımızı çok sıktı, onları daha da sıkıştırdık ve bize gelip, yolculuğun çarşamba günü başlayacağına dair yemin ettiler. Çarşamba günü geldi çattı, fakat yine sözlerinde durmadılar. Onlardan hiçbir haber alamadık ve en sonunda onların güvenilir adamlar olmadıklarını anladık. O gün de geçti, sanki bir ateş üzerindeydik. Dünya bize dar geldi, sabrımız iyice taştı.

Günler geçtikten sonra birisi gelip özür diledi, vaatlerde bulundu. Pazar günü mutlaka yola çıkacağımızı söyledi. Vaadini yerine getireceğini umarak bekledik. Pazar günü gelip geçti ama onlardan hiç biri gelmedi, vaatlerini yerine getirmediler. Birkaç gün geçtikten sonra geldiler, "Sizden çok utanıyoruz ve size doğruyu söylüyoruz, Lütfü'nün gemisi henüz hazır değil, Mami'nin ki ise tamamlanmak üzere... Perşembe günü dinleneceğiz, cuma günü mutlaka çıkacağız." dediler. Bir Müslümanın inanacağı tarzda yemin ettiler. Sıkıntımızı atlatmaya çalıştık, yalan söyleyenlerin de bir gün doğru söyleyebileceklerini umarak bekledik. Cuma günü geçti, onun üzerinde daha birçok gün ve geceler geçti. Sıkıntımız daha da arttı, kalbimiz beklemekten erimeye başladı. Söz verip sözden dönmeler bizi fazlasıyla perişan etti. Durumu beldenin kadısına bildirdik. Onları makamına çağırarak tehdit etti, yaptıklarının kabul edilemeyeceğini söyledi. "Bundan sonra bir özür beyan etmeyeceğiz, salı günü her hâlükârda bu cemaat gemiye binecektir ve gemimiz yol alacaktır" dediler. Yemin ettiler, teyit ettiler, vaatlerinde duracaklarını söylediler.

Salı günü sözlerini yerine getirip yola çıkmak istediklerini, ancak bugün çok rüzgârlı olduğunu, iki güne kadar rüzgârın sakinleşeceğini, cumartesi günü mutlaka yola çıkacaklarını söylediler. Cumartesi gelip geçti, peşinde pazar günü de geçti, yine gelmediler. Pazartesi birisi gelerek faydası olmayan özür beyan ettiler: "Yarın bir sandal gönderip eşyalarını aldıracağız". Sabah olup ortalık aydınlanınca uzaktan o sandal göründü, sandalı görünce çok sevindik ve yanaşmasını bekledik. Bu sevincin kâbusa döneceğini nereden bilirdik? Gülen yüzümüzün asılacağını nereden bilirdik. Eşyalarımızı indirdik, sabahleyin gemiye bineceğimiz düşünüyorduk, ancak öyle olmadı. O gece şiddetli bir yağmur yağmaya başladı, ovalarda sular nehir oldu. Çarşamba günü de devam eden yağmur perşembe gecesine kadar devam etti. Sonunda perşembe yüzünü gösterdi.

Hava çok kötüydü, yağmur yağmaya devam ediyordu ve kalpler titriyordu. Öğle üzeri yağmur yavaşladı ve güneş bulutların arasında peçesini açıp güzelce görünmeye başladı. El Şerif ibn Tabatıba'nın dediği gibi:

Ne zaman güneş gördün bulut altında *kıskanç elinde ayna gördün*
Bakar ama üstüne zar örter *kendini onunla yüksekterde görür*

Güneşin etkisi azalınca, ikindi vakti gemiye bineceğimizi zannederek Sefer ayının yirmi sekizinde yola çıkmaya azmettik. Korku içinde evden çıkıp yola devam ettik. Geminin bulunduğu sahile yaklaşınca bir cemaat bizi karşılayıp, sahilin yakınlarındaki Yenice adlı köye yönlendirdiler ve bize o adamın yalancı olduğunu söylediler. Bize "Burada istirahat edin" dediler. Orada yıkık bir eve geldik, altında ve üstünde kuzey ve güney rüzgârları esiyordu. Gündüz rahat edemediğimiz, geceleri uyku yüzü görmediğimiz bu evde on beş gün kaldık. Çok kötü bir haldeydik. Yağmur yağmaya başladı, soğuk şiddetlendi. Etrafımızdaki dağlara kar yağmaya, karın okları bize de uzanmaya başladı. Allah'a hamdolsun ki üzerimize değil de etrafımıza yağdı. Söz konusu o iki gemici yalan söylemeye devam ediyordu. Sözler verip sözlerinde durmuyorlardı, yemin edip yeminlerini bozuyorlardı. Allah onların gücünü zayıflatsın, belalarını artırsın, onları rezil rüsva etsin.

Ben bu sıkıntılı günleri geçirip rahata kavuşayım derken sıkıntılı halimiz daha da artıyor, hendek daralıyor, ipler kopuyor, yanmalar artıyor ve dayanılmaz bir hal alıyordu. Ancak, atlarımızın geldiği haberi ulaşınca sevinmeye başladım. Deniz yolu ile gitmek için Allah'a istiharede bulundum. Ben bu durumdayken Mami'nin vaadi gerçekleşti ve gemisine efendi hazretleri ve yanındakiler bindi. Mami bizim de başka bir gemiye binmemizi teklif etti. Orada şu şiiri okudum:

Sen ne Nuh'sun beni kurtarasın gemiyle *ne de Mesih'sin ki suda yürütesin*

Onun ve babası için de şunları söyledim:

Hasta derse malımın yarısı *kadın ve erkekleri beklemeden*
Mami'ye ayırırız malı *ancak babası ona beddua eder*

Der ki bu benim halkımdır
O zaman Mami'ye der ki
Azını da çoğunu da alırım
Her zaman iyileri değil
Mal benimdir ikinizin de değil
O zaman öfkelenir Lütfü
Der ki sen hakkımı çaldın
Mami'ye der ki hakkım bu
Lütfü der ki nerden hakkın
Sen değil miydin söz verip
Oğlu dedi yalan söylerken göründüm
Bahaneyi üstüne uydurdum
Asilik hakkımı ispat eder
Dediklerim hepsi delildir
Sen eğer sözüne sadık olmasan
Bırakmadın mı sahrada
Umut gözü ile insan başları
Büyük yaşıyla heybetli gelisiyle
Yanında o garip var
O sözlerle Lütfü alevlendi
Demedin mi sen benim oğlumsun
Hepsini benden aldın
Benden de başka huylar eklendi
Sen gördüklerinden başka bilmedin
Sana yararım diye düşündüm
Bende hiç bitmeyen huylar var
Dedi ki biliyorum
Sonra zaafı aldım başkasından
Kaderim kaderinden yüksektir
Sor istersen düşmanlara
Dediği zaman gördüm utancını
Sonra güzel sözler gelince
Dedi ki ey oğlum
İncelik derken rezalet demek
Bunlarla uyandırdım tüm halkı

şeriat malı bana verir
kökü sensin dalı benim
iyisini de kötüsünü de görürüm
kötüleri de benim başıma
gözlerinizi açmayın üstüne
lanet eder ikisine de
oğlum olarak da asi çıktın
hakkımı almak en iyi huyumdur
ve bu en iyi hakkımdır
elli bin kısım olmalı bu
sen de en lanet baba olarak
kendime de bundan bahane buldum
bu en fesatların rezaleti
şimdi hak oldu ey cahil
istediğine varmadın
şerif yüksek şanlı seyyidi
Abdul Rahim El Seyyit Abbasi
tüm hakları hak etti
Şam yerinde müftü olandı
ve söylenene üzülerek dedi ki
o zaman huyları benden almışsın
bunlar benim sanatımdır demedin mi
sonra özellikler süslendi
bende saklı olanları görmedin
bendeki huylarla senden sakınmadan
hiç bunlar kadar da görmedin
sende saklı olanı görüyorum
senden almadığım huylarla
senin yarı yaşına gelmeden hatta
onlar bile söyler yüksekliği
yüzün de gece gibi kararır
yumuşak ince sözlerle
ey kahramanlık ve incelik oğlu
kahramanlık derken de sefalet demek
çıplak göründü tüm halim ve halleri

En göz nurum sen bendensin
Dinle sözümü bak dediklerime
Dedi yok ben hakkını vermedim
Babam olsan da kemaldendir
Bu konuyu açarsak bazılarına
Derler ki bunlar iki at gibi
Kesin bunlar ikisi de
Vallahi hiç bilmiyorum ki
Desem ki Mami'ye bunda bir halk var
Bu rezalet aslında var ki
Bu cefa da Mami'ye de kesin
Dediler ki barış kraldır
En iyi yol barışın ve paylaşın
İkiniz de halkın en rezilisiniz

biliyorum ki oğlumsun
yükselt şanımı ve yay kerametimi
hatta bazılarını da halka göstermedim
sefaletim ise maldan mahrum bırakmamdır
hele de anlayanlara
ya da iki ortak gibiler
rezalette yarışan iki baş gibi
hangileri rezalette öndedir
desem ki Lütfü'm o zaman halkın rezaletidir
sefaletine en iyi kanıttır
üstünde belirli bir rezalettir
çoğu hakimlerin seçimidir
herkes bunu tavsiye etmektedir
bunu paylaşmaya razı olup barışın

Bizleri bu hale sokan Lütfü için de şunları yazdım:

Allah'a adaletle davran
Faziletle aldı bizi

en kötü halka Lütfü var
lütuf ile telafi etti

Sonunda yanımdakilerle oradan ayrıldık, bazı eşyalarımızı yanımıza aldık, diğerlerini gemide bıraktık ve efendi hazretleriyle vedalaştık. Bu vedalaşma kalbimize oturdu. Fikrimize hâkim olalım, kaldığımız bu yeri terk ettiğimiz için biraz sevinelim derken, efendi hazretlerinden ayrılmanın ve onunla vedalaşmanın zorluğu aklıma düştü. Bu durum kalbimi yaktığı anda dudaklarımdan Ali bin Hişam'ın şu satırları döküldü:

Ey ateş yakan yakan söndüren
Gel de ateşi kalbimden al
Ey hasret kardeşim susuzluk arttı
Susuzu gönder benim gözlerime
Ayrılığı iade eden duy beni
Kendin uzak kalırsan gözlerimden

kış geldi yağmur ruhu ile
hasretten ve özlemden gözlerim yandı
hiç mi bilmez susuzun halini
susuzu sular göz yaşları ile
ayrılığa halim yok bil bunu
özün kalır gönül duvarında

Kostantiniyye'ye dönüş ve ondan sonra meydana gelen güzel olaylar sözünü ettiğim beldeden dönmemiz Rebiyülevvel ayının onu, Peygamber Efendimiz'in doğumuna rastladı. Oradan ayrıldığımız sırada gökyüzünü Bedri'n kanatları kapatmıştı ve korku her tarafımızı sarmıştı. Hızla yolumuza devam ettik, yeryüzünü sanki katladık. Zamirin fiile yapıştığı gibi ciddiyete yapıştık. Vadiler ve ağaçlar arasında dolaşarak geçip gittik, nehir gibi akan sulardan geçtik. Gündüzün binası yakılıncaya kadar bu şekilde devam ettik. Uyku engeline isyan ediyor, bazen iniyor bazen çıkıyorduk. Gece bize örtüsünü giydirmişti. Ayı bulutlar kapatmıştı. Ne batısı görünüyordu ne de doğusu. Onun yerine şimşekler aydınlatıyordu etrafı. Yağmur ağız ve yüzleri rahatsız ediyordu. Yerden çamur akıyordu. Buna rağmen yürümemiz kesintisiz devam ediyordu ama hepimiz korku içindeydik. Dil'e (Hersek) yaklaştığımızı anlayıncaya kadar böyle devam ettik.

Dil Boğazı denize yakın tepeler arasında, kayıklara binilerek denizden İznik tarafına geçilen, insanların yolunu kısaltan, kestirme bir geçit. Orada Dil halkının, yolcuları ağırlamak için açtığı bir imaret bulunmakta... Geçiş iskelesinde bir han, hanın dışında bir pınar var ve suları, oraya gelenler faydalansın diye bir havuzda toplanıyor. Biz de o hana yerleştik ve şafak atıncaya kadar orada kaldık. hana kaldığımız süre içerisinde gözümüze uyku girmedi. Yağmur yağmaya devam etti ve yağmur suları hanın tavanından aşağı döküldü, döküldü... Orada Nabiga gecesi geçirdik, Yakup üzüntüsü yaşadık, Eyüp sabrı gösterdik. Yaşadığımız bu sıkıntılardan bir kurtuluş yolu bulamadık. Gece boyunca gözlerimizden yaşlar sicim gibi aktı gitti. Sonunda sabah yüzünü gösterdi. Yağmur şiddetini azaltıp çiselemeye başlayınca yolumuza devam etmek için hazırlandık. Hayvanlarımıza binip halden hale geçerek hiç durmadan yolumuza devam ettik. Deniz gibi ovalardan ve insana dehşet veren şiddetli yağmurlardan geçerek, kuşluk vakti Gebze'ye ulaştık. Yılmadan usanmadan, sağa sola iltifat etmeden, gündüzün tamamını yürümekle geçirdik. Bulutların gözyaşları hiç durmadı. Güneş çarşafına sarılmış gün yüzüne çıkmaktan korkuyordu. Yer, çamurdan bataklığa dönmüş, üzerinde yürümek imkânsız hale gelmişti. Atlar ayakları bağlanmış gibi yavaş yavaş yürüyordu. Kalplerimiz iyice daralmıştı, elbiselerimiz atların ayaklarının çamurundan

baştan sona kadar nakışlanmıştı. O gün gelirken karşılaştığımız ve sohbet ettiğimiz arkadaşlarla selamlaştık. Herkes kendi memleketlerine gitmek, çoluk çocuklarıyla buluşmak üzere ayrıldı. Onlarla Şam topraklarındaki arkadaşlara selam gönderdik. Tekrar kalbimiz yanmaya başladı. Sabır elbisemiz parça parça oldu. Ayrılık acısını hatırlamaya başladık. Gözyaşlarımız yine akmaya başladı, onlara mektup yazma imkânı bile bulamadık. Bu durum bana Ebu Hayyan'ın şu şiirini hatırlattı:

Kitabımı sevene derim ki — *cefayı ve hevayı terk etsin*
Ama ben bir kitabı yazınca — *gözümdeki yaşlar kayboldu*

Onlara kalbim içten yanarca ve gözümden yaşlar akarca bir şiir yazdım, şairlerin efendisi Salah Erbili' ye ait;

Allah'a yemin ederim ey yolcu — *sevdiklerime benden haber ver*
Öldü de! Ne zaman? derlerse de ki; — *ona ecel ayrıldığımız gün geldi*

Gözyaşlarım yanaklarıma dağılmış, kalbim sakinleşmemiş bir haldeyken bazılarının şu şiirini söyledim:

Ey gelen benim yurduma — *bazımızdan selam götürün bazımıza*
Görüyorsun bedenim bu yerdedir — *kalbim ise başka yerlerde*
Allah ayrılık saldı aramıza — *belki kavuşmamızı da nasip eder*

Allah umudumuzu artırsın, duamızı kabul etsin! Âmin.

Onlardan ayrıldıktan sonra azalarım yanıp tutuşmaya başladı, gözümden yaşlar akarak dönüp dönüp onlara bakıyordum. Onlar gözlerden kayboluncaya kadar ayağım bir gidip bir geliyordu. Sonra onların memlekete vardıklarını, ailem ve evlatlarım benden sorduklarında, benim durumumdan haber verdiklerini düşündüm ve şu şiiri okudum:

Annemin şefkatinden kopmadım gibi — *yerimden yerine şefkat saçmış gibi*
Sevgisinden her saat verir — *halimi soran yolcu olursa*
Nerde bedir nerde yeri diyorlar — *bize gelip uğramadan neyle meşguldür*
Uzanan bir elin susamasını mı bilmez — *yoksa ayakları hayrını mı bilmez*

Diyorlar ki tüm muratlarına erdi *kıymeti arttı şanı yükseldi*
İlmini tüm yerlere yaydı *bu dedikleriniz doğru mu mizah mı*

Çamur deryalarını geçerek yolumuza devam ettik. Güneş yüzünü hastaymışçasına sarartmıştı. Yağmur şiddetini kaybedip çiselemeye başlamıştı, ancak hala yağmaya devam ediyordu. Yağmaktan vazgeçmemişti ki biz Kartal'a vardık:

Güneş ışınlarını uzattı *yeryüzüne gitmek istemeden*
Gümüş taneleri saçar gibi *güneş kalburundan geçer sanki*

Kartal, sahile bitişik güzel bir köydü. Deniz dalgaları duvarlara çarpıyor, bazen evlere kadar giriyordu. Sakinleri, çoğunlukla yenilmiş ve azınlık kalmış olan Hıristiyanlardan oluşuyordu. Kartal'da misafirlerin ağırlandığı geniş ve büyük bir han ve bolca balık vardı. Yakınında bir pınar, pınarın arkasında çiftlikler ve bahçeler vardı. Ağaçlı bir bahçeye uğradım. Beni muhabbet ve sevgiyle karşıladılar. Bahçedeki kuş seslerinden çok etkilendim, sanki her dalda bir kuş ötüyordu.

Bundan önce hiç bilmezdim *aşk sanattır sever ve aşık olur*

Bu durum sakin olan hüznümü yeniden hareketlendirdi. Ailemi ve vatanımı hatırlattı, özlemlerimi canlandırdı. Burada bazıların şu şiirini mırıldandım:

Vallah bu diyardan inleme duydum *inleye inleye çağrılar duydum*
Yakınlığım zor oldu *yakında kalmak güçtür elbet*

Adı geçen handa akşamladık ama gözlerimiz uykuyla buluşamadı. Uyku gözlerimize giden yolu bulamadı. Kalbimiz endişeyle doldu, ciğerimiz yanıp tutuştu, bütün azalarımız hava soğuk olmasına rağmen ateş gibi oldu. Gözyaşlarımız yağmurla birleşerek nehir olup aktı. Gece perdesini üzerimize kapattı, sabah olmasını engelledi. Sabah uykuya daldı, uyanmak bilmiyordu ya da zindanın derinliklerinde bağlıydı, çözen bulunmuyordu. Yahut ölüp dar bir çukura atılmış ve pis kokusunu bize

koklatıyordu. Her akşam sabahı sormamıza rağmen cevap alamıyorduk. Derken parlak ışıkları ufukta göründü, yüzleri doğuda parlamaya başladı. Biz ise hala inanamıyorduk, ancak varlığının delilleri tam olarak ortaya çıkınca handan ayrıldık. İnişleri, yokuşları aşarak yolumuza devam ettik. Güneş hala yüzünü kapatmış, yağmur yağmaya, rüzgâr esmeye devam ediyordu. Ruhumuz iyice sıkılmıştı, Güneş yükselince yağmur hızını daha da artırdı. Yeryüzü nehir olup aktı, düz yerler çukur oldu, tepelerden aşağı akıp gitti. Yollar çamur deryasına döndü, sabretmeye mecalimiz kalmadı. Bu ahvalde elimizi açıp dua ederek yolumuza devam ettik. Sonunda öğle vakti Üsküdar beldesine gelebildik. Burada sıkıntılarımız bitmiş oldu. Hemen iskeleye inip büyük şehir Kostantiniyye'ye gitmek için vapura bindik.

Vapur yanaştıktan sonra yanımızdakilere "Bu gemiyi yürüten ve iskeleye yanaştıran Allah'ın adıyla. Muhakkak ki Rabbim gafurdur rahimdir"(Hud 21) diyerek 'Binin' dedim. Rabbimin izniyle yolculuğa uygun bir rüzgâr esiyordu. Bu da bizim yolculuğumuzu kolaylaştırdı, denizi emrimize amade etti. Bu mutlu adımlarımızda bize hizmet etti, maksadımıza erişmemizi sağladı. O gün ikindi vakti sahile ulaştık, Allah'a hamdolsun yolculuğumuzun sıkıntısı burada bitmiş oldu.

Şehre girince Allah'ın izniyle istikrara kavuştuk. Efendi hazretlerinin daha önce bizim için hazırlamış olduğu eve, ayın on ikisi Perşembe akşamına doğru yerleştik. Ancak insanın kendi evi gibi olmuyor, kendi dostlarının özlemini gidermiyordu.

Burada on altı gün ikamet ettik, ama ehil ve çocuklarımdan uzak kalmam istikrara kavuşmamı engelledi. Sabretmeye gücüm kalmadı, çok az uyuyabildim. Ayrılık üzerine ayrılık canıma tak etti. Ne ölülerle ölüydüm ne de dirilerle diri. Bu durumlardan çıkış yolu ararken daha da derin kuyuya düşüyordum, bu ahvaller içinde boğuşup duruyordum:

Rüzgarları solur koklarım *amber gibi kokar nefesi*
Çıplak ayakla yürüdük *sanki kutsal vadide yürür gibi*

Özlemim daha da artarak devam etti. Kalbimdeki üzüntü ve keder daha da artarak bana savaş açtı. Kalbin ateşi etrafa ateş saçtı, göz-

yaşları sel olup akmaya baladı. Sabır kılıcı köreldi, dayanma atları çukura düştü. Bu haldeyken dostlarımdan haber almak istiyorum, alamıyorum. Gece uzadıkça uzadı, etrafıma karanlık çöktü, uyku ve uykuya benzer rahatlatıcı şeyler kayboldu:

Bunun gibi özlenen insan görmedim *yüreğe serin veren rüzgar gibi*
Mutlu günler kısa olur derler *acı gece ise uzun olmuştu*

Umudumu muhafaza ederek şairin şu sözünü mırıldandım:

Bazı olaylar sıkar genci korkudan *ancak içinden çıkamaz*
Daraldı ve halkaları inceldi *sallandı hiç bitmeyecek gibi*

Ancak efendi hazretlerinin geldiğini duyunca yüzüm gülmeye başladı. Onun mübarek şahsiyetini müşahede edince rahatladım, selamlaştık, ağladık, ağlattık. Allah'a hamdolsun, onun üzerimizdeki nimetlerinden birisi olarak şükürlerimizi izhar ettik. Ünsiyete kavuştuk, nefislerimiz huzuru tattı. Bugünün sevinci dünü unutturdu. Dostça konuşmaya başladık, yolculuktan ve onun üzerimizdeki etkilerinden bahsettik. Unutulmaz bir buluşma oldu:

Bu sohbete gönül sevinir *sallandıkça dökülür sevinçleri*

Buluşmamız, uzun süre uyku görmeyen gözlerimi uykuyla doldurdu. Aslında uyku benden hiç ayrılmadı, daima benimle beraberdi, ancak cesedin acısı ona galip geliyordu:

Geldim ve gözlerimle baktım *gittim ve kalbimle kaldım*
Hiçbir ev saklamadı bizi *ancak karadan karaya aktardı*

Müzakere ve muhavereye devam ettik. Kasideler, nazımlar, nesirler, ilmi kaynaklar ve ilim üstatlarının zikri birbirini kovaladı. Yanımıza bazı ehl-i ilim ve fazilet erbapları da geliyorlardı.

Burada Osmanlı saltanatının payitahtı Kostantiniyye'de ve İzmit'te bir araya geldiğimiz ulemadan bahis edeceğim:

-Şeyh, imam. kerim, efendimiz, Hacı Çelebi adıyla maruf Abdulrahim. Bize bazı tercümelerini takdim etti. Bize muhabbet, kardeşlik ve sevgi izhar etti. Ondan tam bir hüsnü kabul gördüm ve beni yüksek bir makama koydu. Bana arif, muhakkik ve müdekkik sıfatlarıyla hitap etti. Ben ondan, o da benden istifade etti, benden aldı, bana verdi. Oğlum Ahmed ve benden sonra gelenler için icazet talep ettim. Kendisine telifim olan El Zubde Fi Şerhi El Burde, Ayet El Kürsi tefsiri, Şeyhülislam menakıbını anlatan, mısralarının sonu Kaf harfiyle devam eden kasidemi, mısralarının sonu Ha harfiyle biten kasidemi ve bazı büyük tılsım hazinelerini takdim ettim. "Hallakul Alim" ayetini üzerinde taşıyanların taun vebasından kurtulacaklarını ve bunun, bilgili imamlarımızdan nakil edildiğini söyledim ve kendim için şiiri yazdım:

Her kim hedefine yürürse
Mevla sevgisi ile seçilenlerdendir
ve yakınlıkta kusur etmezse
insan sevdiği ile beraberdir

Şeyhim için de şunları yazdım:

Siz de Allah'ın seçtiklerindensiniz
Mevla sevgisi ile seçilenlerdensiniz
yakınlığına talip olanlardansınız
insan sevdiğiyle, onlarla kalır

Kendisi de bana şunları ifade etti: (Bazı ariflerden nakil edilmiştir) "Kim beş defa "Rabbena" der ve dua ederse duası kabul olur". Bana Kur'an'da geçen İbrahim (a.s.)'ın şu hikâyesini anlatan, "Rabbimiz ben zürriyetimi, senin evinin yanından bitki bitmeyen bir yere yerleştirdim" ayetini okudu ve "Rabbimiz duamı kabul et, Rabbimiz hesap gününde beni, babamı ve müminleri bağışla" ayetine kadar devam etti. Bunu söylediklerine delil gösterdi.

O anda benim aklıma şunlar geldi: İbrahim (a.s) "Rabbimiz Sen, bunu batıl olarak yaratmadın" ve devamı olan "Rabbimiz peygamberlerine vaad ettiklerini ver, bizi kıyamet gününde rüsva etme, sen vaadine muhalefet etmezsin", ardından "Biz onları dualarını kabul ettik" ayetlerini okudum. Çok mesrur oldu, teşekkür ve dua etti.

-Şeyh Abdulrahim'in oğlu allame, muhakkik, müdekkik, bu evin temeli ve müessis, müderris Molla Ali Çelebi. Aziz bir aslın feri, kemali edep sahibi, belagat meydanında rakibi olmayan, güzel haberleri kulaktan kulağa yayılan, ilim denizini şüphelerin kirletemediği büyük âlim, güzel ahlak ve fazilet sıfatlarını her zaman muhafaza eden, bedir gibi parlayan, güzel sıfatların zirvesini elinde tutan, mertebelerin en yükseğini işgal eden, şerefli ahlakının kokuları ve çiçekleriyle bezenmiş olan büyük âlim. Babası onu yanıma getirdi, bana selam verdi. Bilahare aramızda bir dostluk, arkadaşlık ve muhabbet meydana geldi.

-Kardeşi necip, faziletli, prensipte rütbelerin sonuna erişmiş insan, faziletiyle akranlarını geride bırakmış Efendim, Ebul Hadi. Gençliğini Allah'a ibadetle geçiren, küçüklüğünden beri hidayet üzere devam eden bir zat-ı muhteremdi. Ölüm onu küçük yaşta yakaladı, Rabbi onu civarına davet etti. Dokuz yüz otuz yılı Sefer ayında, taun hastalığına yakalandı ve vefat etti. Biz o vakit İzmit'teydik, Allah ona rahmet etsin. Babası onun benimle buluşmasını sağlardı ve ona yanıma gelmesini emrederdi. Babasıyla birlikte meclisimde konuşmalarımı can kulağıyla dinlerdi.

-Abdulhadi'nin kardeşi zeki, temiz ahlaklı çocuk, Muhiddin Abdulkadir. Babası onu bana getirdi ve önümde oturup, benden istifade etmesini istedi. Allah lütfu keremiyle onu salih bir evlat olarak yetiştirsin, hayır ticaretinde kazançlı kılsın.

-Şeyh, imam, allame, hasep nesep sahibi, asil, kerim, imamların önderi, kadılar kadısı, fukahalar imamı, akliselim sahibi, ilim bahçesi, Amasya Kadısı ve yanında adı geçen Hacı Çelebi'nin kardeşinin oğlu Abdulhayy. Allah onu nimetlerine gark etsin. Beytullah'a giderken Şam'da babam ve benimle bir araya gelmişti. Aramızda bir sevgi ve muhabbet meydana gelmişti.

-Genç âlim, fadıl, meyvesi tatlı bir ağacın dalı, küçüklüğünden bu yana temiz ahlakla muttasıf, Hacı Çelebi'nin kardeşi, Abdulrazak diye anılan, kazaskerin oğlu İmam Abdulrahman. O da safer ayında taun hastalığından, amcasının oğlundan önce vefat etti. Onunla da bir araya geldik, benden bir takım bilgiler aldı.

-Kerim, ali cenap, mevlevi, imam, âlim, allame, İslam memaliğinin ziyneti, geceleri ve gündüzleri güzel, mükemmel insan, ehli kalem, sırr'i şerifin bayraktarı, karanlık zamanların aydınlığı, susuzların su kaynağı, kadılar kadısı Rumelili Muhiddin bin El Fenari.

-Kerim, dağınıkları toplayan, gecesi gündüzü güzel, zamanın allamesi, akranlarında tek, parmakla gösterilen, ekâbirlerin ziyneti, ayanların başı, taliplerin taleplerinin karşılanma mercii, fukara, yetim ve dul kadınların sığınağı, geçmişi güzel Anadolu Kazaskeri Kadir Çelebi. Allah onun dünya saltanatını daim etsin, işlerinde mutluluğunu kat kat artırsın.

Benim işlerimle fevkalade ilgilendi. Ondan her türlü tazim ve inayeti gördüm. Benim ders vermeme talep etmeden imkân sağladı. Oysa onunla çok az bir araya geldik, sadece bazı cihetlere berat yazmakla ilgili paşanın benden bahsetmesiyle tanışmıştık. Elhamdülillah istenilenleri yerine getirmiştim.

-Müslümanların kadılar kadısı, muvahhitlerin velisi, ilim ve yakin kaynağı, hükümlerinde adil, işlerinde ve sözlerinde Allah'ın murakabesini gözetleyen, zamanın insanı Kostantiniyye kadısı, Sadi bin İsa bin Emir Han. Fazilette akranlarını geride bırakan, kendisine arz edilen her belirsizliği aydınlığa kavuşturan, azimli, Allah hukukunda hiç bir pazarlık kabul etmeyen, iffetli, himmetli, güleç yüzlü bir şahsiyet:

Rızalı bir halk ile karşılaştırır *sadık yüzlü halkın siması*

Bize izzet ve ikramda kusur etmedi. Allah ona fazlı ve lütfuyla muamele etsin.

-Şeyh, allame, imam, Mevlana Hoca Çelebi bin Mevlana Muhiddin Muhammed. Sekiz müderristen biri. Yüksek himmet, zekâ ve vakar sahibi. Eserleri başında bayrak gibi dalgalanıyor, seciyesi derindir, ahlakı hamideye sahiptir. İlimler onu sularken yücelik elbisesini giymiş, asaletle sulanmış, yükseklerde bedir gibi parlamış, baştakilerin başı olmuştur. Kendisiyle aramızda bir bahis geçti, o da şudur: Bir ayetteki sıfat üzerinde tartıştık herkes kendi görüşünü beyan etti. Kendisiyle aramızda bir muhabbet meydana geldi. Bana çok edepli davrandı, büyük izzet ve ikramda

bulundu. Kendisi, Efendimiz Hacı Çelebi'nın büyük oğlunun annesi olan büyük zevcesinin kardeşiydi.

-İlmiyle amil, imam, kâmil, ümmetin önderi ve imamı, iyi menkıbe ve ahlak sahibi, sekiz müderristen, Ebu Abdullah Muhammed Şemseddin Çelebi. Onunla aramızda muhabbet ve kaynaşma meydana geldi. Bana yaşının elli civarında olduğunu söyledi, oysa çok genç görünüyordu. Kendisine Hacı Çelebi Hazretleri'nin huzurunda Şeyhülislam Takıyyuddin bin El İd'ın şu beytini icra ettim.

Gördüm ki saçlarıma ağarmak yaklaşmış gençlik gidiyor
Gençlikten güç kazanıp yaşlılıktan da kibarlık

Beyitlerin açıklamasını yaptı ve çok memnun oldu.

-Şeyh, salih, âlim, kâmil, kıraat ehli İbrahim bin Muhammed bin İbrahim El Halebi. Önce Halep sonra Kostantiniyyeli oldu. Merhum Sultan Muhammed'in Cami'sinde imamdı. Kendisiyle birkaç defa bir araya geldik, Ayet El Kürsi tefsiri, Burde'nin şerhi gibi bazı teliflerinden hediye etti. Allah bana, ona ve bütün Müslümanlara lütfuyla muamele etsin. Amin.

-Şeyh, asil, vakur, alim ve halim, akıl ve fikir timsali, önce Menzile sonra Hanke Kadısı Onunla Halep'ten Osmanlı topraklarına kadar beraber geldik ve bazı konularda sohbetimiz oldu. Bana Sahra faresinin derisinden sordu, ben de ona "O da sincap gibi cumhurun görüşüne göre helaldir. Bunun detaylarından bahsetmek burada mümkün değildir. İlerde Allah izin verirse, telifine başladığım kitapta bu konuya açıklık getireceğimi" söyledim.

-Şeyh, asil, nezih menakıbı her tarafa yayılmış, asaletli, faziletli, müsamahakâr yüksek rütbe sahibi, emirleri ve ayanın önünde giden, hükümlerinde adil olan El Kemal El Tadifi. Önce Halep sonra da Mekke kadısı. Bana Halep'ten Osmanlı memleketlerine kadar refakat etti. En güzel izzet ve ikram sahibi bir şahsiyet. Bana Tali kasidesini icra etmişti. O kasidenin makamı şiirden daha yüksek daha kıymetlidir.

-Şeyh, asil, faziletli, kıymetli, eşi ve benzeri az bulunan, İzmit kadısı, Kadı Lütfullah'ın oğlu Muhiddin Muhammed. Memleketinde yanımıza

geldi, sonra bize tavuk, meyve ve koç gönderdi, bize kitapta okuduğu fakat çözemediği bazı fıkhi bilmeceler gönderdi. Bilmecelerini çözüp kendine verdik.

-Münevver, genç, salih, zeki, faziletli, latif tabiatlı, iyi ahlakla tanınan, Hacı Muslahaddin bin Hacı Muhammed İzmitli. Kasap oğlu adıyla şöhret bulmuş, İzmit beldesinin ileri gelenlerinden, tüccarlarından ve başkanlarından, izzet ve ikram sahibi, kıymetli bir zatı muhterem. İzmit'te onun evinde kaldık. Büyük izzet ve ikram gördük, ben ondan o benden ilim aldı. Resulullah'ın (s.a.v.) rüyasında iki melek görmesinin sırları, İbrahim Halil (a.s.) rüyası ve Eshab-ı Tennur, bunlarla ilgili uzun hadisi, El Zubde Fi Şerh-i Burde adlı kitabımı ve Elfiye üzerine Manzum şerhimi konuştuk. Benden, kendi ve evlatları Abdulkerim El Murahık Abdullatif El Sulası ve Abdulmuttalib El Sulası'ye icazet yazmamı istedi. Sonra bir işinden dolayı Kostantiniyye'ye geldiğinde görüştük. Allah ona ve bana hüsnü hatime ihsan etsin. Amin.

-Şeyh, yüce, soylu, Allah'tan korkan, tevazulu, din ve hayır ile meşhur, akranları arasında ayrıcalıklı bir yeri olan Şeyh Muhammed. Kendisi Sultan Selim Han İmareti'nin mütevellisidir. Allah onu rahmeti ve rızasına gark etsin. Kendisi Şamlı Kemal Nazır El Nezzar'ın yakınıdır. Tevazu ile ve hayır bereket duası ederek bizleri defalarca ziyaret etti. Bizi evine davet etti ve bizlere ziyafet hazırladı. Oğulları Mecit Kemal ve Cemal geldi, bize hürmet ederek selamladı. Allah hallerini iyi etsin, lütfu ve keremiyle hallerini ve akıbetlerini hayreylesin. Amin.

-Şeyh, âlim, hayır ehli, beliğ, edip, fesih, hatip, imaretin hatibi, Yeni Çeri Baş Hocası. Latif, ilim ve fazilet sahibi, hayır ve hayır ehline yakın bir zat. Kendisiyle aramızda iyi bir sohbet ve sevgi oluştu. Allah bizi ve müslümanları lütuf ve keremiyle karşılasın.

-Şeyh, faziletli, hafızı Kur'an, kari', Yusuf Sinan Çelebi bin Abdullah. Sultan Selim Şah İmareti'nin idarecisi, ilim, iffet, güzel kıraat ve emanetiyle şöhret kazanmış bir insan. İmarette bize son derece latif davrandı. Allah bizi ve bütün Müslümanları rahmet ve mağfiretine gark etsin. Amin.

-Şeyh, allame, ilim, akıl ve faziletle şöhret kazanmış ve bu sayede yüksek makama erişmiş, Şemseddin Muhammed El Mısri. Bana gelip se-

lam verdi, güzel hitabesiyle aramızda bir muhabbet ortamı doğdu. Allah onu, beni ve bütün Müslümanları emellerine kavuştursun, söz ve amelde bizleri muvaffak kılsın. Âmin

-Adaletiyle meşhur kadı, yüksek himmet sahibi, iyi ahlak ile şöhret bulmuş Abdussamet. El Zaviye kadısı, sonra El Eşrefiye şeyhi. Kendisiyle aramızda birçok konuşmalar ve oturumlar geçti. Orada şunları hatırladım:

Edebiyat öğrenmek isteyen köle
isyan ile anlamakla değil
Deyin ona benden iyi bilemezsin
edebiyatı bana sorsan anlatırdım zamanla
Sorun nedir fiil ve fail burada
dedim bunlara örnek verirdim

-Şeyh, asil, Muhiddin bin Bereket bin El Merecani. Aslan Mekkeli, Kaymaz Karabaş oğlu lakabıyla meşhur, kemal ve kelam adamı, hal ve makam sahibi, zikir ve vird ehli, Türkler arasında büyük makam ve itibar sahibi olarak tanınmış bir zat. Kendisiyle aramızda arkadaşlık, dostluk ve muhabbet ortamı oluştu. Allah hallerimizi düzeltsin, lütuf ve keremiyle bizi ve Müslümanları emellerine kavuştursun.

-Yüce makam sahibi, büyük emir, Mevlana Sultan, Ahmed bin Merhum El Said El Şehit, Sultan El Melik El Eşref İnal. Allah onların hükmettikleri dönemi hayır ve bereketle mamur ersin. Onunla bu şehir güzelleşti. İnsanlarla ilişkisi sadece muhabbet, letafet ve sevgiye dayanıyordu. Yanıma gelerek bana selam verdi. Aramızda çok güzel bir muhabbet ve sevgi ortamı oluştu. Allah onun zat-ı şerifini her türlü kötülükten korusun. Bu saydıklarımın dışında daha birçok cemaatle görüştüm, onların hepsini burada saymam mümkün değildir.

Şimdi biz yine mübarek yolculuğumuza dönelim inşallah:

İzmit seyahatini tamamlayıp, Kostantiniyye'de daha önce işaret ettiğim efendi hazretlerinin evinde karar kıldık. Onun komşuluğuyla, müzakere ve muhaveresiyle huzur bulduk. Bu arada kış bütün şiddetiyle kapımıza geldi. Askerlerini ve siyah bayrağını başımıza dikti, rüzgâr şiddetini artırdı, her taraf karanlığa büründü. Gökyüzü kapılarını açtı, yağmur

şiddetli yağmaya başladı, yerlerde pınarlar fışkırdı. Kar yağmaya başladı, her tarafı bembeyaz etti, yerin siyah yüzünü beyaza çevirdi. El Sırri El Rafa'nın da dediği gibi:

Görmüyor musun karların parmağı *dikti dünyaya beyaz giysiyi*
Ateş var ama belirli değil *ışık ve su var ancak akar değildir*

İnsanlar karla uyandı, azaları hareket etmiyordu, damarları atmıyordu, yüzler asıktı. Vücut kötü bir durumdaydı, beden donmuştu. Ruhsuz gibiydi, çok acı bir hayatla karşı karşıdaydık. O günlerde hayatımız acı içinde geçiyordu. Çünkü güneş yüzü göremiyorduk, zemheri gibiydi, buz gibi bardaklardan su içiyorduk. Ateş bize cennet gibi geliyordu, sonunun cennet olacağına inanarak bu durumu kabul ediyorduk. Soğuk dur durak bilmeden devam ediyordu, devam etmekte de azimliydi. Şimşekler çakıyordu, her taraf karanlığa bürünmüştü. Ancak şehirde yaşayan Türkler, Araplar, Acemler ve Rumlar bize bu senenin diğer seneler kadar soğuk olmadığını söylediler. Allah'ımıza hamdolsun.

Bulutların gece gündüz bizi muhasara altına alması günlerce devam etti. Şimşekleri ve yıldırımları bizi korkutmaya devam etti. Yayları ve okları afakı sardı. Selleri, dağları ve ovaları doldurdu, karları insanların kalplerini ihtiyarlattı. Bahar, askerleri ve ordularıyla gelip onu hezimete uğratıncaya kadar bu durum devam etti. Sonunda kalpler baharın çiçekleriyle ve güllerinin dikenleriyle huzura kavuştu, gökyüzü açıldı, güneş bazen kapansa da etrafa ışık saçmaya başladı:

Orada yüzler seferdeki bahçelerdir *gözler orada suyla tartılır*
Yerler yeşil giysi ile süslenir *havalar ise koyu maske ile saklanır*

Dağlar tepeler çiçek renkleriyle süslendi. Zaman baharı karşıladı. Hava bitkileriyle ve çiçekleriyle pırıl pırıl oldu. İkamet ettiğimiz bu şehrin her tarafından sular akmaya başladı. Şehrin etrafında sevinçle gezdik. Mesire yerlerinde ruhumuz huzura kavuştu ve şehirde rahat bir şekilde dolaştık. Nihayet etrafı bahçeler ve çiçeklerle çevrili olan bu evde mükemmel bir şekilde istirahat ettik. Güller ve bahar çiçekleri yüzümüze gülüyor, kuşlar konuşuyor, tütsüler terennüm ediyordu. Bizlere sevinç hâkim oldu

ve sevincimiz katlandıkça katlandı. Efendi hazretleriyle bu güzel günlerde çok güzel vakit geçirdik:

Bugün deniz ile özetlenir
Vapurlar yollardan geçer bizimle
Sanki dalgaları koyudur
ancak yürüyen günü kısa
sular ise yükselir ve iner
ve sanki yolları çizgilidir

O diyarda bir başka gün daha geçirdik. Sıkıntılar gitmiş, her şey mükemmel, iyilik ve güzellik dolu:

Laleleri esintiyle sallanan
Ziyaret ettim bulutlu günde
Sordum nedir bu hal diye
bir yayla ile başladı
çiçekleri kokar mis gibi
kırmızıyla boyalı bu yolcular

Sıkıntıdan uzak çiçek kokuları arasında, sündüsten elbise giymiş bu topraklarda, renklere bürünmüş bitkiler arasında, çiy sularının bitkiler üzerinde aktığı, rüzgârın dalları sağa sola salladığı, bülbüllerin ve güvercinlerin özlemle öttüğü bir gün daha geçirdik. Bugün memleketini, ehil ve evladını kaybetmiş bir garip durumuna düştüm ve şu beyti icra ettim:

Her yıl ayrılık mı var
Ayrılık düşürdü bizi burada
Rum'da güvercin gibi ağladım
Öttü ama hiç göz yaşı dökmedi
İnledi ve yavruları baktı
hiç mi kavuşmaya niyet yok?
hiç görür müyüz kavuşmayı
öttüm ve garip oldu ötmem
sonra öttü ve gözyaşı dağ oldu
yavrularım olmayan yerler uzaktır

Allah Teâla, fazilet ve keremiyle duamızı kabul etti. Vatan ve ailemize dönme yollarımızı açtı. Şöyle ki; biz o sıkıntılı günlerden çıkıp Cennet bahçeleri arasında gezmeye başladık, farz ve nafile namazlarda arkadaşlarımızla beraber olduk. Vezir bizim işlerimize büyük ehemmiyet atfetti. Kazasker de öyle büyük çaba harcadı. Nihayetinde başarıya kavuştuk ve maksadımız hâsıl oldu. Nimetlerini bize serdeden, kerem ve lütfunu bizden esirgemeyen Allah'a hamdüsenalar olsun.

Bu arada Şam tarafından ehil ve akrabadan bana bir yazı geldi. Kendisiyle hiç bir adavetimiz olmadığı halde sadece bazı zıt görüşlülerin

fesatlıklarıyla, Şam kadısı İbn-i İsrafil bir dilekçe yazarak vazifemin kaldırılmasını istemişti. Oysa arkadaşlarımın bana karşı olmadıklarını, zıt görüşlülere yardım edecek bir halde olmadıklarını, benim talim ve fetvalarımdan faydalandıklarını biliyorum.

Bütün bunlar benim burada her cihetle temasta bulunmam, gücüm yettikçe isteklerimi yerine getirmem, bazı işlerimin takibinin Sultan kapısında, Osmanlı topraklarında olması nedeniyle hâsıl oldu. Bu durumu buradakilere ilettiğimde, kabul etmediler. Konuya ehemmiyet atfettiler, her tarafa yazı yazarak yeni imkânlar sağladılar. Sultanın yeni fermanı ile yeni imkânlara kavuşturdular. Böylece ortalığı karıştıran düşmanların tuzakları ortadan kalktı. Allah'ın fazlı keremiyle daha da yüksek bir makama geldik. Bizi sevenler sevindi, sevmeyenler hüsrana uğradı. Bütün bunlar Allah'ın lütuf ve keremiyle hâsıl oldu. Her zaman Allah'a sığınmak bana yeter.

Bütün bunlar olurken dilimden şu mısralar süzüldü:

Zamanımdan güven umdum boşuna
Kavuşmaktan pes ettim hatta
Sabır bizden ayrı yol buldu
Kaç kez ölüm yutkundum sizden
Tilkiler huyuna ısrar etti
Kendilerini boyadılar saklanırken
Rahman'a sığındım isteklerimle
Lütfu ile şans verdi bana
Yorgunluktan sonra dinlendirdi beni
Allah'a hamd olsun ki bizi
Bize hidayet yolunu gösteren,

tüm umduklarım da boş çıktı
daha acılarını umuyorum zamandan
içime de boşluk doldu dolarken
yutkunduklarımı yuttum ayrılıktan
hedeflerinden pes etmez gibi
zaman geçtikçe arttı boyaları
vardım isteklerime vardıkça
gölgesiyle sakladı sakladıkça
doğru yola gönülden giden yola
doğruluk yoluna hidayet etti
bizi dalaletten kurtaran Allah'a hamdolsun.

Uzun Ayrılıktan Sonra Vatana Dönüş

Allah'a hamdolsun bütün işlerimizi tamamlayıp durumlarımızı düzelttikten sonra dönüş yolculuğu hazırlıklarına başladık. Kerim efendim ve samimi dostum Abdulrahim bizzat kendisi benim işlerimle ilgilendi.

Bütün işlerimi mükemmel bir şekilde tamamladı. Böylece hazırlıklarımız tamamlanmış oldu. Arkadaşlar azıkları hazırladılar, atlar eğerlendi. Gurbet çadırları yıkıldı, yolcular ve vedalaşmak için gelenler hazırlandılar ve yolculuk başladı. Ayrılık sıkıntısı ruhları sardı, gözler yaşlarla doldu, ayrılık ateşi ciğerleri yaktı:

Elini vedaya uzattı tokalaştı *gözler ayrılığa sel akar gibi*

Aman Ya Rabb! Vedalaşma anının sıkıntısı ne kadar şiddetli, ne güç, ne kuvvetleri çökertici ve cisimleri eritici!

Ey kalbimin katili *katlandığından fazla yük yüklendim*
Her gün bir dostu ayrılıyor *zamanla ve sevgili ayrılığı*

Efendi hazretleri de şunları söyledi:

Ey Allah'ım sana emanet *sensin emanet sahibi*
Sizin faziletinizden *kavuşmaya umutlandım*
Yüreğim eridi zaten *acı ayrılıklardan*
Suları da hiç akmadı *hep göz yaşı hiç durmadı*
Gecelerimde görünmedi *yükselen dumanları*

Onunla cismimiz ayrı düşse de kalbimiz beraberdi. Bu şiirler kalbimizi hüzünle doldurdu. Sonra kalbimizdeki yangını söndüremesek de gözyaşlarımızı durdurduk, irticalen bana şunları söyledi:

Allah sana şan emanet etti *parmaklarının altında birey oldu*
Allah sana bir zat emanet etti *varlıktan ne feda edersen*
Allah sana gönül emanet etti *gönüllerin içinden*

Allah sana köşe emanet etti
Allah sana huy emanet etti
Allah sana insan emanet etti
Allah sana zat emanet etti
Ey yürüyen, kalpler de yürür
Sabır da hiç kalmadı
Kavuşma umudu olmasaydı
Yanımızda tüm hayırla yürü
Sağlık hala kaplıyor
Gündüz özgürlükten yakınma
Mutluluk vatanı güvendir
Vakit de gayet düzenli
Yürürken ulu yolculuk
Karadır dostum sen denizsin
Nedir bu mutluluk eşi
Yükseklik şanını almasın derim
Devletinle güvenle yürüyesin

rica edene yer gösterdi
onu taşıyana gösterdi
daha sakin bakarsın diye
yürürken ayrılık istemez
yürürken ayrılığa dayanmaz
sarhoşluğa dayanmaz gibi
gönlümüz ölüme yaklaşmıştı
yürekler yıkılırdı burada
ölüme yaklaşan bedeni
gece karanlığında da soğuk kal
şanı ve şahı artar
mutluluk belirtisi de ortada
yüzü de keramettir yolcunun
kara da senden dalga bekler
gece de kıskanır bunu
yüceliğinden de mahrum kalmasın
şükretmez şakirler şükürden

Şehrin dışında efendi hazretleriyle tekrar vedalaştık, gemiye bininceye kadar elimi bırakmadı, sonra da eteğini toplayıp oradan uzaklaştı. İşte o zaman kalbime ateş düştü. Derken yolumuza devam etmek üzere gemiye bindik. İskeleden halatlar söküldü ve ayrıldık, gözlerimden yaşlar sel olmuş akıyordu, göz ucuyla ona bakıyordum. O beni, ben de onu takip ediyordum. Gözden kayboluncaya kadar böyle geçti:

Beni yükseltti ve indirdi
Benimle her konuşana da
Beni her gören dedi

aşkımdan sonra deliliğe
onla gitti demiştim
bu adam delirmiş hevesten

Gemi karga gibi ses çıkarıyor, ceylan gibi atlıyor, yılan gibi süzülüyordu. "Onu durur sanırsın, oysa bulut gibi kayıp gidiyor."

Gemi bizi dalgalar arasında indirip kaldırarak almış götürüyordu, biz orada El Şerif Ebul Kasım'ın dediği gibi bir haldeydik:

Garip bir yapıdır üstünde yürüdük deniz de
Garip uykusuyla kaldık orada
Güneş çıkışına kadar uzandı
Deniz suyu eriyen gümüştü
bazen sakinleşir sonra dalgalanır
kerametiyle üstümüze eğildi gibi
üstümüze ışıklarını açana kadar
akarken Haliç görünüşü vardı

Ciddiyeti elden bırakmadan, acziyet ve tembellikten sıyrılmış bir halde yolumuza devam ediyorduk. Gemi de buhar saçarak denizin ortasına doğru bizi almış götürüyordu. Öğleye doğru Üsküdar beldesinin iskelesine yanaştık.

Beldenin içindeki bir imarete yerleştik. Ertesi gün cuma namazına kadar orada kaldık. Cuma namazını kıldıktan sonra hızla eşyalarımızı yükleyip yolumuza koyulduk. Gündüz, etkisini kaybedinceye kadar yolumuza devam ettik. Günün yıkılıp kaybolmasına rağmen biz, yorulmadan usanmadan yol kat ediyorduk. Şevval'in yirmi yedisi cumartesi akşamı, her tarafı güzel kokulu güzel bitkili yüksek bir yerde akşamladık. Güneş ortalığı aydınlatıp bülbüller ötmeye başlayınca biz yola çıkmaya azmettik. Atlarımızı yüklerini bağladık, Gebze'ye varıncaya kadar durmadan yürüdük. Öğle üzeri zeval vakti Gebze'ye geldik, arkadaşların rahat edebilmesi için orada biraz mola verdik. Sonra ciddiyetle yol almaya devam ettik. Kuş gibi hızlıydık, deniz sahilindeki geçiş iskelesine varıncaya kadar hız kesmedik. İskelede vapurlardan birini seçtik. Ona binmek için istiharede bulunduk. Meram ve maksadımıza erişmesi için Allah'a dua ettik. Vapura bindikten sonra rahatladık, Allah'tan rahmet diledik, hayal kırıklığına uğramadık. Vapur hızla seyrederken biz yelkeninin altında gölgeleniyorduk:

Uçan rüzgar korkusu sandım
cennetlere kanatlarını açmış gibi

Yolumuza devam ederken deniz sakindi. Tam da denizin ortasındaydık ki Allah'ın emriyle her taraftan rüzgâr esmeye, bizi sağa sola, öne arkaya sallamaya başladı ve denizin dalgaları yükseldi. Sallantı daha da arttı, yolculuğumuz iyi giderken kötüye döndü. Her taraftan dalgalar gelmeye başladı. Kalpler titredi, diller sustu, rüzgâr geminin istemediği bir yönde esmeye devam etti. Batı rüzgârı şiddetlendi, deniz suyu bize hâkim olmaya başladı. Gemi bu minval üzere yol alırken biz bazen ölümü

düşünüyor, bazen bu düşünceden vazgeçmeye çalışıyorduk. Bu sıkıntıyı çekmeye devam ederken Allah'ın lütuf ve keremiyle deniz sakinleşti.

Biz de Dil denilen köyün sahiline demir attık.

Sonra bu iskeleden ve o olumsuz ortamdan ayrılıp yeniçeri meskenlerinin bulunduğu bir köye geldik ve orada akşamladık. Bineklerimizin yanından hiç ayrılmadık. Şafak aydınlanıp, yıldızlar kaybolup, sabahın kâfur kokusu etrafa yayılınca oradan ayrıldık ve rahatımız burada bitmiş oldu. Bundan sonra derbentlerden, ovalardan, birbirine sarılmış ağaçlardan ve sulardan geçerek gün tam olarak aydınlanıncaya kadar devam ettik.

Derbent (veya Darende) denilen bir köyün yakınına indik. Burada sular çok soğuktu, ağaçları çok güzeldi. Çok kalmadan yolculuk hazırlığına başladık ve öğleden sonra oradan ayrıldık. Havası kötü, sıcak rüzgârı nefesleri kesen, bulutlar üst üste yığılmış yerlerden geçtik. Tepeler, sarp yollar, büyük küçük ağaçların içine düştük. Nihayet İznik Gölü'nün zarif manzarasının gülen yüzü göründü:

Yürek rüzgarı esti yayılarak *ölümden yüreğin uyandığı gibi*
Yüzlere de parlaklığı döndü *kaybolur bitecek, göründükten sonra*

Gölün sahilinde yemyeşil bitkilerin arasında yürüdük. Güneşin benzinin sarardığı bir vakitte şehre indik. İsa Paşa'nın babası Vezir İbrahim Paşa'nın imaretine yerleştik ve Şevval ayının yirmi altıncı günü, pazartesi gecesini çok iyi bir şekilde orada geçirdik.

Gece gençliğini kaybedip eteğini toplayarak kaçmaya başlayıp, ay ve yıldızların ışıkları kaybolduğunda oradan ayrılarak gölün kenarından yürüyerek yukarıya doğru tırmanmaya başladık. Tırmanışımızın hemen ardından ortalık kararadı. O güzel hava yerini gam ve kedere bıraktı. Ok gibi yağmur, umudun yerini umutsuzluğa bıraktı. İşte tam o sırada öleceğimi zannettim.

Durmadan inip çıkıyoruz, kah umutlanıp kah hüzünleniyor, bir ferahlayıp bir kasılıyoruz. Burada sanki meful yok fail var. Her toplandığımızda tekrar ayrılıyoruz. Olanlar kendi seçimimiz değil, olanlar bizim is-

teğimizle olmuyor, iyiyi kötüyü seçemiyoruz. Şerrin başlangıcı sonundan daha iyi değil. Bu halimize hayret etmek ve iniş çıkışlara galip gelmekten başka elimizden bir şey gelmiyor. Ellerimizi kaldırarak dua ediyoruz, yerin ve göklerin sahibi olan İlah'tan duamızın kabulünü temenni ediyoruz. Bu durumu hayra tebdil edeceğini umuyoruz. Çünkü O, imdat isteyenlerin imdadına koşar.

Bu dar boğazdan geçtikten sonra durum değişti. Güneş doğdu, ışıkları etrafa yayılmaya başladı. Yol bizi geniş bir ovaya ulaştırdı. Burada köyler, bol nimetler vardı. Ayın yirmi altısı Pazartesi, kuşluk vakti Yenişehir adında bir şehre geldik. Şehrin dışında, nehir kenarında yemyeşil, rahat bir yere indik. Ancak çok kalmadan, öğleye yakın yüklerimizi hayvanlara yükledik. Hiç ara vermeden gün bitip gece karanlığını üzerimize çökertinceye kadar yürüdük ve Ak Bıyık köyüne geldik. Orada bir han bir de hamam vardı. Ayın yirmi yedisi Salı günü o handa geceledik.

Gece yıkılıp şafak kılıcını çekince buradan ayrıldık. Güneş yükselince geniş ve kır araziden geçerek Ermeni Pazarı denilen bir köye geldik. Köyün dışında bir yerde konakladık. İki namaz arası bu mekânda kaldıktan sonra yorgun ve bitkin bir halde yolumuza devam ettik. Güneş batıp, aydınlığı yok oluncaya kadar durmadan yürüdük ve Bozüyük köyüne vardık. Orada Vezir Kasım Paşa'nın imareti bulunuyordu. Paşa imaretini gayet güzel bir şekilde düzenlemişti. Şehrin dışında, içinde pınar olan geniş bir yere indik ve çarşamba gecesini burada geçirdik.

Gece gidip şafak peçesini açınca yorgunluğumuza aldırmadan yola çıktık. Dur durak bilmeden iftar zamanına kadar yürüdük. Sakaçiftliği köyüne varıncaya kadar yolumuza devam ettik. Uykunun üzerimizdeki baskısını azaltmak ve yorgunluğumuzu hafifletmek için orada istirahat ettik.

Perşembe günü, şafak yüzünü gösterdi. Gecenin karanlığı zail olup sabah gülümsemeye başladığında, erik ağaçlarının arasında yürüyerek başka bir köye vardık. Orada yaklaşık bir saat istirahat ettik ve ardından yolumuza devam ettik. Gündüz gidip gece hâkimiyetini ilan etmişti ki; biz (Şevval ayının otuzu Cuma akşamı) Akveren köyüne giriş yaptık.

Güneş ziyasını doğudan gösterdiğinde biz, yolumuza devam ediyorduk. Akşam olmadan Kara Hisar şehrine geldik. Bölgeye gelmemiz cuma gününe tesadüf etti, orada bulunan bir imarete yerleştik. Güzel bir mekândı. Ziyadesiyle memnuniyet ve ünsiyet hissettik. Geçmişteki yorgunlukları unuttuk, ruhumuz ve nefsimiz huzura kavuştu. Bugünün rahatlığı geçen günlerdeki yorgunluğumuzu unutturdu.

Karahisar, şehrin ileri gelenlerinden Hacı Ramazan'ın oğlu Hacı Şaban'la tanıştık. Bütün hayır ve hasenatını önümüze serdi. Yıkanma ve diğer ihtiyaçlarımızı gayet misafirperver bir şekilde gidermemizi sağladı. Bana, avladığı avın bir parçasının gövdesinden ayrılması halinde, o parçanın helal olup olmadığını sordu. Ona cevaben dedim ki:

Eğer hayvan vurulduktan sonra hemen ölürse, hem bedeni hem de ayrılan parçası helaldir. Şayet bir müddet sonra ölürse haramdır. Ancak hayvan kesilirse beden helal, parça haramdır. Verdiğim cevap çok hoşuna gitti ve fetvayı memnuniyetle yazıp sakladı.

Zilhicce ayının başladığı gece, sahur vaktine kadar bu beldede kaldık. Sabah bayrağını çekip namaza davet edildiğinde, davete icabet edip ve namazımızı kıldıktan sonra yola koyulduk. Durmadan, gece gündüz demeden, gündüzü geceye, geceyi gündüze katarak Çay adında büyük bir köye geldik.

Gündüz sona yaklaşmış, sıcak sakinleşmiş ve kafilemiz yorgun düşmüştü. Fırsatını bulduğumuz anda, suların aktığı, ağaçların gölgelediği bir yere kamp kurduk.

Çiçekleri çiğ vurur *yeşil bir gölge gibi*
Gece de kendini saklar *gündüz de tüm kapalıyı açar*
Sanki gündüzler yorgun çıkar *kanların izinden inşa ederler*

Gözlerimiz uykulu iken ağaç dallarından öten bülbül sesleriyle uyandık. Farz namazımızı kılar kılmaz süratle yolumuza koyulduk.

Yolumuzun üstündeki diğer bir köye varmak için azimle yolumuza devam ettik. Kuşluk vakti Nişikli köyüne vardık. Ancak bu köye ısınamadığımız için yine yola koyulduk ve nihayetinde Akşehir'e ulaştık.

Akşehir'e ayın ikisi Pazar günü geldik. Hüseyin Paşa'nın imaretine yerleştik. İmaret son derece güzeldi, gereken her şey bünyesinde mevcuttu. Mescidinde ve evlerinde sular akıyordu. Gecenin geriye kalanını ve ayın on üçü pazartesi akşamını orada geçirdik. Güneş gök kubbeyi aydınlatıp bizimle sohbet etmeye başlayınca, gölgeler arasında hafif rüzgâr esintisin getirdiği sağlıklı bir ortamda yolumuza devam ettik. Kuşluk vakti Söğütlü denilen bir mekâna geldik. Güneş zevalden dönünceye kadar burada kaldık.

Sonra yüklerimizi hayvanlara yükledik, bazen yavaş bazen hızlı adımlarla, mil üzerine mil katarak ilerledik ve ikindi vakti Bola köyüne vardık. Nehir kenarında gölgeli bir yere indik:

Sanırsın ki nehir bükülür *ve sanki dallar akar gibi*

Ayın dördü Salı günü bu mekânda akşamladık. Günün sabahında, rüzgar esip ağaç dallarını sallarken uykumuzdan uyandık. Yüklerimizi atlara yükledikten sonra yolumuza devam ettik.

Hiç durmadan yürüdük ve ikindi üzeri Salahaddin adıyla bilinen bir köye geldik. Sabah ezan okunduktan sonra, ciddi bir şekilde durmadan yolumuza devam ettik ve akşam vakti Konya şehrine geldik. Geceyi orada geçirdik.

Çarşamba, perşembe ve cuma günü, cuma namazının sonuna kadar vaktimizi Vezir Azam Pir Paşa imaretinde geçirdik ve salih Şeyh Molla Hünkâr'ı ziyaret ettik.

Sıcakların şiddetlendiği bir vakitte yola çıktık. Yarım mil veya biraz fazla bir yol kat ettikten sonra vücudumda bir fütur, başımda şiddetli bir ağırlık hissettim. Yürümenin mümkün olmadığını anlayınca, Türkmenlerin oturduğu bir mahalleye inmek zorunda kaldık. Zilkadenin sekizi cumartesi günü, horozlar ötüp müezzinler namaza davet ettiği bir saatte hareket etmekten başka çare olmadığını anladık.

Güneş yükselip yüzü gülmeye başlayınca, çevre kasabaların su ihtiyacını karşılayan, suyu şerbet gibi tatlı Çarşamba Nehri'nin kenarına indik:

Güneş alev gibi *üstüne ışınlarını saçmış*
Yeşil berrak güzeldir *altından takı ile süslenmiş*

Hastalığımı hafifletmek ve soğuk suyundan içmek için nehrin kenarında rahat bir yerde durakladık. Ancak sıcakların daha da artmasıyla, nehrin soğukluğunun hiç faydası kalmadı. Oradan ayrılmaktan başka çare bulamadık. Durmadan, gecenin karanlığını aydınlatan ayın ışığında, o geniş arazide yolumuza devam ettik. Hareket esnasında memleketi hatırladığımda dönüş, içinde bulunduğum azabı unutturuyor ve keyfe çeviriyordu. Ailemi ve çocuklarımı hatırladıkça zor olan şeyler kolaya dönüşüyor. Bu hızlı yolculuk, yorgunluğumuzu daha da artırdı. Acılar ve ağrılar vücudumuzu iyice sardı:

Bedenimin bu bolluktan zevki *kalbimin bu acıdan dinginliği*

Üç gün bu hal üzere devam ettikten sonra, yolumuz bizi Ereğli şehrine getirdi. Bu şehre Zilhiccenin onu pazartesi günü geldik. Burada hastalığım yeniden başladı, bedenimin keyfini kaçırdı, hareket ve intikalden aciz kaldım. Üç gece boyunca hareket etmemi engelledi. Oysa ben memleketten uzak olmanın acısını çekiyor, memleketin özlemiyle yanıp tutuşuyordum. Burada Abbas bin Ahnef'in şu şiirini mırıldandım:

Ey vatanından evinden uzak kalan *yalnızlık acısına ağlayan*
Her ayrılık başlangıcında *bedeninde halsizlik belirler*
Kalbi acı ile beslenir *yuvasına ağlayan kuş gibi*
Dudakları büzülür ağlar *her birimiz evine ağlamakta*

İçinde bulunduğumuz bu durum uzayınca, deve almak mecburiyetinde kaldık. Deve alındıktan sonra, deveye binerek Zilkadenin on ikisi Perşembe günü beldeden ayrıldık. Adı geçen nehir üzerindeki köprüden geçerken, devenin ayağı kayıp üzerindekilerle birlikte nehre düştü ve yaralandı. Bize de elbiseleri değiştirip sabretmekten başka çare kalmadı.

O gece konakladığımız bazı köylerden yanımıza aldığımız azıklardan yedik. Ayın yirmi üçü Perşembe güneş yüzünü gösterince büyük bir çaba harcayarak yolumuza devam ettik ve Şucaaddin (Ulukışla) köyüne geldik.

Öğle üzeri oradan ayrıldık, uzunca bir yol kat ederek Ak Köprü civarına bir yere, ayın yirmi dördü Cuma akşamı indik, orada hal dilim şunları mırıldandı:

Kalk gör gecenin karanlığını *siyah bir giysi gibi*
Sanki ufukta gündüz görünüyor *karanlık da kartal pençesinde kalmış gibi*
Sanki gökyüzü denizden bir uçurum *yıldızlar ise buğday taneleri*

Gündüz gelip de, beklemekten yorulan gözlerimiz rahatlar rahatlamaz yükümüzü yükleyip yola koyulduk. Sabah akşam yürüdük. Nehirler, akan sular, yüksek ağaçlar, yüksek dağlara galip gelerek devam ettik. Sonunda cumartesi gecesi Gülek Boğazı yakınlarında güzel bitkileri olan, daha önce geçişinin zorluğundan bahsettiğimiz bir yerde konakladık.

Günü gördüm kartal da kanadını *sermiş gül ve amber saçıyor*
İkizlerin gerdanında şal belirler *süreyya giysisinin kolyesi kopmuş*

Sonunda çok zor yolları aşarak bu engelden kurtulduk. Dağlara tırmanarak yürürken önümüze bir kale çıktı. Tırmanırken ayakların kaydığı, zirvesinde kuşların yuva yaptığı, atların tırnaklarının tutunamadığı, görünce nefeslerin daralışını tasvir etmekten aciz kalındığı bir yerdi:

Her karga ona sığınır *ve her rüzgar oradan eser*
Ve her giden bir kere *bir daha gidemezse şikayet eder*

Bütün bunlar yürümemize engel olamadı. Gölgeler uzadığı bir zamanda büyük ağaçları ve serin suları olan bostana benzer bir yerde, vücutlarımızın rahat etmesi için indik. Ancak benim ateşim çok şiddetlendi. Oranın soğuk suları bile ateşimi düşüremedi. Buna rağmen yürümeye devam ediyorduk. Ruhumuzun ve bedenimizin yorgunluğu, vatana olan özlemlerimiz nedeniyle yürümemize engel olamadı. Yürüdükçe yürüdük ve sonunda ayın on altısı Pazar günü Adana şehrine geldik. Burada İbn Ramazan'ın o güzel imaretine indik. Herkes asasını, fazla elbisesini çıkarıp attı ve uykuya daldı. Bu mekânda üç gün kaldık. Ayın on dokuzu Çarşamba günü şehrin dışında nehir kenarında dolaştık. Burada bizimle beraber

gidecek bazı arkadaşlarla tanıştık. Bizimle yolculuk yapan arkadaşların sayısı belli olunca yola çıkmak için azmettik.

O gün bize katılanlarla beraber sıcak bir havada yola çıktık. Millerce yolu kat ederek Ceyhan Nehri kenarındaki Misis şehrine geldik. Yatsı olmuştu ki, hayvanlarımızdan indik.

Orası bir yolcu için bulunmaz bir ortamdı. Gece kaybolmaya yüz tutup, batı ve doğu çiçeklere bürünüp, yüksekler sarı renge boyanınca yolculuğa hazırlığımıza başladık. Hayvanlarımızı yükledik. Orada bize yolların tehlikeli olduğu ve yolda hırsızların cirit attığı haber verildi. Biz yine de kırları, büyük ağaçları, serap yolları, parlayan tepeleri sıcaktan kavrulan, vahşi ve tehlikeli yolları aşarak yollumuza devam ettik. Sıcak dünkünden daha çok şiddetlenmişti. Herkes ziyadesiyle yorulmuş bir vaziyetteydi. Sıcak onları zehirlemişti. Ter içinde kalmışlardı. Kendilerini yere atıp istirahat etmek istiyorlardı. Durum böyleyken deniz tarafında Panyas Kalesi'ne yakın bir yerde konakladık. Zilkadenin yirmi biri Cuma akşamını orada geçirdik. Gece perdesini açıp, ortalık aydınlanıp, yollar açılınca oradan ayrıldık. Çiçekleri, nehirleri ve suları geçerek yürüdük. Merkez Boğazı'nı geçtik ve Bakras Boğazı'na geldik.

Orada yeşillikler, tatlı sular, ağaçlar her cins meyveler arasında dinlendik. Güneş batıncaya kadar Bakras'ta kaldık. Kafile yorgun düşmüştü, istirahat etmek gerekiyordu. Bakras'ın ortasında mescit ve hanın bulunduğu bir yere indik. Orada şadırvan gibi bir yerden sular akıyordu. Bedenimiz ve ruhumuz orada rahata kavuştu, ufkumuz açıldı. Akan sudan kana kana içtik. Benim de ateşim biraz olsun düştü. Derken mekândan, ayın ışıkları ortalığı aydınlattığı bir vakitte hareket ettik. Sarp yollardan ine çıka yürüyorduk ki, hava bozuldu. Gökyüzünün şekli değişti, batıdan doğudan şimşekler çakmaya, rüzgâr esmeye başladı. Bulutlar sanki aşağıya inmişti, bu sıkıntıları hisseden kalpler korkmaya başladı.

Tehdit devam ediyor, şimşekler çakıyor, rüzgârın yönünü değiştiriyor, bulutlar suyunu cömertçe aktarıyordu. Sonra hava açtı, sıkıntılar kalktı, bulutlar dağıldı. Ay bulutlardan kurtulup çiçek gibi açıldı. Allah'a hamdolsun biz de bu sıkıntılardan kurtulduk ve ortalık aydınlanıncaya kadar yolumuza devam ettik.

Güneş çıktı çıkışından söz eder *titreyen bir avuçta ayna gibi*

Engebeli yerden inip, düz yolda ağaçların arasında, tatlı suların aktığı nehirlerden giderken önümüze geniş, uzun, ucu görünmeyen ve dolambaçlı bir arazi çıktı. Gündüz sıcaklık artıncaya kadar durmadan devam ettik. Sıcaklar ortalığı kavurmaya başlayınca Yağra Hanı'nda biraz istirahat ettik.

Sonra oradan ayrılarak Teyzin beldesine doğru yol aldık. Güneş, inine girip örtündüğü, gece perdesini çektiği ve karanlığının her tarafı kapladığı bir anda oraya geldik.

Teyzin, büyük binaları, geniş arazileri, temiz havasıyla son derece güzel, toprağı verimli, derinlikleri ve yüksekleri mübarek, bitkileri çeşitli, gölgeleri uzun, evleri toplu, mutluluk dolu, her güzellikten nasibini almış, fazilet oklarını yayına koymuş, zarafetle dolu, her şeyden payını almış çok eski bir belde. Burada payımıza düşenleri aldıktan sonra yola çıkmaya azmettik. Yalancı şafak kuyruğunu gösterip, gerçek şafak ortalığı aydınlatmaya başlayınca tekrar hareket etmeye başladık ve güneş yükselinceye kadar yürüdük.

Öğle üzeri Tel Ada adlı bir köye geldik. Oranın halkı bizi büyük bir izzet ve ikramla karşıladı. Bizi evlerine aldılar, yemek ikram ettiler. Birçok insan ziyaretimize geldi. Allah'a hamdolsun korkularımız sona erdi. Ruhlarımız huzura kavuştu, yorgunluk gitti yerini rahatlığa bıraktı.

Zilkadenin yirmi dördü pazartesine kadar burada kaldık. Sabahın nuru etrafı aydınlatınca devam etmek istedik ancak benim o hastalığım yine şiddetlenmeye başladı, gücüm kalmadı. Halep'e gitmek için Allah Teâlâ'ya istihare de bulundum. Çünkü orada hekim ve ilaç vardı. Belki orada iyileşir, bu beladan kurtulur, şifaya kavuşurum umudunu taşıyordum. Halep'e doğru yola koyulduk. Köyden bize bir cemaat katıldı, bize hürmet ve mümkün mertebe bize yakınlık gösterdiler. Halep'e vardığımızda Şeyh Hüseyin adıyla bilinen El Piri Zaviye'sine geldik. O gün, yani pazartesi günü, orada iki namaz arası kadar kalmıştık. Zaviyenin sahibi, dostumuz El Şehabi'nin oğlu bizi çok güzel bir şekilde karşıladı, bize üç yer hazırladı. Kalbimizin ateşi söndü derken, ona özlemlerimizi anlatma-

ya başlayınca yine gözlerimiz yaşla doldu. Kalbimizdeki sıkıntılar artmaya başladı. Orada bulunan ulema ve ayandan arkadaşlarla da selamlaştık. Allah onların sayılarını artırsın, birliklerini dağıtmasın. Orada buluşmamızdan herkes memnundu. Hiç vedalaşmayacak gibi müzakere etmeye ve birbirimizden faydalanmaya başladık. Nazım, nesir dahil torbalarımızdakileri döktük, ben de orada şunları icra ettim:

Ben de mezar sallandığında *ağlayanlar sızlayanlar olduğu gibi*
Onları övmekten geri kalmadım *ayrıldı sizden yolcuyum yollarda*

Onlarla toplantımız daha da nurlandı, kendilerine bildiklerimi aktarmaya başladım. Âlimleri ve ileri gelenleriyle ahdimizi yeniledik. Ancak bu hastalık beni bırakmadı, hareket etmeme mani oldu. Şiddetlenmesi beni korkutuyordu, beni güzel ortamlardan mahrum ediyordu. Durmadan artıyor, büyüyor, tehlikeli bir hal alıyordu. Kazançlı çıkmak için her yolu deniyordu. Memleketin hekimleri devamlı gelip gidiyorlardı. Çeşitli ilaçlar tavsiye ediyorlardı ama hiçbir faydası olmuyordu. Hastalık daha da artıyordu. Ateşi düşürmek istiyorlardı ama durumum aksine kötüye gidiyordu. Tıbbi müdahaleleri terk edip Allah'ın hükmüne razı olmak, durumumu O'na havale etmek ve O'na tevekkül etmek için istiharede bulundum. Bu arada Şam tarafından El Hacc Muhammed El Mağribi geldi. Ehil ve dostlardan selam getirdi. Şam kadısının yaptıklarını ve içine düştüğü kıskançlıklardan bahsetti. Allah'a inandığım ve O'ndan başka fail olmadığına kesin kanaatim olduğu için üzerimde hiçbir etki yapmadı. Ehil ve dostlarımın sıhhat ve afiyette olduklarını öğrendiğim için Allah'a hamdüsena ettim. Zilkade ayı geride kaldı ve Zilhicce ayı geldi. Bayram için heyetler gelmeye başladı. Bayram namazını El Atruş camiinde kıldık, namazdan sonra Şeyh Abdulrahman bizi evinde misafir etti. Camideki halvetgahını bizim için hazırladı. Bize ikramda bulunmak için çok çaba harcadı. Allah onu meşkûr etsin ve en güzel şekilde mükâfatlandırsın.

Teşrik günlerini de burada geçirdik. At ve katırlarımızdan bazılarını sattık ve develerle gitmeye karar verdik. Bu arada büyük bir kervan Şam'a gitmeye hazırlanıyordu. İstihare ve istişare neticesinde bu kervanla gitmeye karar verdik. Kafilenin büyükleri bana gelerek "Sen bizim emirimizsin" dediler ve kafile işini bana bıraktılar. "Ne zaman gitmemizi emredersen biz emrine uyarız" dediler. Ayın ortasında, pazar günü yola çıkmaya ka-

rar verdik. Aileden uzakta kalmak (Cennet annelerin ayağı altındadır) hadisine muhatap olan annemin haberleri canımı sıktı ve yola çıkmaya azmettim. Bu arada dostların vedalaşmak için geldiklerini gördüm, gözlerimde yaşlar dökülmeye, kalbim çatlamaya başladı.

O gün hepimiz durduk
Hasretten korkar bir kalbe baktım ki
Bedenimizi eriten, ciğerimiz yakan
ayrılığa hepimiz hazır beklerken
gözler de yağmur gibi yağıyordu
kalbimizi çatlatan bir vedalaşma!

Vedalaşmaya gelenlere bazı edebiyatçıların şu beyitlerini okudum:

Size veda ederken kalbime emanet ettim ve
Yaşadığım sürece aşkınıza korurum
Allah'tan bana da size de yardım diledim
ve aşkımı korudukça mutluluk dilerim

Mahalleye gittim, oranın halkının çoğu, bizi yolcu etmek için çıkmışlardı. Gündüz gidip perdesini çekmeye başladığında, biz ancak şehrin dışına çıkabildik. Birçokları yürüyerek bizimle şehrin dışına kadar geldiler ve bizi yolcu ettikten sonra döndüler.

Şehrin dışında güzel düzenlenmiş şahane bir eve vardık. Pazar günü kafile mensuplarını toparlayıp, şehirde hiçbir yolcumun kalmadığından emin oluncaya kadar burada kaldık. Sonra pazartesi ay doğduktan sonra yola çıkmaya karar verdik. Gecenin karanlığı aydınlığa tahvil olunca yüklerimizi develere yükledik ve yolumuza devam ettik. Sabah'ın ışıkları afakı aydınlattıktan sonra, biz de Han Tuman'a gelmiş olduk. Geniş, uzun ve her türlü yeşillik çeşitlerinin mevcut olan bir yerdi. Gün etkisini kaybedip sararmaya başladığı bir vakitte, oradan ayrılmaya karar verdik. Salı günü ikindi namazına çağrı yapıldığı vakit yüklerimizi yükledik ve çarşamba akşamının üçte biri geçmişti ki El Maarre şehrine geldik.

Şehrin dışında yeşil, rahat, hayvanların otlanacağı ve susuzluğumuzu giderebileceğimiz bir yere indik ve gecenin geri kalanını burada geçirdik. Ertesi gün karanlık gidip ortalık aydınlanmaya başlayınca devam ettik. Mil üzerine mil, fersah üzerine fersah katederek ve Allah'ın bizi her türlü beladan korumasını isteyerek Han Şeyhun'a geldik.

Perşembe günü sabah aydınlanıp ışıkları yayılınca ruhumuza huzur geldi. Vahşet gidip ünsiyet bulduk ve ikindiye kadar burada kaldık. Kırlarında ve sahralarında dolaştık, tepelerine çıktık. Gece askerlerini üzerimize salmıştı. Sonunda ayın öncüleri ufukta görünüp karanlık ordularını hezimete uğratınca, yolumuza devam ettik.

Zilhicce ayının yirmisi Cuma akşamı Hama şehrine geldik ve şehrin dışında yüksek bir oturakta şafak atıncaya kadar oturduk. Sonra Şeyh Arif Ulvan'ın müritlerinden bir cemaat gelerek şeyhin oğlu Muhammed'in selamını getirdiler. Şeyh Muhammed'in gözlerinin ağrısının şiddetlenmesi nedeniyle bizleri karşılayamadığından dolayı özür dilediğini ve bizim için bir mesken hazırladığını söylediler. Bu arada benim humma hastalığım daha da şiddetlendi. Çok kötü bir durumdaydım. Onların isteklerine cevap verecek halde değilim. Selamlarına bile cevap veremedim, dönüp gittiler. Biraz sonra daha da kalabalık bir cemaatle geri döndüler ve kararlarında ısrar ettiler. Onların istedikleri yere gitmekten başka çare bulamadım. Eve giderken mahalle sakinleri bizi karşıladılar, selam verdiler. Şeyh Ulvan'ın kabrinin bulunduğu yakın bir mekânda ikamet ettik. Şeyhin oğlu büyük bir izzet ve ikramla bizi karşıladı.

Burada üç gün kaldık. İkametimiz Zilhiccenin yirmi üçü pazartesi gününe kadar devam etti. Oradaki günlerim ahzu ata ile geçti, herkes kendi sevdiği şeyleri ortaya koydu:

Avuçlar bağlılıktan kulak güzellikten gözler hasretten yürek şaşkınlıktan

Burada şeyh hazretlerini, insanların arasında kapalı bir cevher, hazinesi faydalarla dolu, ayıpları çok olan dünyada bir güzellik, günahların çok olduğu zamanda bir tövbe yeri, pırıl pırıl parlayan edep ve terbiyesi, misk gibi kokan fazileti, ahlakı ve şemaili kerim bir zatı muhterem olarak buldum. Kalpler onun yanında Allah korkusuna tahvil oluyor, onun vakarı karşısında nefisler eğiliyor, diller onun özlemini konuşuyor, her ilim ve edep sahibi onunla buluşmak istiyor, dünyadan elini çektiği için din ve ibadet ehli onun meclisine koşuyordu. Himmeti yüksek, yüzü güleç, konuşması mütevazı, iffet, emanet ve diyanet üzere büyümüştü. Mekânı ve mekaneti, ilim ve irfanıyla, hidayet minaresine yücelmiş, başlangıçtan sonuna kadar insanlar onun ilminden faydalanmışlar, onun tatlı pınarından içmiş-

ler, onun için şunu söylemişler:

Günler sana o kadar iyi davrandı ki *zaman senin ağzında bir gülümsemedir*

Geceleri uykusuz kalıp onun güzelliklerin faydalanmışlar, onun çiçeklerinden koparmışlar. Şereflerin en yücelerini benliğinde toplamış, şerefi "şeref yoktur" diyenlerin aleyhine delil olmuştur. Kapları hasenatla doludur, hayatı atalarınki gibidir. Onlar gibi başlamış, onlar gibi bitmiştir. Kerim sıfatının hem mürekkebi hem denizidir. İftihar tacını giymiş, evvelkilerin sonrakilere bıraktıklarının şahidi olmuştur. Onun hallerini, fiillerini ve sözlerini bu şekilde gördüm ve şahit oldum. Bu konuda şunları icra ettim:

Hala sizden haber duyarım *sanki mis kokular gibi*
Bir kavuşsak güzelliği görürsem *durduklarının kat katını görsem*

Şeyh efendinin yanında kalmaya, onun güzelliklerinden istifade etmeye devam ettim. Sanki bu yolculuğu onu ziyaret etmek için yapmıştım. Derken ayrılık sürpriziyle karşılaştım, arkadaşlarım ayrılık için hazırlık yapıyorlardı. Vedalaşma haberi yayıldı, içimiz hüzünle doldu. Arkadaşların yanına geldim, özlemin getirdiklerini paylaştık, ayrılığın dehşetinden şikâyet etmeye başladık. Sonunda eşyalarımızı yükledik. Hazırlıklarımızı, azıklarımızı tamamladık. Şeyh efendi bize fazlasıyla ikramda bulundu, bizi lazım olan herşeyle donattı, bizimle vedalaşmak için kendisi ve yanındakiler şehrin dışına kadar geldi. Bunun yanında şeyh, imam, hasep nesep sahibi, muhabbet, ihlas, doğruluk ve vefa adamı Ebulberekat Vefa, kardeşleri ve mahalle halkının birçoğuyla vedalaşmak için geldiler. Yine gözlerim yaşla doldu. Ya Rabbi bu ayrılık beni nasıl da hasta etti, aklımı nasıl lime lime etti, bedenime nasıl hastalık yükledi, kalbimi nasıl darmadağın etti böyle! Dostlarımla tekrar vedalaştık, ayrılık tekrar kalbimi yaraladı, acılar içinde şunları icra ettim:

Sızlayanlar insaf etmedi bana *iki yere koydu iki kalbim yokken*

Onlara tekrar buluşacağımız hususunda vaatte bulundum ve gözlerim yaşla dolmuş bir halde şunları söyledim:

Neden duruyorsun kervan yürürken *nerde sıkıntı ve akan göz yaşları*
Bugün diğerleri saklandı sanki *suyunu senden sakınır gibi haktır*
Senin kalbini alıp gittiler *gözler akar yaşlarla sanki*

Sonra ciddi bir şekilde yol aldık ve gündüz kaybolup gece karanlığı çöktüğü, müezzinin yatsı namazını ilan etiği bir vakitte Rasten şehrine geldik. Akşama kadar orada ikamet ettik. Güneşin eteğini toplayıp kaçmaya başlamasıyla birlikte hareket için kafileyi hazırladık. Zilhiccenin yirmi dördü Salı günü şafak doğarken yola çıktık.

Güneş doğudan doğup güleç yüzünü gösterdiği an Humus şehrine vasıl olduk. Şehrin dışında bir yerde konakladık. Daha önceki ziyaretlerimizi hatırladık. Şehrin dışındaki Halit bin Velid'in kabrini ziyaret ettik. Burada sakinleri tarafından, Şeyh Abdulkadir bin El Debas'ı kaybettiğimizi öğrendik. La havle ve la kuvvete illa billah. İşte dünyanın hali... Devamlı insanlarla alay ediyor, nefes ve nefislerimiz ölümünün elinde, erkek ve kadın onun ayağının altında:

Başı da ortası da perişanlık *hiç durmadan sonu da fenadır*

Buna rağmen hayata şiddetle gıpta ediliyor, bela evi olmasına rağmen ona umut bağlanıyor, hatta imkânsız olmasına rağmen onun hakikat olduğunu sananlar var. Hak olan, basiret ehlinin onu reddetmesi ve göçeceğini bilip hazırlık yapmasıdır. Allah bize hidayet ihsan etsin. O ne güzel Mevla, ne güzel yardımcıdır. Allah hidayet yolunu bize göstersin, varacağımız yere hazırlık yapmamıza yardım etsin, ecel ve acilde bizi mutlu etsin. O her şeye kadir, duamızı kabul etmeye muktedirdir.

Çarşamba gününü ve akşamını bu şehirde geçirdik. Ay doğup nurunu bu beldenin harabelerine yayıp meramına kavuştuğunda yüklerimizi develere yükledik. Kuşluk vakti Hasye köyüne geldik, orada biraz istirahat ettikten sonra kırları, sulakları sahraları geçerek, Kara beldesini hedef seçtik ve yolumuza devam ettik.

Güneş batıya doğru meyil edince, gece çadırını kurup doğu ve batıyı karartmaya başlayınca, söz konusu beldeye varmış olduk. Orada istikrar ve sükünete kavuştuk. Beldenin tarihi çok eskilere dayanıyordu. Et-

rafı geniş, eserleri ve binaları muazzam, güzel ve düz bir yerde bulunuyordu. Yıldızı parlak, havası bulutsuz, bahçeleri geniş, rüzgârı temiz, dilediğin kadar güzel manzaralı, toprağı verimli, güzelliği ve nuru etrafı parlatıyordu. Daha fazla anlatmaya gerek yoktu, Şam beldelerinden olmak ona yetiyordu. Arkala El Dımeşki' nin dediği gibi:

Budur bahar zamanı parlak
Neden uyansın ki güvercin öterken
Cahillere vatan sevgisi anlatıyorsun
Şam Şam'dır dünya cennetidir
Senin için bitmeyen bir cennettir
Gülerken dişleri görünen bir kandil
sevdiği ferah yaşantı
sanki sarhoştur şarkı söyler alkışlar
hiç anlamaz ki onların gönlü
insan gözüdür Celak'tır adı
kardeş için yakmayan cehennem
ağlarken de gözyaşları akan

Burada bedenlerimizin yorgunluğunu atarak rahata kavuştuk. Sonra buranın ileri gelenlerinden bir cemaat bizi karşıladı. İmkânları ölçüsünde bizlere ikramda bulundular. Evlerinde kalıp kalmayacağımızı sordular. Kalamayacağımızı söyleyerek özür diledik.

Perşembe günü sona erinceye kadar onların o nefis meclisinde kaldık. Gece olunca sahraları aşarak şafak vakti El Nebek beldesine geldik. Burada Allah'tan ecir ve sevabını umarak sabah namazını kıldık. Yolculuğun getirdiği yorgunluk ve bitkinlikleri üzerimizden attık.

Güneş yükselip zirvesine kavuşunca, kendimize çekidüzen vererek yol hazırlığına başladık. Öğle üzeri El Katife köyüne vardık. Orası mamur, hayratı ve geliri bol, etrafı geniş ve yeşil bir köydü. Burası merhum, veliyullah, melik adil Nureddin El Şehid'in El Meristan vakıflarından biri olup, şu an Sultan'ın tasarrufundadır.

Yüklerimizi burada indirdik ve ikindiye kadar burada kaldık. Böylece hamdolsun vatanın kıyısına gelmiş olduk. Sonra Allah'ın lütfundan memnun bir şekilde kırlardan dolaşarak El Kasir Aşiyye köyüne geldik.

Günün yaşlandığı bir vakitte, ellerimizi kaldırıp Allah'a şükür ederek yükümüzü indirdik. El Kasir Aşiyye, eserleriyle son derece güzel, havası temiz, hayratı bol, bitkileri güzel, her şeyiyle mükemmel bir yer. Nefsin arzuladığı ünsiyetin son noktası, görenleri büyüleyen bir köy. Oranın parlak

yüzünü görüp esrarına vakıf olunca şunları terennüm ettim.

Bu vatanın toprağı mücevher *rüzgarı ise mis kokar*
Suyu gerdanlık boncuğu *avlusunda ferah rüzgarlar eser*

Gecemizi burada geçirdik, ihtiyacımızı burada giderdik. Memlekete olan özlemlerimiz daha da arttı, heyecanımız kat kat arttı, gözlerimizden uyku kaçtı:

Bir gün çadır çadıra yanaşırsa *bu hasret hiç çekilmez sanki*

Her dakika bizi memlekete yaklaştırıyor ve toplanacağımız anların sedaları kulaklarımızı okşuyordu. Bunları şu beyitlerle ifade ettim:

Yarın yaklaşır dediler *ömrümde alacağım yarın var mı ki*
Kalan gecemde hiç görür müyüm *Ahmed'i gecenin karanlığında*
Yakınlığı duyuyorum ancak *ateşim sönmüyor onu görmeden*

Yürürken durmadan yıldızları takip ediyorum. Bazen sağıma bazen soluma, bazen yükseklere bazen aşağılara bakıyorum:

Gördün mü karanlıktaki yıldızın dediğini *göz yaşlarımı görürken ne dedi*
Uyumayan gözlerle bekliyor Hatem *kısal ey gece bekliyor sevgiliyi*

Yıldızları murakabe etmeye, akan yıldızları gözetmeye devam ediyordum. Gecenin yüzüme gülmesini bekliyorum, fakat o daha da karanlıklaşıyordu. Çabuk yürümek istiyor, aksine daha da ağırlaşıyordum. Kendimi canlı tutmak istiyor, çabaladıkça daha da gevşiyordum:

Her kim şükür ederse bu gecesine *benim gecem gibi bitmez olmasın*
Hiç sormayın nasıl geçti başları *sonundan hiç haber almıyor iken*

Durmadan gecenin aklını almak ve onu gafil yakalamak istiyordum ama fayda etmiyordu. Nihayet gitmeye meyletmeye başladı, üzerinde bir daha dolaştım bu defa eteğini toplayıp kaçmaya başladı:

Ülker yıldızları kaçtı sanki
Bizim de yolumuz ona düştü
Diğer yıldızlar geldi izinden
Yedi gezegen çocuklu gibi sanki
Gecede ud ile çalar öter
Karaağaç rengi gibi
Gecenin karanlığı inerse
Beliren semanın yıldızları da

saklanan, elde olan yüzük gibi
ceketini unutan bir yolcu gibi
ve sırasıyla başka yıldızlar da
hızlı geçer uzaklara
bin ayrılık görmüş bin kere sanki
Hüsrev'in beyaz ipek giysisi bekler
öldürür atar yollara sanki
ölümü kesin haberdar eder gibi

Diğeri:

Gecenin karanlığı giderken sanki
Avlular da gidenleri bekleyen
Hilalini üstümüze atar gibi
Bu geceler insanmış gibi
Sanki yiğit atlı kahraman gibi
Mars gezegeninden meşale görünür gibi

bir savaşı kazanıp bırakırmış gibi
ışıkları saçan serpent gibi
bir şan kazanıp bir de düşman yıkar gibi
göz yaşını döktükçe dökmüş
hızlı geçer duranlara görünmez gibi
hiç sönmemiş hiç de sakınmamış sanki

Gecenin sona ermesine az bir zaman kala Allah'ın yardımını bekleyerek yol hazırlığına başladık. Sonra tümsekleri ve taşlı yolları aşarak devam ettik. Gece çarşafını yırttı, karanlığı kayboldu. Şafak hicabından çıktı, ziyası kâinata yayıldı ve havanın yüzünü güldürdü. Sabah, daha önceleri ayrılık uyarısında bulunurken bu defa buluşma müjdesini verdi. Onun bu çabalarına teşekkür ettim ve şunları icra ettim:

Gündüzün gelişine teşekkür ettim
Dedim budur vedadan sonraki

madem kavuşma müjdesi verdi
elime geçen ödülüm

Güneşin ziyası afakı kapladı, memleketin rüzgârı üzerimize esmeye başladığında, onu memnuniyetle karşıladık, kalbimiz uçacak gibi oldu, gözümüzde sevinç yaşları akmaya başladı. Orada gözyaşlarım devam ederken şunları icra ettim:

Seher esti tedirginliğim uyandı
İlyas'tan sonra en iyi adamı verdin

nefes esti ferahlık uyandı
acılardan sonra mutluluk ne güzeldir

Biz tam da oranın soğuğundan, örtünmüş olarak, tepelerinden dolaşırken ve ahdine vefa beklerken, bizi karşılamaya gelen dostlar ortaya çıkmaya başladı. Peşpeşe gelip benimle selamlaşıyorlardı. İşte burada çocuğuma olan özlemimden dolayı ağrıyan ciğerimin ağrısı uçtu gitti. Müjdeci, oğlumun geldiğini müjdeleyip de, onun yüzünü görününce gözyaşlarım durmadan akmaya başladı ve şu beyitleri terennüm ettim:

Gözlerim kavuşma sevincinden yaşardı — *sakin ol dediler ağlamak fayda etmez*
Bırak gözlerin bayram ederken — *zamanı ağlamakla geçirmeyi*

Beni karşılamaya gelen dost ve ahbaplardan şunlar vardı:

-Şeyh, imam, ilim denizi, millet ve sünnetin medarı iftiharı, ümmetin imamı, Allah'ın dostu, Allah'ın ipine bağlı, kıraat ehli, ibadet ehli ulemanın en büyüklerinden, zühd ehli evliyaların, fakihlerin önde geleni Şeyh Ebul Abbas Ahmed Şehabettin El Ariki El Asili, Nesebi El Meyli.

-Şeyh, fakih, âlim, allame, hafız, hayırlar hayırlısı, zekiler zekisi, sağlam akıl ve fazilet sahibi, Şeyh Muhammed Şemseddin El Acluni El Reymuni.

-Faziletli, kâmil, ashabın gözü ve reisi, hikmet, ahlak, nebahat ve nezahet sahibi, açık fazilet ve metin akıl sahibi, Şeyh Yusuf Cemalettin bin Hıdır El Hanefi El Şafii El Sofi El Kadiri.

-Genç, kâmil, ilim ve fazilet, temiz, asalet ve ahlak sahibi, güzellikleri çok kötülükleri az, El Şemsi Muhammed bin El Hamravi.

-İlmiyle amil, olgun ahlaklı, temiz nesebi, sadakat muhabbet ve ahlak ehli, ismiyle müsemma, en hayırlı talebe, üstatların başı, takva elbisesinin en hayırlısın giymiş, El Muhib İbn El Zerhuni El Kavvas.

-Şeyh, allame, imam, araştırmacı, fazilet ve zekâ sahibi, iyi hasep ve nesep sahibi, üstün zekâsıyla acayip işler meydana getiren Recep ismiyle müsemma, Şeyh Zeyneddin El Hamevi.

-Şeyh, âlim, imam, faziletiyle en yüksek makama yükselmiş, çeşitli ilimlerden nasibini almış, sözlü ve mefhum ilimlerinden derin bilgiye sahip,

mutedil ahlak ve tabiatlı, Şeyh Alaeddin bin Ebu Said El Hamevi.

-Şeyh imam, âlim, muhakkik, faziletli, müdekkik, himmetli, zeki, keskin zihinli, doğru fikirli, müderris ve müftülerin öncüsü, Şeyh Şemseddin Muhammed El Ceberti.

-Şeyh, fazıl, ilmiyle amil, kâmil, asil, celil, hasep ve nesep sahibi, reis, şahsiyeti kâmil, cesareti tam, kıskanılacak menkıbelere sahip, faaliyetlerine kimsenin ortak olamadığı, Şeyh Bedreddin El Bekri.

-Şeyh, salih, kamil, abit, zahit, amil, sadık, cömert, anlayışlı, ihlaslı ve saf gönüllü, sıdk ve vefa sahibi, Rabbinden korkan Şeyh Abdulkerim El İmyahi.

-Şeyh, faziletli, iyi ahlaklı, kamil, güzel menkıbeler ve hoşsohbet sahibi, hafız, güzel konuşan, insanlara doğruyu hatırlatan, vaiz, sözü güzel, hali güzel, kıymetli din, aklı metin ve fazlı mübin sahibi, sevenlerinin göz nuru, dostlarının gözbebeği, Şeyh Ebu'l Hasen Alaeddin bin El Bağdadi.

Bunlardan başka diğer dostlar, sevenler ve gelip giden talebeler, grup grup, parça parça geldiler ve bizi karşıladılar.

Bir çok gelen giden oldu ve biz böylece Kabun Mahallesi'ne ulaştık. Mahallenin başında evlerin başladığı yerde indim. Vatanımı görünce kalbim kuvvetlendi ve inşallah burada sıhhat buldum. Ey benim saçı beyazlamış atım. Onu vasfetmekte eksik kalmış ve çok sevmişimdir. Doğurgan, sakin, asil, devamlı ilerleyen, açlığın tutsağından nimetlere gark eden, rüzgarlarla yarışarak sabahları dokuyan, çalımla ve titreyerek eğlenip duran, yaratılışının güzelliği ve endamıyla zamanı dizinin dibinde durduran, güzel kokusuyla baş döndüren, azameti ile düşmanlarını titreten, hakkı ödenemeyecek kadar yaşlı, nice yok olmuş eskileri görmüş geçirmiş, İmamı Malik, ten rivayet edecek kadar yaşlı, o tatlı hayatın başında yaşlılık libasını giymiş, asil şahlanışlarını kulaklara dinleten ve hatibin namesine beyazlar giymiş atım. Onunla beraber vakur bir şekilde şehre girdim ve dostlarıma, ahbabıma, sevdiklerime kavuştum.

Parlaklığı alışılmışın ötesinde bir nur gördüm. Ay ve güneşin parlaklığı onu yakalayamazdı. O nuru gözlerden önce gönüller tanır. O kadar

parlaktır ki gözler onu inkar eder. Arada Allahü Teala'nın sadece seçkin kullarının anlayabileceği bir takım sırları bu mukaddes topraklara serdiğini anladım. Vakar ve sükunet ile yürüyordum. Ta ki şehre girdik hamdolsun.

İşte burası hiç alakamı koparmadığım evim
orası daima gönlümde saklı kalmıştır
Etrafına bulutlar bolca yağmur bırakır
kıymetli ve yakın komşuların evleridir
Sonra dost evlerine ve hoş kapılarına ulaştım
eşiklerine yüz sürüp kapılarını çaldım.
Leyla ve Sadi'nin aşkını evde bıraktım
öncelikle ilk menzili düzeltmeye koyuldum
Özlemim "sakin ol" diye bana seslendi
sevdiğin evlere yavaş gel ve öyle in

Allah Teâlâ'nın lütuf ve keremiyle yeniden bir araya geldik. Anneme, evlatlarıma ve diğer ehlime ve çocuklarıma kavuştum. Validem gözyaşlarına boğuldu, uzak kaldığımdan şikâyet etti, ölmeden beni gördüğü için Allah'a hamdetti. Diğer evlat ve kardeşlerimle de hasret giderdik. Salih ameller Allah'ın nimetiyle tam olur, O'na hamdolsun.

Ağacını attı ve sakin oturdu
sanki gelen bir yolcu bekler gibi

Burada sıla-i rahim etmek, ayrılıktan sonra bir araya gelmek var. Burada bölünmüş kalbin birleşmesi, mutluluk yıldızının doğuşu var. Allah Teâlâ isteklerimizin gerçekleşmesi için bize yardım etti, vücudumuza hayat verdi. Karanlık gecede ünsiyet çıramızı yaktı, asık yüzümüze tebessüm getirdi. Kalplerin zühulünü geride bıraktı, ahbaplarla konuşma imkânını verdi:

Amber eser bir gün gibi
mücevherdendir derisi sanki
Günler bunun gibisini satarsa
yemin olsun ilk alan ben olurdum

Ayrılığın karşılığı kavuşmaktır derler:

Uzaklık olmasaydı yakınlık olmazdı
ayrılık olmasaydı kavuşmak olmazdı

Vatanda kaybettiklerimi telafi etmeye, yorgunluğumu rahata, kırgınlığı memnuniyete çevirmeye çalıştım. Sonunda ahvalimiz ve durumumuz düzeldi.

İhsan ve fazilet sahibi Allahü Teâlâ'dan sonumuzu güzellikle tamamlamasını, en yüksek ve şerefli mekâna getirmesini, emniyet ve iman içinde yaşamamızı müyesser kılmasını temenni ediyoruz. O kerimlerin kerimi, merhametlilerin en merhametlisidir. Allah'a hamd, peygamberlere salat ve selam olsun.

"Rum Diyarlarında Ayın Doğuşu" kitabı burada sona erdi.
Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.

Bedreddin El Ghazzi

ISBN 978-605-137-406-2 (Basılı)
ISBN 978-605-137-405-5 (Elektronik)

İSTANBUL
TİCARET
ODASI 1882